

Läheisneuvonpito-prosessi dialogisuuden näkökulmasta

Juha-Pekka Vuorio

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Sosiaalityö

Pro gradu -tutkielma

Helmikuu 2016

Sisällys

1. Johdanto	4
2. Läheisneuvonpito lastensuojelun työmuotona	6
2.1 Läheisneuvonpidon ideologia ja päämäärä	11
2.2 Valtuutus läheisneuvonpidolle	13
2.3 Läheisneuvonpitoa koskeva tutkimus	16
2.4 Läheisneuvonpitoprosessi ja sen vaiheet	19
3. Verkostotyö	22
4. Dialogi ja dialogisuus	25
4.1 Dialogi yhteistyömuotona	27
4.2 Dialogisen suhteen edellytykset	31
5. Tutkimuksen toteuttaminen	34
5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	34
5.2 Tutkimuksen metodologia	34
5.3 Tutkimusaineisto ja sen hankinta	39
5.4 Aineiston analyysi	42
5.5 Eettiset kysymykset	45
6. Läheisneuvonpitoprosessin ja dialogien merkitykset	48
6.1 Perheiden tilanteet ja muut taustatiedot	48
6.2 Vanhempien odotukset läheisneuvonpidolle	50
6.3 Dialogisuuden kokemisen ehdot	52
6.4 Yhteisen tilannekuvan muodostuminen	60
6.5 Toiminnan suuntautuminen	63
6.6 Lapsen näkökulma aineiston valossa	67
7. Yhteenveto ja johtopäätökset	69
7.1 Tutkimuksen luotettavuus	74
7.2 Lopuksi	77
Lähteet	80
Liite 1.	88
Liite 2.	89
Liite 3.	90

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Sosiaalityö	
Tekijä – Författare – Author Juha-Pekka Vuorio			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Läheisneuvonpito prosessi dialogisuuden näkökulmasta			
Oppiaine – Läroämne – Subject Sosiaalityö			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year Helmikuu 2016	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 87 + 3 liitettä
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Tämä pro gradu -tutkielma tarkastelee lastensuojelun asiakasvanhempien kokemuksia läheisneuvonpito prosessin aikana käydyistä dialogeista. Tutkimuksen tarkoituksena on kuvata sitä, millaisia merkityksiä vanhemmat ovat antaneet läheis- ja viranomaisverkostojen kanssa käydyille keskusteluille. Vanhempien käsitykset kertovat paitsi heidän suhteestaan sosiaalityöhön, mutta erityisesti heidän käsityksensä avaavat siitä, kuinka he ovat kokeneet hyvin henkilökohtaisten asioiden käsittelyn erilaisten verkostojen kanssa. Sosiaalityön oikeutus nousee yksilön kannalta siitä, kuinka se kannattelee asiakasta arkisessa selviytymisessä ja yhteiskunnan kannalta siitä, kuinka se edesauttaa asiakasta muutoksessa. Läheisneuvonpidon dialogien tavoite liittyy molempiin.</p> <p>Tutkielman taustalla ovat teoreettiset käsitykset dialogisuudesta ja vuorovaikutussuhteiden merkityksestä. Dialogisuus voi olla luonteeltaan sekä monologista että dialogista. Monologisen dialogin tavoitteeksi riittää yhteinen sopimus siitä, kuinka aiotaan toimia. Sen sijaan dialoginen dialogi yltää yhteisten käsitysten muodostumiseen eri osapuolten välille. Läheisneuvonpidon prosessiluonteeseen vuoksi molempien muodostuminen on mahdollista. Edellytyksiä molemmille luovat kaikkien osallistujien vuorovaikutusorientaatiot. Vuorovaikutusorientaatiot on tässä tutkielmassa mielletty empaattiseksi kuulemisiseksi (asiakaskeskeinen), toiseksi näkökulmaksi (asiantuntijakeskeinen) ja dialogiseksi, jaettuun ymmärrykseen pyrkiväksi näkökulmaksi. Tämä mukailtu jaottelu sisältää työntekijöiden ohella myös asiakkaan yksityisen läheisverkoston. Osallisuuden kokeminen ja itsemääräämisoikeus ovat keskeisiä sosiaalityön arvoja. Siksi on perusteltua tutkia sen toteutumista työskentelytavassa, jonka periaatteisiin kuuluvat demokraattinen vuorovaikutus ja osallisuus itseään ja perhettä koskevaan päätöksentekoon. Tutkielma pyrkii hahmottamaan ilmiötä, jossa tavoitellaan dialogisuutta ja osallisuutta.</p> <p>Tutkimuksen aineisto koostuu kahdeksan lastensuojelun asiakasvanhemman yksilöhaastattelusta. Haastateltavien lasten asioissa oli järjestetty läheisneuvonpitoja, joiden osallistujista he olivat päättäneet samoin kuin käsiteltävistä asioista. Tutkimus perustuu sosiaalisen konstruktionismin tieteenfilosofisiin lähtökohtiin, jossa todellisuus nähdään sosiaalisesti rakentuneena. Vaikka todellisuus rakentuukin sosiaalisissa kanssakäymisissä, jokainen yksilö antaa sille omat merkityksensä itse. Lastensuojelun sosiaalityöhön liittyy omalta osaltaan puuttuminen ihmisten itsemääräämisoikeuteen ja yksityiseen perhe-elämään. Se, millä tavoin julkinen valta ihmisten yksityisyyteen puuttuu, voi olla sekä asiantuntijakeskeistä että dialogista. Tässä tutkimuksessa dialogisuus käsittää asiantuntijoiden ohella myös ihmisten yksityisen verkoston. Ihminen muodostaa lopulta käsityksensä erilaisten verkostojen kanssa käymiensä keskustelujen perusteella. Riippumatta siitä, millainen on todellinen asioiden tila, merkityksellisempää on se, kuinka se yhteisesti jäsennetään. Laadullinen aineisto analysoitiin sisällönanalyysillä. Sisällönanalyysiä ohjasivat vahvasti myös teoreettiset jäsennykset dialogisuudesta ja osallistujien vuorovaikutusorientaatioista.</p> <p>Tutkimuksen tulokset ovat sekä aineistolähtöisiä että teoriaohjaavia. Aineiston perusteella keskeisin tulos on vanhempien kokemus verkostojen yhteisen tilannekuvan muodostamisen edellytyksistä, sen merkityksestä ja näiden myötä muodostuneesta toiminnan suuntautumisesta. Teoriaohjaavaa on käsitys dialogisuuden kokemisen ehdoista. Ensinnäkin täytyi muodostua kokemus siitä, että oma mielipide oli vakavasti otettu mukaan keskusteluun, vaikka tästä mielipiteestä olisi ollut eriäviä näkemyksiä. Toiseksi täytyi muodostua käsitys siitä, että toinen näkökulma ei omasta käsityksestä poiketen ole vain ihmistä syyllistävä, vaan pyrkii häntä ymmärtämään löytämään ratkaisuja yhteisissä keskusteluissa. Dialogisuuden kokemisen ehdot liittyivät toisaalta siihen, kuinka oikeutetuksi ja omasta näkökulmastaan totuudenmukaiseksi haastateltavat kokivat itsestään poikkeavan näkökulman sekä siihen, kuinka he kokivat oman näkökulmansa otetuksi mukaan dialogiin. Dialogisuuden kokemus oli keskeinen selittävä tekijä sille, että yhteinen tilannekuva oli mahdollista muodostaa ja tilannekuvan muodostuminen vaikutti siihen, millaiseksi osallistujien toiminta suuntautui. Dialogisuuden kokemus muodostui näistä tekijöistä.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords			
Demokratia, lastensuojelu, läheisneuvonpito, osallisuus, sosiaalityö, verkostotyö			

1. Johdanto

Tässä pro gradu -tutkielmassa keskityn tarkastelemaan läheisneuvonpidoissa käytyjen dialogien merkitystä lastensuojelun asiakasvanhemmille. Olen työskennellyt läheisneuvonpidon parissa vuodesta 1998 alkaen, jolloin menin töihin silloiseen Helsingin kaakkoiseen sosiaalikeskukseen yhdyskuntatyöntekijäksi. Toimi oli sijoitettu lastensuojelun tiimiin, joka samoihin aikoihin lähti mukaan Stakesin (nyk. Terveystieteiden tutkimuskeskus THL) Läheisneuvonpito-sosiaalityön menetelmäksi -projektiin. Lastensuojelun tiimillä oli varsin paljon aiempaa verkostotyön kokemusta (strukturoiduista verkostokokouksista ja verkostoterapiasta) jo 1990-luvun alusta ja läheisneuvonpidon mukaan ottaminen oli vain jatkumoa tälle prosessille, joka kumpusi tarpeesta ottaa mukaan asiakkaiden erilaiset verkostot.

Kiinnostus verkostotyöhön ei ole sosiaalityössä yllättävää siitä näkökulmasta, ettei lastensuojelu voi viimesijaisena toimintana valita asiakkaitaan ja vain ohjata heitä eteenpäin johonkin ongelmaan erikoistuneeseen erityispalveluun. Lastensuojelussa vaikeammatkin tilanteet on kohdattava ja koetettava ratkaista rajoja ylittämällä siten, että viranomais- ja läheisverkostojen tieto ja voimavarat yhdistyvät (ks. Arnkil, Seikkula & Eriksson 2001, 98–100; Rimpelä 2008, 67–70). Lastensuojelun on viimesijaisena toimintana yksinkertaisesti pakko olla kiinnostunut kaikista niistä resursseista, joita se asiakkaiden verkostoista onnistuu löytämään. Onnistuakseen tässä lastensuojelu tarvitsee dialogeja asiakkaiden erilaisten verkostojen kanssa, jotta käsitysten tuen tarpeista ja olemassa olevista voimavaroista olisi mahdollisimman realistinen.

Resurssien etsimisen lisäksi verkostotyö ja läheisneuvonpito ovat vastausyrityksiä siihen kritiikkiin, jota lastensuojeluun on kohdistettu. Tämä kritiikki on liittynyt keskustelujen ongelma- ja viranomaiskeskeisyyteen, asiantuntijavaltaan, muodolliseen osallisuuteen ja kuulemiseen, lasten näkymättömyyteen sekä lastensuojelun epämääräisyyteen. Läheisneuvonpidon tavoitteina ovat yhteistyö, jaetun asiantuntijuuden myöntäminen (asiakkaat, läheiset ja työntekijät), avoimuus ja selkeys, lapsen näkökulma sekä tulevaisuuteen suuntautuminen. (kts. Heino, Kaatra, Korhonen, Possauner & Vuorio 2005.) Tämä demokratiapyrkimys ja ratkaisukeskeisyys ovat läheisneuvonpidon ydintä. Menettelytapojen kaavamainen toteuttaminen ja työskentelyn tehostamisen vaatimukset voivat johtaa siihen, että niiden ideologinen tausta alkaa hämärtyä (kts. Näslund 2008; Vuorio 2008).

Toimin vuodesta 2001 kahdeksan vuoden ajan pääkaupunkiseudun läheisneuvonpitoprojektin projektipäällikkönä. Tuona aikana vastasin lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ja läheisneuvonpidon koollekutsujien koulutuksesta, ohjauksesta ja konsultaatioista. Samalla sain olla mukana useiden opinnäytetöiden ja tutkimusten toteutuksessa. Enimmäkseen opinnäytteissä ja tutkimuksissa tarkasteltiin sitä, kuinka jokin osallistuja on kokenut läheisneuvonpito-prosessin omasta osallistujaroolistaan käsin.

Sittemmin olen työskennellyt päätoimisena läheisneuvonpidon koollekutsujana. Pitkä työkokemukseni läheisneuvonpidon parissa herätti kiinnostukseni tutkia dialogisen työskentelyn merkitystä asiakasperheiden kohtaamisissa. Olin saanut seurata läheisneuvonpito-prosesseja, joissa asiakkaiden ajattelu- ja toimintatavoissa sekä asiakasperheiden tilanteissa tapahtui merkittäviä muutoksia. Näissä prosesseissa läheisten tuki ei vaikuttanut olevan keskeisellä sijalla. Tutkielmani pyrkii ymmärtämään, kuinka tällaiset muutosprosessit rakentuvat asiakkaan kokemuksen näkökulmasta. Tutkielmani koettaa yrittää ymmärtää mistä siinä voisi olla kyse. Samalla olen halunnut mahdollisimman vahvasti tuoda esille asiakkaiden kokemukset. Läheisneuvonpidon olemassaolon oikeutuksessa on viime kädessä kyse siitä, että asiakkaat läheisineen kokevat sen olevan heitä kunnioittava tapa tehdä yhteistyötä. Siksi olen pyrkinyt tuomaan tässä tutkimuksessa heidän äänensä esille.

Pro gradu –tutkielmassani on viitteitä käytäntötutkimuksellisesta otteesta, vaikka tämä ei olekaan käytäntötutkimus, vaan tieteellinen opinnäytetyö. Tätä perustelen sillä, että käytäntötutkimuksessa teorioista johdettujen käsitteiden rinnalle tarvitaan monia metodisia työkaluja, joista yksi on dialoginen kohtaaminen. Dialogiset kohtaamiset jäsentävät elettyä todellisuutta kulttuurisesti ymmärrettävämmiin kuin tieteellisen kuvaamiseen ja selittämiseen tarkoitetut käsitteet ja mallit. Lähestymistapani nousee henkilökohtaisesta käytäntösuhteesta samalla tavoin asiakkaiden, vaikka valtaosin tutkimusaineisto ei käsittelekään yhteisesti jakamaamme kokemusta samasta prosessista. Sen sijaan jaoin haastateltavien kanssa yhteisen kokemuksen ilmiöstä, josta haastattelussa keskusteltiin. Eri asemassa olevilla ihmisillä on käytäntötutkimuksessa oikeus olla subjekti ja kaikki prosessiin osalliset ymmärretään tiedon kantajiksi. Käytäntötutkimuksessa kaikki asianosaiset ymmärretään omista lähtökohdistaan asiantuntijoiksi. Silloin samalla myönnetään, että asiantuntijuus on jaettua ja siten se on luonteeltaan dialogista. (kts. Satka, Karvinen-Niinikoski & Nylund 2005, 12.)

2. Läheisneuvonpito lastensuojelun työmuotona

Läheisneuvonpito (LNP) on lähtöisin Uudesta-Seelannista, jossa se on vuodesta 1989 alkaen ollut osa lakisääteistä lastensuojelun sosiaalityötä. Laissa (Children and Young People and their Families Act 1989) määritellään viranomaisia velvoittaen perheen ja suvun osuus päätöksenteossa silloin kun kyseessä on lapsen tai nuoren huollon tai suojelun arviointi huostaanottotilanteessa. Läheisneuvonpitoja järjestään myös nuorten rikoksenteekijöiden asioissa ennen kuin asia menee oikeuteen, ja tällöin niissä on huollollisten elementtien ohella mukana piirteitä myös sovittelusta. (Heino ym. 2005, 283.)

Lastensuojelulaki (417/2007) erottelee ehkäisevän lastensuojelun silloin kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana ja varsinaisen lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun, joka perustuu arviointiin, asiakassuunnitelmaan ja lastensuojelun avohuollon tukitoimiin. Lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu käsittää avo-, sijais- ja jälkihuollon sosiaalityön. Lastensuojelulain uudistamisen jälkeen lakia päivitettiin siten, ettei asiakkuus automaattisesti ala lastensuojelutarpeen selvitysprosessin aikana (LSL 26 §). Poikkeuksena on se, että lastensuojelun asiakkuus alkaa myös silloin, kun lastensuojeluasian vireille tulon johdosta ryhdytään kiireellisiin toimiin lapsen terveyden ja kehityksen turvaamiseksi tai kun lapselle tai hänen perheelleen muutoin annetaan tässä laissa tarkoitettuja palveluja tai muuta tukea ennen palvelutarpeen arvioinnin valmistumista (LSL 27 §). Asiakkuus alkaa silloin kun sosiaalityöntekijä toteaa lastensuojelutarpeen selvityksen perusteella, että:

1. lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä; taikka
2. lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään; ja
3. lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia. (LSL 27 §).

Laissa ei ole mainintaa läheisneuvonpidosta, mutta läheisten rooli tuodaan lain eri kohdissa esille. Tällaisia ovat muun muassa lastensuojelutarpeen selvitys (LSL 27 §), asiakassuunnitelma (LSL 30 §), asiakkaan asiassa pidettävä neuvottelu (LSL 31 §) ja lapsen läheisverkoston kartoittaminen (LSL 32 §). Useimmiten läheiset mainitaan mahdollisuutena, jonka tarkoituksenmukaisuutta arvioi viime kädessä sosiaalityöntekijä. Sanamuodoiltaan velvoittavimmin läheisten rooli otetaan esille huostaan otetun lapsen asiakassuunnitelman ja lapsen läheisverkoston kartoittamisen kohdalla. Huostaan otetun lapsen asiakassuunnitelmasta tulee ilmetä myös, miten lapsen ja hänen läheistensä yhteydenpito toteutetaan sekä miten yhteistoiminta lapsen

vanhempien ja muiden lapselle läheisten henkilöiden kanssa järjestetään ja toteutetaan (Räty 2007, 186).

Hallituksen esityksen perusteluissa (HE 252/2006) lapsen läheisverkoston kartoittamiseksi tuodaan esille seuraavaa. Lapsella tulee olla oikeus läheisiin ja pysyviin ihmissuhteisiin myös huostaanoton jälkeen, vaikka häntä ei eri syistä päädyttäisikään sijoittamaan läheisverkostoon kuuluvan henkilön luokse. Sukulais- ja läheisverkoston kartoittaminen ja työskentely sukulaisten sekä muiden lapselle läheisten henkilöiden kanssa tekee mahdolliseksi sen, että he voivat eri tavoin osallistua lapsen tukemiseen sijoituksen yhteydessä. Läheisverkosto voi edistää lapsen jatkuvuuden tunnetta ja yhteyden säilymistä lapsen omaan sukuun myös niissä tilanteissa, joissa vanhemmat tai muut huoltajat eivät esimerkiksi huostaanottoon liittyvän kriisin tai muiden ongelmien vuoksi itse pysty sitä takaamaan. Läheisverkoston kartoittamisessa voidaan käyttää työmenetelmänä läheisneuvonpitoa, jossa selvitetään, ketkä henkilöt ovat osallistuneet lapsen arkeen ja huolenpitoon aiemmin ja ketkä ovat olleet lapselle merkityksellisiä ja turvallisia aikuisia. Näiden henkilöiden mukana pitäminen ja rinnalla kulkeminen on lapselle isoista muutoksista selviytymisen kannalta tärkeää. Heidän avullaan voi myös löytyä uusia ratkaisuja, joiden toteutuminen on lapsen edun mukaista ja joiden onnistumisen tukeminen on viranomaisen tehtävä. (HE 252/2006 vp, 150.)

Sirpa Taskinen (2007, 38) tuo läheisneuvonpidon esiin yhtenä mahdollisuutena järjestää asiakkaan asiassa pidettävä neuvottelu erilaisissa lastensuojelun asiakasprosessin vaiheissa. Läheisneuvonpitoa käytetäänkin kaikissa lastensuojelun asiakasprosessin vaiheissa, kun laaditaan lapsia koskevia suunnitelmia yhdessä läheisverkoston kanssa. Valtaosa läheisverkoston jäsenistä on yleensä sukulaisia, mutta joukossa on usein myös perheen yhteisiä tuttavuuksia tai vanhempien ja lasten (useimmiten nuorten) omia ystäviä. Neuvonpitoihin osallistuvien läheisten kokoonpano saattaa vaihdella prosessin eri vaiheissa. Läheisneuvonpitoprosessin alussa osallistujia saattaa olla enemmän ja prosessin kuluessa osallistujien joukosta valikoituvat kaikkein keskeisimmät henkilöt. Joskus myös uusia osallistujia ilmaantuu prosessin edetessä (esimerkiksi jonkin osallistujan uutena elämänkumppanina).

Pohjoismainen ja suomalainen erityispiirre läheisneuvonpidon käytännön toteutuksessa on ollut lapsen aseman, osallisuuden ja oikeuksien esillä pitäminen (Heino 2007, 3). Pohjoismaissa on korostettu lapsen oikeutta läheisiin ja hänen vaikuttamismahdollisuuksiinsa itseään koskevissa

asioissa, kun kansainvälisissä sovellutuksissa painopiste on ollut perheen ja suvun oikeudessa lapsen ja hänen asioidensa käsittelyyn. Pohjoismaisessa käytännössä olennaista on se, että lapselle ja nuorelle merkityksellisiä asioita käsitellään ja hän saa niihin vastauksia, koska aikuisten (läheisten ja viranomaisten) vastuulla on lopulta tehdä lapsen etujen mukaisia ratkaisuja. (Vuorio 2008, 108.)

Lastensuojelussa lapsi on aina asiakas ja asianosainen, ja lastensuojelulaki korostaa voimakkaasti sitä, että kaikkia lapsia on iästä riippumatta kuunneltava ja heille on annettava tietoa työskentelystä. Lastensuojelulaissa tällaisia kohtia ovat esimerkiksi lapsen ja nuoren mielipide ja toivomukset (LSL 5 §), lapsen mielipiteen selvittäminen ja kuuleminen (LSL 20 §), lapsen puhevallankäyttö (LSL 21 §) ja lapsen tapaaminen (LSL 29 §). Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että aikuisilla ja työntekijöillä on velvollisuus aina kuunnella lapsia, antaa heille tietoa ja keskustella asiasta heidän kanssaan. Tämän jälkeen aikuisten velvollisuus on tehdä tarvittavat päätökset, joissa heidän tulee ottaa huomioon lasten mielipiteet. Kun lasta aivan oikeutetusti suojellaan liialliselta vastuulta päätöksenteossa, pitää huolehtia siitä, että lapsella kuitenkin säilyy oikeus asianosaisuuteen ja puhevaltaan. (Vuorio 2008, 108–109.)

Uudessa-Seelannissa menetelmän syntymisen taustalla oli maorien traditionaalinen perhekuntien neuvottelutapa, joka vaikutti myös käyttöönotettuun käsitteeseen Family Group Conference (FGC). Käsite viittaa ydinperhettä laajempaan perheryhmään ja sukuun. Myöhemmin lähinnä Pohjois-Amerikassa on otettu käyttöön myös käsite Family Group Decision Making (FGDM), joka viittaa menetelmään päätöksentekotapana. (Heino ym. 2005, 283.) Läheisneuvonpidon käyttöönottoon Uudessa-Seelannissa vaikuttivat muun muassa maorien yhteiskunnallinen aktivoituminen sekä huostaanottojen määrän kasvu. Maorivähemmistöön kuuluvat lapset ja nuoret olivat väestöosuutensa suhteutettuna selkeästi yliedustettuina lastensuojelulaitoksissa. Maorit ja heidän järjestönsä syyttivät lastensuojelun päätöksentekoa siitä, ettei se huomioimillään lailla heidän perinteisiä ongelmanratkaisutapojaan eikä suvulla ole tosiasiallista mahdollisuutta olla tukemassa lasta ja hänen perhettään. Huostaanottomäärän kasvu ja sijaishuolto- paikkojen kasvavat kustannukset taas johtivat siihen, että myös yhteiskunnan intressien mukaista oli uusien vaihtoehtojen hakeminen, vaikka se ei uudistuksen ensisijainen motiivi ollutkaan. (Doolan 2002.)

Uudessa-Seelannissa läheisneuvonpidon syntymisen taustalla oli yhtäältä ajatus siitä, että sosiaalipalvelut ja julkinen valta ovat saattaneet murentaa sitä, millainen vanhempien ja perheen vastuullisuuden merkitys oli aiemmin ollut. Yhtä lailla taustalla oli se, ettei sosiaalipalvelujärjestelmä huomionnut maorikulttuuriin kuuluvaa laajennetun perheen käsitettä, joka olennaisesti liittyi lasten kasvattamiseen. Lopulta syntyi julkinen paine sille, mitä julkinen valta voi tehdä sen eteen, etteivät läheis- ja sukulaisuussuhteet heikenny, vaan kuinka niitä voidaan sen sijaan vahvistaa. (Marsh & Crow 1998, 37–39.) Sittenkin Suomessakin on alettu kysymään sen perään, kuinka lapsen läheissuhteet voidaan turvata, vaikka perheessä olisikin kasvuolosuhteisiin liittyviä haasteita. Lapsella tulee olla oikeus läheissuhteisiin ja julkisen vallan tulee tukea sitä, että nämä suhteet tulevat turvatuksi. Näiden suhteiden kautta lapselle voidaan mahdollistaa hänelle läheisten ihmisten mukana kulkeminen ja heidän tukensa, vaikka lapsi ei perheensä tai läheistensä luona asuisikaan. Ensisijainen tavoite on kuitenkin pyrkiä tukemaan lapsen asumista omassa perheessään tai hänen läheisverkostossaan.

Uudesta-Seelannista läheisneuvonpito levisi aluksi englanninkielisiin länsimaihin ja 1990-luvulla Pohjoismaihin. Ruotsin kuntaliitto käynnisti läheisneuvonpitoprojektin 1990-luvun puolivälissä ja siellä käyttöön otettiin Familjerådslag -käsite, joka englanninkielistä käsitettä suppeammin tarkoittaa perheneuvonpitoa. Ruotsalaiset viittaavatkin usein laajennettuun perheeseen ja yksityiseen verkostoon. (Heino ym. 2005, 283.) Ruotsissa läheisneuvonpito ei ole lakisääteistä, mutta vuonna 1999 voimaan tulleessa laissa edellytetään sukulaissijoituksen mahdollisuuksien selvittämistä silloin kun lasta ollaan sijoittamassa kodin ulkopuolelle. Läheisneuvonpito on tällöin voinut olla yksi vaihtoehto selvityksen tekemisessä, vaikka laki ei sitä edellytäkään.

Suomeen läheisneuvonpito on tullut Ruotsista kollegaverkoston välityksellä (Heino, Reinikainen & Bergman 2002, 3–4). Usein näissä yhteyksissä on mainittu erityisesti Botkyrkan kunta, jossa 1990-luvun aikana moni kävi tutustumassa ja josta vieraili useaan otteeseen kouluttajia Suomessa (mt.). Stakes käynnisti vuonna 1997 Läheisneuvonpito sosiaalityön työmenetelmäksi -projektin yhtenä Huostaanotto -projektin osahankkeena. Stakes kehitti yhdessä projektiin osallistuneiden kuntatahojen ja organisaatioiden kanssa oman sovelluksen läheisneuvonpidosta ja julkaisi siitä opaskirjan Läheisneuvonpito – Uusi sosiaalityön menetelmä (Heino 2000).

Stakesin projektin käytännön toteutukseen osallistui yhteensä kahdeksan eri hanketta ja niissä oli mukana 26 kuntaa yhteistyötahoineen sekä järjestöistä muun muassa Mannerheimin Lastensuojeluliitto (Heino ym. 2002, 4). Myös muilla järjestöillä, kuten Omaiset mielenterveystyön tukena, Elämän Siipirikot – lastensuojelun asiakasjärjestö, Romano Missio, oli tärkeä rooli menetelmän kehittämistyön kommentoinnissa, vaikka ne eivät osallistuneet käytännön toteutukseen lähinnä resurssien puutteen vuoksi (mt., 22). Suomessa päädyttiin tietoisesti läheis-käsitteeseen, sillä se ei viittaa vain perheeseen tai sukulaissuhteisiin, vaan kytkee mukaan kaikki perheen jäsenille läheiset ja merkitykselliset ihmiset (Heino ym. 2005, 283). Läheisyyden määritelmä on siten hyvin paljon samankaltainen kuin käsitys laajennetusta perheestä (extended family).

Läheisneuvonpitojen käytännön toteutus on eri puolilla maailmaa saanut alkunsa lastensuojelussa ja yleensä tilanteissa, joissa on pohdittu lasten sijoittamisen tarvetta. Suuntaus on sittemmin ollut se, että läheisneuvonpitoa tulisi tarjota jo lastensuojelun asiakkuuden varhaisemmissa vaiheissa, eikä rajoittaa sitä vain huostaanottotilanteisiin. Vaikka läheisneuvonpito onkin syntynyt lastensuojelussa, sitä sovelletaan myös muilla sektoreilla, esimerkiksi aikuissosiaalityössä, vanhustenhuollossa ja koulussa. Näille osa-alueille on syntynyt omia hankkeita, tai alun perin lastensuojelussa toiminut hanke on laajentanut toimintaansa myös näille sektoreille. Pääkaupunkiseudulla läheisneuvonpidosta ja hoito- ja kuntoutusneuvotteluista saatujen kokemusten pohjalle on kehitetty myös ns. asiakasneuvonpidon sovellutus gerontologiseen sosiaalityöhön (Liikanen, Kaisla & Viljaranta 2007, 108–109).

Uudessa-Seelannissa järjestettiin vuonna 2006 kansainvälinen läheisneuvonpitokonferenssi, jossa osassa puheenvuoroja tarkasteltiin muun muassa sitä, mitä työskentelykäytännöille on tapahtunut lain säätämisen jälkeen. Ewa Näslund (2008) on viitannut Marie Connollyn tuolloin pitämään konferenssiesitykseen, jonka mukaan lainsäädäntö itsessään ei ole ongelma. Uuden-Seelannin laki edellyttää läheisneuvonpidon järjestämistä tietyissä tilanteissa, mutta käytännön toteutukseen ei välttämättä ole riittävästi ajallisia ja taloudellisia resursseja. Uuden-Seelannin konferenssin eri puheenvuoroissa tuotiin esille millaisiin tilanteisiin erilaiset läheisneuvonpidon sovellukset eri puolilla maailmaa ja resurssien puute ovat saattaneet johtaa; perheen ja läheisverkoston jäseniä ei ehditä valmistella ennen neuvonpitoa, lapset eivät osallistu neuvonpitoon, eikä sen rakenteessa välttämättä ole ollut läheisten keskinäistä neuvonpitoa. Ilman riittä-

viä resursseja lainsäädännön kautta tuleva vaatimus läheisneuvonpitojen järjestämiseen voi johdattaa tilanteeseen, jossa työskentely tyipistyy ”vain yhdeksi byrokraattiseksi prosessiksi, toisenlaiseksi tavaksi alistaa ihmisiä”. (Näslund 2008.)

2.1 Läheisneuvonpidon ideologia ja päämäärä

Läheisneuvonpidon tarkoituksena on saada aikaan konkreettinen suunnitelma, jossa läheisten ja työntekijöiden yhteisellä toiminnalla turvataan lapselle sillä hetkellä ajankohtainen ja riittävä huolenpito, kontrolli, tuki ja turva (Heino ym. 2005, 282). Samalla läheisneuvonpidoissa puhutaan usein myös asioista, jotka eivät ole konkretisoitavissa selkeiksi käytännön toimiksi, mutta joista on tarve keskustella paremman yhteisen ymmärryksen saavuttamiseksi. Pelkästään jälkimmäisen varaan läheisneuvonpitoa ei kuitenkaan järjestetä, vaan siellä on tarve laatia myös konkreettinen suunnitelma ennalta sovittujen tai neuvonpidossa esiin nousseiden käytännön ongelmien ratkaisemiseksi. (ks. Vuorio 2008.)

Läheisneuvonpito on strukturoitu työtapa, joka etenee selkeästi vaiheittain. Läheisneuvonpito-prosessi käsittää vähintään neuvonpitoon valmistautumiseen, varsinaisen läheisneuvonpidon ja siellä laaditun suunnitelman yhteisen arvioinnin. Samalla on syytä korostaa, että läheisneuvonpito toimii huonosti vain teknisesti toteutettuna menettelytapana. Jos läheisneuvonpito kutistuu vain kaavamaiseksi tavaksi edetä työskentelyprosessissa ilman keskeisten työntekijöiden (koollekutsujien ja sosiaalityöntekijöiden) keskinäistä luottamusta, heidän kykyään käydä dialogia läheisverkoston kanssa ja vastaanottaa myös kritiikkiä, puuttuu sen toteutuksesta se ideologinen lähtökohta, joka siinä on alun perin ajateltu olevan. Lähtökohta on työntekijöiden valmius käydä dialogia läheisverkoston kanssa ja samalla tietoisesti rohkaista verkostoa sen keskinäiseen dialogiin.

Läheisneuvonpito on luonteeltaan kumppanuussuhteeseen perustuvaa osallistavaa sosiaalityötä. Ennen kaikkea läheisneuvonpito on mekanismi kumppanuudelle, joka edesauttaa palvelujärjestelmän ammattilaisia olemaan tasavertaisessa ja kunnioittavassa vuorovaikutuksessa asiakasperheen ja yhteisön järjestelmien kanssa (Doolan 2002, 13). Osallistaminen koskee molempia osapuolia, sosiaalityöntekijää ja asiakasta ja läheisneuvonpidon ollessa kyseessä myös

läheisverkostoa. Asiakkaat osallistavat läheisiä ja sosiaalityöntekijöitä omaan tietoonsa, jotka molemmat pyrkivät tukemaan asiakkaan ratkaisuja. Lähtökohdistaan nostama tieto. Kun tämä tieto tulee asiakkaan, läheisten ja sosiaalityöntekijän dialogin keskeiseksi elementiksi, sitä myös arvioidaan ja muutetaan yhdessä. (Juhila 2006, 118–119.) Läheisneuvonpito on siten vahvasti ajattelu- ja lähestymistapa, jossa asiakkaiden ja heidän läheistensä voimavarat, osallisuus ja sitoutuminen saavat tilaa ja jossa ammattilaisten asema ja asiantuntijuus muotoutuvat uudella tavalla (Heino ym. 2005, 283).

Ulkopuolisten asiantuntijoiden tuottaman ”diagnoosin” sijasta läheisneuvonpidossa arvio ja ratkaisuehdotus tuotetaan läheisverkoston ”sisältä”, mutta siten, että ammattilaisten ja asiantuntijoiden tietoja ja selvityksiä kuullaan. Tiedon ja ratkaisun tuottamisprosessi on dialoginen ja vastavuoroinen, ja sen vuoksi asiakkaiden omia määrittämiä pyritään tietoisesti vahvistamaan. Läheisneuvonpitoprosessissa läheisverkoston keskinäinen tuntemus ja havainnot muodostavat yhdessä ammattilaisten ja asiantuntijoiden tiedon kanssa sen perustan, jolle suunnitelmia rakennetaan ja näitä suunnitelmia arvioidaan niin yhteisesti kuin kunkin asianosaisen näkökulmasta. Läheisneuvonpidossa laadittu suunnitelma on vasta käytännössä koeteltavaksi tehty alkujäsenitys, jonka on tarvittaessa tarkoituskin muuttua kun tilanne muuttuu. Tietokäsitys ei siis ole vain teoreettinen, vaan nimenomaan käytännöllinen ja asiakastyössä todellistuva. (Heino ym. 2005, 295, 297.) Läheisneuvonpidossa asioita on tarkoitus katsoa useiden osallistujien näkökulmista ja antaa kaikille mahdollisuus omaa näkökulmaa laajempaan, toisenlaiseen tulkintaan. Vasta käytännön kokemuksen ja suunnitelman koetteluun kautta jokaisen osapuolen näkemykset tekevät uuden, ajantasaisen ja jaetun, mutta vain siinä ajassa todellistuvan ”päivityksen”.

Asiakkaiden osallisuus ja valtaistaminen ovat käsitteitä, jotka läheisneuvonpitoon liitetään yleisesti. Englanninkielinen käsite empowerment on saanut monta suomennosta, kuten voimavaraistuminen, voimaantuminen ja valtaistuminen. Voimavaraistumisen käsite sivuuttaa rakenteelliset ja kontekstuaaliset tekijät ja valtauttaminen puolestaan korostaa liikaa sosiaalityöntekijän roolia. Kirsi Juhila tuo esille Ole Petter Askheimin (2003) tiivistyksen siitä, että käsitteellä on kuitenkin yhteinen ydin. Käsite (empowerment) itsessään kertoo, että siinä on kyse vallan siirtämisestä. Valtaa pitäisi siirtää niille, joilla sitä ei ole tai heidän pitäisi se itse ottaa. (Juhila 2006, 120.) Läheisneuvonpito on väline siihen, kuinka tuota valtaa ja samalla myös vastuuta voidaan yrittää siirtää asiakkaiden perheille ja heidän läheisilleen.

Voimaantuminen on kuitenkin ensisijaisesti yksilön kokemus, joten työntekijöiden pyrkimykset ”osallistaa” tai ”valtaistaa” voivat olla asiakkaan näkökulmasta jopa painostavia. Niinpä läheisneuvonpidossa voidaan tarjota asiakkaille vain osallisuuden mahdollisuuksia ja heitä pyritään motivoimaan siihen, mutta heillä tulee olla oikeus määrittää myös sitä, miten ja missä vaiheissa he haluavat osallistua. Myös tämä on osallisuutta ja aktiivisuuden määrää ja tapa voivat vaihdella työskentelyprosessin eri vaiheissa. Minkään menettelytavan noudattamisen ei pidä automaattisesti olettaa tuottavan asiakkaalle osallisuuden ja voimaantumisen kokemusta. (kts. Vuorio 2008.)

Tulevaisuusorientaatio, voimavarasuuntautuneisuus ja ratkaisukeskeisyys ovat läheisneuvonpidon keskeisiä elementtejä. Huolimatta siitä, että läheisneuvonpidossa on tarkoitus keskustella ongelmista ja etsiä niihin ratkaisuja, ei ongelmien taustojen ja syiden eikä varsinkaan syyllisten etsiminen ole läheisneuvonpidon tehtävä (Heino ym. 2005, 282). Läheisneuvonpito on epäonnistunut saavuttamaan päämääränsä jos se muuttuu ”kenttäoikeudeksi” jollekin osallistujista. Ongelmista puhutaan siitä lähtökohdasta, että se auttaa kaikkia asianosaisia ymmärtämään tilannetta paremmin ja miettimään, kuinka ongelmat olisivat ratkaistavissa ja kuinka ne voidaan tulevaisuudessa välttää. Haasteiden ohella aivan yhtä tärkeää on nostaa esille ihmisten voimavarat ja positiiviset ominaisuudet. (kts. Vuorio 2008.) Tässä tutkimuksessa pyrin haastateltavien kokemusten kautta hahmottamaan sitä, miten menneisyydestä keskusteltaessa on mahdollista päästä ratkaisukeskeisesti tulevaisuuden suunnitteluun.

2.2 Valtuutus läheisneuvonpidolle

Mike Doolan (2002) on puheenvuorossaan tarkastellut läheisneuvonpidon valtuutusta kolmen lähestymistavan kautta: lainsäädäntö, menettelytapa ja hyvä käytäntö. *Lainsäädäntöön (legislative) perustuvassa valtuutuksessa* voimaantumisen ja kumppanuuden periaatteet esitellään laissa. Prosessisäädöksillä pyritään turvaamaan se, että nämä periaatteet toteutuvat käytännössä. Laissa esitellään eri osapuolten oikeudet ja velvollisuudet sekä tuodaan esiin valtaan ja oikeutukseen liittyvät seikat. Kaikkien toimien oikeudellisuutta voidaan arvioida juridisesti. Laki asettaa säännöt toiminnalle, eivät ammattilaiset. Lainsäädäntöön perustuvan valtuutuksen

haittapuolena saattaa olla se, että filosofinen perusta voi jäädä lakipykälien tulkinnan varjoon. (mt., 14–15.)

Menettelytapaan (procedural) perustuvassa valtuutuksessa voimaantumisen ja kumppanuuden periaatteet on sisällytetty työntekijöiden ohjeistukseen, jossa on asetettu menettelytapoihin perustuvia vaatimuksia toimia tietyllä tavalla. Ohjeistuksen avulla voi tarkistaa, ovatko menettelytavat olleet sen mukaisia. Lähestymistavan haittapuolena on sen epävakaas suositeltavien toimintatapojen muuttuessa. (Doolan 2002, 14.) Jossain määrin valtuutus nojaa Suomessa myös menettelytapoihin. Esimerkiksi Helsingin sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen pöytäkirjoissa läheisneuvonpidon mahdollisuus tuodaan esille kahdesti, vaikka siihen ei velvoiteta. Tilannearvioihin perustuvien asiakassuunnitelmien tekemistä koskevassa ohjeistuksessa (4.6.2007 pöytäkirja 3.0.5) tuodaan esille, että tilannearvion yhteenvedotapaamisessa voidaan ehdottaa suunnitelman laatimista läheisneuvonpidossa. Asiakassuunnitelmien lain vaatima arviointi voi tapahtua läheisneuvonpidon prosessin aikana seurantakokouksissa.

Huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskevassa ohjeistuksessa (31.12.2007 pöytäkirja 3.0.1) tuodaan esille läheisneuvonpidon mahdollisuus läheisverkoston kartoittamisen yhteydessä, mutta samalla sitä suositellaan käytettäväksi jo lastensuojeluprosessin varhaisemmassa vaiheessa. Nämä esimerkit viittaavat mahdollisiin menettelytapoihin, jotka riippuvat työntekijöiden harjoituksesta, mutta ne kertovat myös kunnan omista toimista työmenetelmän vakiinnuttamiseksi. Näillä jäsenyksillä ja ohjeistuksilla on merkitystä myös siinä mielessä, että ne pitävät esillä läheisneuvonpidon mahdollisuuksien selvittämisen, vaikka eivät siihen velvoitakaan. (Vuorio 2008, 26.)

Hyvään käytäntöön (best practice) perustuvassa valtuutuksessa voimaantumisen ja kumppanuuden periaatteet esitellään henkilökunnalle (esim. koulutuksissa) ja heitä rohkaistaan kohdentamaan uudelleen työtään hyvän käytännön mukaiseksi. Sosiaalityöntekijät asettavat käytännön toiminnan säännöt ja kontrolloivat asiakkaiden pääsyä erilaisen työikäntöön piiriin. Asiakkaiden ei ole mahdollista vedota mihinkään instanssiin käytäntöä muuttaakseen ja saada erilaista toimintatavan mukaista palvelua. Hyvään käytäntöön perustuvassa valtuutuksessa muutosprosessi on hidas ja kestää vuosia. Lähestymistapa nojaa myös liikaa innostuneiden sosiaalityöntekijöiden varaan. Kaikista kolmesta lähestymistavasta hyvä käytäntö on taipuvaisin menettämään tuen ja resurssit epäonnistumisten vuoksi, ja se on myös haaste vallitseville valtarakenteille. (Doolan 2002, 14.)

Haasteen vallitseville valtarakenteille hyvät käytännöt voivat esittää siksi, että ne tekevät toimintakäytäntöjen muutosvaatimuksia näkyviksi. Hyvien käytäntöjen kautta asiakastyöstä nousee esille käytännöllisiä kysymyksiä, joihin hallinnolla ei ole valmiita vastauksia. Tällaisissa tilanteissa punnitaan näiden Doolanin mainitsemien innostuneiden sosiaalityöntekijöiden halu ja tosiasialliset mahdollisuudet vaikuttaa siihen, että konkreettisissa asiakastyön tilanteissa voidaan lopulta tehdä tilanteen edellyttämiä luovia ratkaisuja. Silloin sosiaalityöntekijän on kyettävä omalle hallinnolleen vakuuttavasti perustelemaan se, millä perusteilla hän tähän poikkeukselliseen ratkaisuun on päätenyt. Se ei ole aina helppoa. (Vuorio 2008, 24–25.)

Suomalaisissa käytännöissä on viitteitä kaikesta kolmesta lähestymistavasta, mutta läheisneuvonpidon valtuutus ei perustu yksiselitteisen selkeästi niistä mihinkään. Vaikka Suomessa ei ole lakiin perustuvaa valtuutusta läheisneuvonpidolle, tuodaan siihen liittyviä keskeisiä periaatteita, kuten lapsen ja vanhempien osallisuus tai läheisten mahdollinen rooli, lastensuojelulaissa eri kohdin esille. Läheisten rooli ja mahdollisuudet lapsen tukemisessa sekä läheisneuvonpidon mahdollisuus näitä päämääriä toteuttamaan tuodaan hyvin vahvasti esille lastensuojelulain (lapsen läheisverkoston kartoittaminen 32 §) perusteluissa (ks. HE 252/2006 vp, 150), vaikka lain pykälät itsessään eivät sitä nimenomaisesti edellytäkään. (Vuorio 2008, 26.)

Huomionarvoista on se, että nämä perustelut eivät velvoita viranomaista mihinkään. Ne ovat vain vetoamuksia asioihin, jotka olisi suositeltavaa ottaa huomioon. Toinen huomionarvoinen seikka on se, että lapsen oikeuksia läheisiin ihmissuhteisiin ja läheisten tukea lapselle korostetaan perusteluissa voimakkaasti huostaanottoon ja isoista muutoksista selviytymiseen liittyen. Näin lain perusteluissa läheisneuvonpito tullaan liittäneeksi (ehkä tahtomattamaan) viimesijaisen lastensuojelun viimesijaiseksi lähestymistavaksi. Samalla laki kuitenkin korostaa voimakkaasta ennaltaehkäisyä ja varhaista puuttumista, joten voi perustellusti kysyä, miksi läheisverkostosta ei velvoiteta olemaan kiinnostuneita jo mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Silloin on todennäköisempää se, että ongelmat ovat joko kokonaan tai pääosin ratkaistavissa läheisverkoston tuella. Näillä perusteluilla halutaan vain turvata oikeus läheisiin, kun on jo kyse hyvin voimakkaista viranomaisten interventioista lapsen ja perheen elämään.

Suomessa valtuutus läheisneuvonpidolle tulee ensisijaisesti hyvästä käytännöstä. Läheisneuvonpidon valtuutuksen perustuminen pääasiassa hyvälle käytännölle tuottaa kuitenkin ongelmia kiistanalaisissa ja tulkinnallisissa tilanteissa. Asiakkaiden ja läheisten oikeusturvan kannalta

ongelmallista on se, etteivät he käytännössä voi vedota mihinkään saadukseen tukea suunnitelman toteuttamiseen tai edes saa halutessaan mahdollisuutta läheisneuvonpitoon (tai prosessin käynnistyttyä seurantakokoukseen työntekijän vaihtuessa). Sosiaalityöntekijöiden kannalta on ongelmallista, jos vallitsee epäselvyys siitä, millaisia valtuuksia heillä on vastata perheen ja läheisverkoston tuen tarpeisiin. (Vuorio 2008, 27.)

Suomessa läheisneuvonpidon saatavuus vaihtelee paikkakunnan mukaan ja se on organisoitu eri tavoin. Helsinki on Suomen ainoa kunta, jossa läheisneuvonpito on vakinaistettu toimintatapana siten, että neuvonpitojen järjestämiseen on palkattu kaksi päätoimista työntekijää. Pääkaupunkiseudulla koollekutsujapalveluita välittää myös sosiaalialan ammattilaisista koostuva yhdistys, pääkaupunkiseudun koollekutsujat Tapitapi ry. Jotkut kunnat ostavat palvelua järjestöiltä osana laajempaa ostopalvelusopimusta, kuten Turku Suomen Punaisen Ristin Turvatalolta. Jotkut sosiaalialan yritykset ovat ottaneet läheisneuvonpidon osaksi myytäviä palvelujaan. Lisäksi kunnan työntekijät voivat tehdä koollekutsujan töitä osana muuta työtään.

2.3 Läheisneuvonpitoa koskeva tutkimus

Läheisneuvonpitoa on tutkittu paljon eri näkökulmista niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Tarja Heino (2008) ja Elisabeth Backe-Hansen (2006) ovat koonneet yhteen läheisneuvonpidosta tehtyä kansainvälistä tutkimusta, joka voidaan tiivistää seuraavasti. Ensinnäkin on tutkittu, miten läheisneuvonpitoa on käytetty, miten alkuperäistä uusiseelantilaista mallia on muunneltu ja mihin suuntaan. Toiseksi on tutkittu läheisneuvonpidon vaikutuksia ja tuloksia. (Heino 2008, 38.) Valtaosa läheisneuvonpidosta tehdyistä tutkimuksista on haastattelututkimuksia, mutta joukossa on myös asiakirjojen analyysiin perustuvaa tutkimusta. Tutkimustulosten yleinen johtopäätös on ollut eri osapuolten positiivinen kokemus prosessista. Positiivisista kokemuksista huolimatta läheisneuvonpito on edelleen marginaalinen työskentelytapa, ellei sitä ole lainsäädännöllä säädelty, kuten esimerkiksi Uudessa-Seelannissa. Tiivistäen voidaan sanoa, että on tutkittu jonkin osallistujan kokemuksia läheisneuvonpidosta hänen osallistujaroolistaan käsin sekä sitä, kuinka neuvonpidossa laaditut suunnitelmat ovat toimineet tai mikä tilanteessa on mahdollisesti muuttunut.

Uusin kansainvälistä tutkimusta koskeva kooste on Havnenin ja Christiansenin (2014) tekemä. He ovat analysoineet 31 läheisneuvonpitoa koskevaa tutkimusta Pohjoismaista (Islantia lukuun ottamatta), Englannista, Walesista, Australiasta, Kanadasta ja Yhdysvalloista. Tutkimukset oli jaoteltu neljään ryhmään. Ensimmäisessä ryhmässä (7) olivat ne, joissa neuvonpitoprosessin lopputuloksena oli arvioitu tapahtuneen positiivista muutosta. Tällaisia olivat lyhemmat sijoitukset, läheissijoitusten lisääntyminen sekä lapsen tilanteen kohentuminen ja lastensuojelun tukitoimien tarpeen väheneminen. Toisen ryhmän muodostivat tutkimukset (3), joissa prosessin tulokset arvioitiin vaihteleviksi tai neutraaleiksi. Vaihtelevat tulokset tarkoittivat sitä, että prosessilla oli ollut sekä negatiivisia että positiivisia vaikutuksia. Kahdessa tutkimuksessa läheisneuvonpitoprosesseilla ei arvioitu olleen vaikutusta lapsen tilanteeseen tai muutosta ei selitetty läheisneuvonpitoprosessilla. Näiden tutkimusten arviot koskivat muutoksia lapsen tilanteessa tai palvelujen tarpeessa. Kolmas tutkimusten ryhmä (9) käsitteli lapsen osallisuuden ja lapsinäkökulman toteutumista läheisneuvonpitoprosessissa (mt., 38–50, 59–67.) Lapsen osallisuutta koskevaa tutkimusta avaan tässä kappaleessa hieman tarkemmin jäljempänä.

Havnen ja Christiansenin (2014) tekemän koosteen tutkimuksista 12 käsitteli sitä, kuinka vanhemmat ja läheiset olivat kokeneet läheisneuvonpidon. Nämä tutkimukset ovat lähimpänä aiheitani, eli vanhempien kokemuksia läheisneuvonpitoprosessin dialogien merkityksestä. Tutkimusten tulosten mukaan läheisneuvonpitoprosessi paransi läheisverkoston yhteydenpitoa, heidän keskinäisiä suhteitaan ja lisäsi keskinäistä yhteenkuuluvuuden tunnetta. Läheisverkoston jäsenet kokivat, että heillä oli enemmän vaikutusmahdollisuuksia päätöksiin, heitä kohdeltiin kunnioittavasti ja näiden seurauksena he kokivat voimaantuneensa. Läheisverkoston jäsenet kokivat, että heillä oli enemmän mahdollisuuksia osallistua ongelmanratkaisuun. (Havnen & Christiansen 2014, 50–59.)

Positiiviset kokemukset eivät syntyneet ehdoitta ja tutkimuksissa kiinnitettiin huomioita seuraaviin havaintoihin:

- Läheisneuvonpito on sopiva foorumi tärkeistä kysymyksistä keskustelemiselle, jos se on hyvin valmisteltu etukäteen ja kaikki ymmärtävät neuvonpidon tarkoituksen ja oman roolinsa.
- Prosessin johtamisen täytyy olla taitavalla ammattilaisella, joka vastaa valmistelusta ja neuvonpidon vetämisestä. Jos ihmisillä oli huono suhde lastensuojeluun, he eivät halunneet antaa prosessin johtamisvastuuta lastensuojelulle. Tämä tuo esiin ulkopuolisen ja puolueettoman koollekutsujan merkityksen.

- Läheisneuvopito auttaa pitämään lasta keskiössä, vaikka joissakin tapauksissa lapsen osallisuus ei toteutunutkaan.
- Läheisneuvonpito saa aikaan verkostossa sitoumuksen, jossa apua ja tukea saadaan läheisverkostolta. Läheisten tuki koettiin helpommin saatavaksi kuin lastensuojelun tuki. Negatiiviset huomiot koskivat sitä, että läheisverkoston jäsen koki painostusta osallistumiseensa tai hän joutui vastentahtoisesti hyväksymään tehtäviä itselleen. Samoin negatiiviseksi koettiin se, jos suunnitelman toteutumista ei seurattu tai suunnitelmaa ei toteutettu.
- Läheisneuvonpito vahvisti läheisverkostoa ja lisäsi yhteydenpitoa isään ja hänen sukuunsa. Läheisneuvonpito antoi mahdollisuuden lisätä ymmärrystä ja saavuttaa läheisverkoston tärkeiden jäsenten kunnioitus. Jotkut olivat kokeneet epäkohtana sen, että läheisneuvonpito oli pahentanut konfliktia läheisverkostossa ja luoneet epämiellyttävän tilanteen, jossa perheen ongelmia jaetaan avoimesti. (Havnen & Christiansen 2014, 58.)

Selkeimmän linkin kansainvälisen ja suomalaisen tutkimuksen välille tekee lapsen osallisuuden ja lapsinäkökulman toteutumisen näkökulma. Tarja Heino (2009) koosti yhteispohjoismaisesta tutkimuksesta loppuraportin, joka päätyi myös osaksi edellä mainittua kansainvälistä tutkimuskatsausta. Suomen osuus koski Sarianna Reinikaisen (2007) tutkimusta. Läheisneuvonpito lapsinäkökulmasta -tutkimukseen osallistui seitsemän 7-17-vuotiasta lasta tai nuorta neljästä eri läheisneuvonpitoprosessista. Tutkimusaineisto koostui vuoden aikana toteutetuista lasten haastatteluista, varsinaisen läheisneuvonpidon ja ensimmäisen seurantakokouksen havainnoinnista sekä viranomaisten yhteenvedoista ja läheisten laatimista suunnitelmista. Reinikainen tutki lapsilähtöisyyden toteutumista läheisneuvonpitoprosessissa: miten ja missä määrin 1) osalliset keskittyivät lapsen tilanteeseen, 2) lapsen näkökulma selvitettiin ja otettiin huomioon ja 3) lapsi otettiin mukaan prosessiin. (mt., 22–29.)

Tutkimuksen tuloksia voi tiivistää seuraavasti. Kaikkien lasten ja nuorten mielestä läheisten osallistuminen ja tuki oli tärkeää ja he kokivat saaneensa vaikuttaa siihen, keitä läheisneuvonpitoon kutsutaan. Nuoret (13-vuotiaat ja sitä vanhemmat) kokivat, että jotain konkreettista saatiin läheisneuvonpidon avulla aikaiseksi. Yhtä lukuun ottamatta kaikkien lasten ja nuorten kokemus tilanteestaan kokonaisuutena oli seuranta-ajan jälkeen parempi kuin ennen ensimmäistä läheisneuvonpitoa. Kaksi nuorta arveli muutokset läheisneuvonpidon ansioksi. Osa nuorista koki olleensa osallinen, osa ei. Nuorilla oli pienempiä lapsia paremmat valmiudet ilmaista myös kriittinen mielipiteensä, vaikka osa heistä kokikin etteivät aikuiset ottaneet sitä vakavasti. Nuorempien (alakouluikäiset) lasten osalta tulee kuitenkin näkyväksi se, ettei heillä ollut oikein

käsitystä siitä, miksi läheisneuvonpito järjestettiin ja mitä siellä päätettiin, tai kokemus siitä, etteivät he saaneet vastauksia heille merkityksellisiin asioihin. Nuoremmilla lapsilla ei kuitenkaan ollut samanlaisia valmiuksia ja rohkeutta ilmaista tyytymättömyyttään aikuisille kuin nuorilla. (Reinikainen 2007, 95–96, 111–113, 118.)

Suomessa läheisneuvonpidosta on tehty lisäksi lukuisia opinnäytetöitä, joissa näkökulmina ovat olleet koollekutsujan (Hänninen 2005, Sipiläinen & Kasurinen 2008), lapsen läheisverkostosta valitun avustajan (Nissinen 2009), vanhempien (Forss & Halmela 2008), sosiaalityöntekijän (Olin-Payne 2003, Güler 2006) sekä neuvonpitoprosessin aikana laadittujen suunnitelmien arvioinnin näkökulma (Gripenberg 2005). Tuoreimpia kotimaisia tutkimuksia on Anna Lehtisen ja Laura Väänäsen (2013) pro gradu -tutkielma, jossa käsiteltiin läheisneuvonpidon vaikuttavuutta lastensuojelussa asiakasvanhempia haastatteleamalla. Tutkimus nostaa esille niitä tekijöitä, joista läheisneuvonpidon vaikuttavuus muodostuu asiakkaiden kokemusten perusteella. Tutkimustulosten mukaan läheisneuvonpidon vaikuttavuus jakautuu kolmeen osa-alueeseen: suunnitelmallisuuteen, osallisuuteen ja vuorovaikutuksellisuuteen. (mt.)

Välittömien kokemusten analysoinnin tai läheisneuvonpitoprosessissa laadittujen suunnitelmien arvioinnin sijaan tämä tutkimus hakee vastauksia siihen, millainen vaikutus prosessin aikana käydyillä dialogeilla läheis- ja viranomaisverkostojen sisällä ja niiden välillä on ollut. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää ovatko dialogit vaikuttaneet jollain tavalla vanhempien ymmärrykseen omasta ja perheensä tilanteesta tai heidän ja läheisten arjen toimintaansa. Tutkimus pyrkii jäsentämään läheisneuvonpidon dialogien merkitystä ilmiönä. Mitä dialogisuuden toteutuminen edellyttää ja mitä se saa aikaan vanhempien kokemana. Suoraan tällaiseen kysymyksenasetteluun tehtyä tutkimusta en löytänyt, vaikka luonnollisesti teema on välillisesti läsnä osallistujien kokemuksiin paneutuvissa tutkimuksissa. Ero näihin tutkimuksiin tulee siitä, että tässä tutkimuksessa on tarkoitus keskittyä siihen, kuinka läheisneuvonpidoissa käydyt dialogit koettiin ja mihin ne johtivat.

2.4 Läheisneuvonpitoprosessi ja sen vaiheet

Läheisneuvonpidon vaiheet tiivistetysti ovat valmistelu, varsinainen läheisneuvonpito ja sovitut seurantakokoukset. Läheisneuvonpidon valmisteluvaihe käynnistyy, kun lastensuojelun sosiaalityöntekijä tekee yhdessä asiakkaiden (huoltajien ja lasten) kanssa sitä koskevan toimeksian-

non. Toimeksiannon yhteydessä asiakkaat antavat suostumuksensa siihen, että työntekijät voivat luovuttaa läheisneuvonpidon tarkoituksen toteuttamiseksi tarvittavia salassa pidettäviä tietoja läheisneuvonpidon käyttöön. Toimeksiannossa sovitaan siitä, mitä asioita läheisneuvonpidossa on tarkoitus käsitellä, sekä siitä, keitä työntekijöitä läheisneuvonpitoon kutsutaan.

Asiakkaat ja lastensuojelun sosiaalityöntekijät sopivat läheisneuvonpidon järjestämisestä tekeillä kirjallisen toimeksiannon, jossa sovitaan siitä, mistä asioista neuvonpidossa keskustellaan ja keitä työntekijöitä sinne kutsutaan. Kun toimeksianto on tehty, alkaa koollekutsujan valmistelutyö. Tärkeää on, että koollekutsuja ei ole kytkeytynyt asiakasasiaan ja hän on selvästi ulkopuolinen ja puolueeton kolmas taho, jonka tehtävä on ennen muuta selkiyttäjän rooli kaikissa läheisneuvonpitoprosessin vaiheissa (Heino ym. 2005, 289–290). Vaikka koollekutsuja ei ota kantaa käsiteltävien asioiden sisältöihin, hänen tehtävänä on aktiivisesti auttaa kaikkia kutsuttuja neuvonpitoon valmistautumisessa. Koollekutsujat ovat vaitiolovelvollisia, joten eri henkilöiden heidän kanssaan käymät keskustelut ovat luottamuksellisia. Koollekutsujan tehtävänä on huolehtia myös kaikista läheisneuvonpidon järjestämiseen liittyvistä käytännön järjestelyistä (muun muassa aikataulujen yhteensovittaminen, läheisten matkat ja majoitus, neuvonpidon tarjoilut, lastenhoito, tulkkipalvelut). Valmistelutöiden lisäksi koollekutsuja toimii varsinaisen läheisneuvonpidon vetäjänä sekä tilaisuuden emäntänä tai isäntänä. (Vuorio 2008; ks. myös Hänninen 2008.)

Valmisteluvaihe kestää useimmiten 4–6 viikkoa. Valmisteluvaiheen työskentely voidaan tiivistää seuraavasti:

- Koollekutsuja valmistelee keskustelemalla lapsen, muun perheen ja läheiset neuvonpitoon, on yhteydessä kutsuttuihin viranomaisiin ja työntekijöihin sekä huolehtii tarvittavista käytännön järjestelyistä.
- Sosiaalityöntekijä laatii yhteenvedon ja kysymykset sekä tiedottaa läheisneuvonpidosta muille kutsuttaville työntekijöille ja perustelee, miksi heidän osallistumisensa on tarpeen.
- Muut kutsutut viranomaiset ja työntekijät laativat kirjalliset yhteenvetonsa.

Varsinainen läheisneuvonpito on kokous, jossa on kolme vaihetta: tiedonanto, läheisten keskinäinen neuvottelu sekä suunnitelman esittäminen ja hyväksyminen. *Tiedonantovaiheen* tarkoitus on työntekijöiden jakama informaatio läheisverkostolle sekä työntekijöiden valmius vastata läheisten esittämiin kysymyksiin. *Läheisten keskinäisen neuvottelun* tarkoitus on antaa lähe-

sille mahdollisuus käydä luottamuksellista keskustelua ilman ulkopuolisten työntekijöiden läsnäoloa. *Suunnitelman esittelyvaiheen* tarkoitus on läheis- ja viranomaisverkostojen yhteinen dialogi tarvittavasta tuesta ja sovitusta toimintatavoista. Yleensä läheisneuvonpito kestää 3–6 tuntia. Läheisneuvonpidon jälkeen järjestetään vähintään yksi seurantakokous, mutta niitä voidaan yhteisestä sopimuksesta järjestää useampiakin. (Vuorio 2008, 14–18.) Läheisneuvonpito kokouksen vaiheet ja niiden tarkoitus on eritelty oheisessa taulukossa.

TAULUKKO 1. Läheisneuvonpidon vaiheet, sisällöt ja tavoitteet. (Vuorio 2008, 18.)

Vaihe	Sisältö	Tavoite
Tiedonantovaihe (1–2 tuntia)	<ul style="list-style-type: none"> • Viranomaisten tiedonanto • Sosiaalityöntekijän kysymykset • Lapsen tiedonanto 	<ul style="list-style-type: none"> • Viranomaiset antavat tilanteen ja suunnitelman kannalta olennaisen tiedon sekä vastaavat esiin nousseisiin kysymyksiin • Lapsen tiedonannossa lapsella on mahdollisuus nostaa omat käsitykset ja kysymykset esille
Läheisten keskinäinen neuvottelu (1–2 tuntia)	<ul style="list-style-type: none"> • Perhe ja läheiset keskustelevat ja laativat suunnitelmaa • Koollekutsuja ja työntekijät poistuvat toiseen tilaan odottamaan • Läheisverkosto voi pyytää koollekutsujaa ja työntekijöitä apuun, jos heille herää suunnitelmaa laatiessa kysymyksiä tai keskinäinen keskustelu ei suju 	<ul style="list-style-type: none"> • Läheisverkosto saa käydä luottamuksellista keskustelua ilman ulkopuolisten läsnäoloa • Läheisverkosto laatii yksimielistä suunnitelmaa vastaamalla sosiaalityöntekijän kysymyksiin sekä käsittelemällä lapsen tiedonannossa esiin nousseet asiat
Suunnitelman esitleminen ja hyväksyminen (1–2 tuntia)	<ul style="list-style-type: none"> • Läheisverkosto esittelee suunnitelmaehdotuksensa • Koollekutsuja kirjaa ehdotuksen kaikkien nähtäville ja varmistaa, että kaikki ymmärtävät asiat samalla lailla • Sosiaalityöntekijät ja muut mahdolliset työntekijät ottavat kantaa suunnitelmaan ja tarvittaessa pyytävät tarkennuksia 	<ul style="list-style-type: none"> • Suunnitelma pyritään keskustellen tämentämään selkeäksi ja konkreettiseksi, jotta se turvaa lapsen tarpeet ja sosiaalityöntekijä voi sen hyväksyä • Lapsen tiedonannossa esiin tulleet kysymykset käsitellään ja ratkaisut perustellaan lapselle • Luodaan yhteisesti määriteltyjä toimintatapoja • Sovitaan läheisten tuesta • Sovitaan työntekijöiden roolista • Sovitaan sosiaalityöntekijöiden roolista läheisten suunnitelman tukemisessa • Sovitaan seurannasta ja yhteisestä arvioinnista
Seuranta (3–6 kk)	<ul style="list-style-type: none"> • Läheisneuvonpidon jälkeen järjestetään yksi tai useampi seurantakokous • Läheisneuvonpitoprosessin päättyessä sovitaan läheisverkoston ja sosiaalityöntekijöiden säännöllisestä yhteisestä arvioinnista mikäli asiakkuus jatkuu 	<ul style="list-style-type: none"> • Tehdään näkyväksi hyvät ja toimivat asiat ja annetaan niistä tunnustusta • Tarkennetaan suunnitelmaa niiltä osin kuin tarve vaatii tai tilanne on muuttunut • Arvioidaan jokaisen osallistujan roolia suunnitelman toteuttamisessa jatkossa

3. Verkostotyö

Läheisneuvonpito liittyy laajempaan verkostotyön menetelmäperheeseen. Menettelytavoilla on paljon yhteistä keskenään. Yhteistä kaikille dialogisille verkostotyön tavoille on se, että niissä dialogien avulla edistetään omien liityntäkohtien löytämistä kokonaisuudessa, johon muutkin löytävät omia liityntäkohtiaan. Tavoite on varmistaa jokaisen subjektiivisen näkemyksen mahdollistaminen neuvoteltavissa asioissa. Yhteistä on moniäänisyyteen perustuva epävarmuuden sietokyky kunnes eri näkökulmia kuuntelemalla oppii uutta tilanteesta. Suurelle osalle näille verkostotyön tavoista on yhteistä myös se, että verkostojen tapaamisia vetää kyseessä olevaan työskentelytapaan perehtynyt, mutta varsinaiseen asiakastilanteeseen riippumaton ja ulkopuolinen työntekijä. Poikkeuksen tekevät psykiatriassa käytetyt avoimet dialogit, joita toteuttavat sen sijaan prosessiin sitoutunut ja siinä tarvittavan tiiviisti ja kauan jatkava tiimi, joka siis muutenkin työskentelee asiakkaan kanssa. (Seikkula & Arnkil 2005, 81, 85.) Menetelmien keskeisiä kehittäjiä Suomessa ovat olleet Jaakko Seikkula (avoimet dialogit) sekä Esa Eriksson ja Tom Erik Arnkil (ennakointidialogit, kuten tulevaisuuden muistelu) (kts. Arnkil, Seikkula & Eriksson 2001; Seikkula & Arnkil 2005). Muita verkostotyönmenetelmiä ovat esimerkiksi strukturoidut verkostokokoukset ja verkostoterapia.

Yhteistä verkostotyön eri tavoille on se, että niissä käytäviin dialogeihin osallistuvat henkilöt ovat kytkeytyneitä ilmiöön arjen elämän (läheisverkosto) tai henkilökohtaisten ammattitehtäviensä (viranomaisverkosto) kautta. Päinvastoin kuin ennakointidialogeissa ja avoimissa dialogeissa, läheisneuvonpitoihin ei osallistu aina ammattilaisia useista yksiköistä, vaan ammattilaiset voivat joskus käsittää vain lastensuojelun sosiaalityöntekijät ja useimmiten enemmistö osallistujista on läheisiä. Toinen yhdistävä tekijä eri menettelytavoille on se, että asiantuntemus on ammattilaisten ja maallikoiden yhteinen aikaansaannos, joka toteutuu monikielisyiden ja sosiaalisten kielten ajatusten kautta. Tähän pyritään sillä, että ammattisanastoa pyritään välttämään ja asioita pyritään hahmottamaan arjen kielellä. Kolmas yhdistävä tekijä on keskustelun keskitäminen arjen yhteyteen, asiakkaiden elämänsuhteisiin ja niitä koskeviin auttamistoimenpiteisiin. Erona verkostoterapiaan on se, ettei avoimissa ja ennakointidialogeissa tai läheisneuvonpidoissa pyritä niin sanotun verkostospiraalin läpikäymiseen. Verkostoterapiassa keskeistä on spiraalimaisen ryhmäprosessin toteutuminen ja vetäjien tehtävänä on tuon prosessin seuraaminen ja ohjaaminen (kts. Seikkula & Arnkil 2005, 82–84, 87.)

Spiraaliproessin kehittivät yhdysvaltalaiset Ross Speck ja Carol Attneave 1960-luvulla. He kuvasivat kirjassaan ”Family Networks” ensimmäisen kerran spiraaliproessin, jonka verkosto

käy läpi kriisissä ja verkostokokouksen ryhmäprosessissa. Spiraaliprosessi verkostokokouksessa perustuu heidän havaintoihinsa siitä, minkälaisia vaiheita osallistujat käyvät läpi verkostokokouksissa. Verkostoterapeuttisessa kokouksessa vetäjien tehtävänä on edesauttaa spiraaliprosessin läpiviemistä, jotta kokouksella olisi toivottava hoidollinen vaikutus. Verkoston jäsenet saattavat elää eri vaiheita eri tahtiin ennen verkostokokousta, sen aikana ja sen jälkeen. Spiraaliprosessiin kuuluu viisi vaihetta: heimoutuminen, polarisaatio, mobilisaatio, depressio ja läpimurto. (Naapila 1992, 27–30; Korhonen 2008, 56.)

Heimoutuminen tapahtuu kokouksen alussa, kun ihmiset tulevat paikalle, tapaavat toisensa kentien pitkän ajan jälkeen ja kokoontuvat yhteisen ongelman äärelle. Verkostokokouksessa heimoutumista edesautetaan tarjoamalla mahdollisuus yhteiseen mukavaan hetkeen (Uudessa-Seelannissa usein lauletaan, Suomessa juodaan kahvit). Heimoutumista seuraa polarisaatio, kun osanottajat ryhtyvät tuomaan esiin näkemyksiään esimerkiksi lapsen tilanteesta, jolloin erilaiset ja vastakkaisetkin näkökulmat nousevat esille. Näkökulma- ja huolikeskustelua seuraa mobilisaatiovaihe, kun ryhdytään etsimään ratkaisuja esillä olevaan ongelmaan. Tässä vaiheessa esitetyt ratkaisut ovat usein sellaisia, joita on jo aiemmin kokeiltu. Mobilisaatiota seuraa niin sanottu depressiovaihe, kun kokouksessa vallitsee tappio- ja toivottomuusmieliala ja asiat eivät tunnu etenevän. Lopulta siirrytään läpimurtovaiheeseen, kun joku tai jotkut osanottajat vihdoin keksivät aivan uudenlaisia ratkaisuehdotuksia ongelmaan. (Korhonen 2008, 56.) Lopuksi voidaan erottaa vielä kuudes vaihe, joka tarkoittaa uupumisen ja helpotuksen tunnetta prosessin jälkeen, sillä epätoivosta on siirrytty toivoon ja tunnelin päässä näkyy valoa. Osanottajat ovat tyytyväisiä työskentelyyn, mutta realiteettien kohtaamisen seurauksena he kokevat myös väsymystä. (Naapila 1992, 30.)

Läheisneuvonpidossa spiraaliprosessia ei ajallisesti yleensä käydä läpi yhden ainoan kokouksen aikana vaan pidemmän ajan kuluessa, koko neuvonpitoprosessin aikana. Läheisneuvonpito näyttäisi lähtevän liikkeelle joko heimoutumisesta tai polarisaatiovaiheesta. Se, kummastako läheisneuvonpito lähtee liikkeelle, riippuu siitä, kuinka tiivistä kontaktinpito on ollut läheisverkoston jäsenten kesken jo valmisteluvaiheen aikana. Läheiset ovat saattaneet tulevasta neuvonpidosta kuultuaan pohtia paljonkin asioita keskenään ja tulevat varsinaiseen neuvonpitoon omine näkemyksineen ja huolineen, jolloin kokous lähtee liikkeelle polarisaatiovaiheesta. Oman vaikutuksensa polarisaatiovaiheeseen läheisneuvonpidossa voi tuoda myös se, että osa läheisistä kuulee ensimmäistä kertaa työntekijöiden lapsen liittyvät huolenaiheet ja näkemykset. Toisinaan taas, ja ennen kaikkea silloin, kun läheisten kesken on ollut vähän tai ei lainkaan

yhteydenpitoa, neuvonpito käynnistyy heimoutumisesta, jolloin keskiössä oleva lapsi yhdistää kutsuttavat läheiset. Vasta tämän jälkeen seuraa polarisaatio. (Korhonen 2008, 56–57.)

Ensimmäisen neuvonpidon aikana käydään läpi myös mobilisaatiovaihe, joka kulminoituu yhteisesti esiteltyyn suunnitelmaan sosiaalityöntekijöille. Läheisneuvonpitoprosessissa ensimmäinen neuvonpito näyttäisi varsin usein päättyvän mobilisaatiovaiheeseen. Toisin sanoen ensimmäinen yhteinen suunnitelma sisältää usein ratkaisuja ja suunnitelmia, joita muodossa tai toisessa on jo aiemmin kokeiltu tai jotka ovat epärealistisia. Läheisneuvonpitoprosessissa depressiovaihe käydäänkin monesti joko seuranta-aikana tai ensimmäinen seurantakokouksen alussa. Silloin voidaan todeta, että suunnitelma ei ainakaan kaikilta osin ole toiminut. Seurantakokouksen aikana verkostolla on koetun surun ja epäonnistumisen tunteen myötä mahdollisuus siirtyä läpimurtovaiheeseen, jolloin suunnitelma saa realistisemmän muodon ja uusiakin ratkaisuja esitettyihin kysymyksiin löytyy. Seuranta-aikana verkostosta usein karsiintuvat pois myös sellaiset henkilöt, jotka syystä tai toisesta eivät ole pystyneet antamaan lupaamaansa tukea, ja sellaiset, joilla ei suunnitelmassa ole ollut konkreettiseen tukeen liittyvää roolia. (Korhonen 2008, 56–57.)

Samalla on syytä huomauttaa, että edellä kuvatusta yleisyydestä huolimatta osa läheisverkostoista kykenee käymään koko spiraaliprosessin läpi jo ensimmäisessä kokouksessa. Tuolloin läheisten oman neuvonpidon aikana läheisverkosto käy läpi sekä depressio- että läpimurtovaiheen. Vaikka läheisneuvonpidossa ei pyritäkään tietoisesti spiraaliprosessin läpikäymiseen, on koollekutsujan hyvä olla tietoinen tällaisen ryhmäprosessin olemassaolosta, jotta hän voi sen fasilitaattorin roolissaan huomioida läheisneuvonpitoprosessin eri vaiheissa. Sama tietoisuus olisi hyvä olla myös sosiaalityöntekijällä, sillä hän osallistuu dialogiin sekä keskustelijana että päätöksentekijänä. Kuten Naapila (1992, 27) toteaa, spiraaliprosessi on luonnollinen tapahtumaketju, joka tapahtuu ilman verkostoterapeuttista interventiotakin.

Läheisneuvonpito poikkeaa avoimista ja ennakkointialoigeista muutamilla tavoilla. Läheisneuvonpidossa neuvonpidossa käsiteltävät asiat sovitaan prosessia käynnistettäessä, vaikka ne voivatkin täsmentyä työskentelyn edetessä. Avoimissa dialogeissa asioita tai ongelmia ei pyritä määrittelemään alussa, vaan päämääränä on tuon ymmärryksen tavoittelu. Ennakkointialoigeissa vetäjät ei valmistelee henkilökohtaisesti koko verkostoa asioiden käsittelyyn, eivätkä he ole perehtyneet työntekijöiden tulevaan informaatioon etukäteen asiakkaiden kanssa kuten läheisneuvonpidon koollekutsijat. Läheisneuvonpidossa tämä osallistujien valmisteleminen on

nähty yhtä keskeiseksi osaksi työtä kuin varsinaisen neuvonpidon vetäminen. Ennakointidialogit voivat olla myös kertaluonteinen tapahtuma kun taas läheisneuvonpito prosessin kuuluu aina vähintään yksi seurantakokous, yleensä niitä on useampiakin. Yksi erottava tekijä on myös läheisneuvonpidon rakenne. Keskeinen osa läheisneuvonpitoa on läheisten oma neuvonpito, jolloin läheisverkosto käy keskinäistä keskustelua ilman työntekijöiden läsnäoloa. Yhteistä kaikille verkostotyön tavoille on pyrkimys moniäänisyyteen. (vrt. Seikkula ja Arnkil 2005, 85–86.)

Läheisneuvonpidossa käytävän dialogin päämääränä on lastensuojelun sosiaalityössä saada aikaan lapsia koskeva suunnitelma, jossa sovitaan läheisten ja viranomaisten tuesta sekä yhteisesti määrittelyistä toimintatavoista. Helena Nyman ja Katri Maahi (2008, 79–81) ovat kirjoittaneet Seikkulaan ja Arnkiliin (2005) viitaten, että dialogisuuden näkyminen läheisneuvonpidossa merkitsee enemmän kuin pyrkimistä pelkästään sopimukseen, sillä sen tavoitteena on löytää yhteinen ymmärrys ja konteksti, jossa on mahdollista tehdä monia uusia sopimuksia. Yhteisten käsitysten löytyminen on perusta, joka auttaa puolestaan suunnitelmaan kirjattujen toimenpiteiden ja tavoitteiden koordinoitua sekä yhteensovittamista (mt.). Läheisneuvonpito onkin enemmän kuin yksittäinen lastensuojelussa järjestettävä kokous, sillä sille on ominaista sen prosessiluonne. Varsinaisen läheisneuvonpidon ohella yhtä oleellista on, mitä tapahtuu sitä valmisteltaessa (valmisteluvaiheessa) ja mitä kokouksen jälkeen (seurantavaiheessa) (Heino ym. 2005, 283).

4. Dialogi ja dialogisuus

Verkostomenetelmien taustafilosofia perustuu dialogisuuteen ja käsityksen verkostoista voimavarana. Päämääränä on vuoropuhelu, jossa kaikki osallistujat saavat puhua ja tulevat kuulluksi. Dialogin käsitteellä tarkoitetaan yleisessä kielenkäytössä kaksinpuhelua, vuoropuhelua tai keskustelua (Mönkkönen 2002, 33; Seikkula & Arnkil 2005, 87). Kaikki keskustelut ja dialogit eivät ole luonteeltaan dialogistista, vaan siihen vaikuttavat taustalla oleva ihmiskuva ja keskustelun osapuolten orientoituminen dialogiin. Ihmiskuva voi olla luonteeltaan monogalistista, dualistista tai dialogistista. Monogalismissa kieli nähdään annettuna, normatiivisena ja pysyvänä merkkijärjestelmänä, joka lähinnä heijastaa todellisuutta, eikä niinkään luo sitä. Tämä tarkoittaa sitä, että kieli tekee ikään kuin vain yhteisen tilannekatsauksen, mutta se ei luo uutta

ymmärrystä todellisuudesta. Länsimainen ihmiskuva on ollut pitkälle 1900-lukua hyvin dualistinen, jossa mieli ja ruumis on nähty toisistaan erillisenä. Tämä liittyi positivistiseen tieteen ihanteeseen, jossa ilmiöitä pyrittiin selittämään ja luokittelemaan mekanistisesti. (Mönkkönen 2002, 31.)

Yhteiskunnalliset muutokset toisen maailmansodan jälkeen muuttivat perheen, työn ja sosiaalisten yhteisöjen rakenteita yhä monimuotoisemmaksi globalisoituvassa markkinataloudessa. Postmodernilla ajanjaksolla modernin ajan ymmärrys suhteellisen pysyvästä ja ennalta määrätystä identiteetistä ja tiedon pysyvyydestä alkoi pikku hiljaa murtua. Yhteisöt eivät enää samalla lailla sitoneet yksilön toimintaa kuin aiemmat yhteisömuodot ja toiminta osana yhteisöä alkoi enemmän perustua yksilöiden vapaaehtoisuuteen. Kun tähän liitetään 1970-luvulta alkanut kritiikki dualismiin perustuneeseen psykologiatieteeseen, alettiin korostaa, että ihmistä tulisi tarkastella holistisemmin, osana kulttuuriaan ja ympäristöään. 1990-luvulta alkaen sosiaalinen konstruktionismi on tarjonnut vaihtoehdon tarkastella ihmistä sosiaalisista yhteyksistään käsin ja samalla tiedon nähtiin muodostuvan sosiaalisesti konstruoituna. (Mönkkönen 2002, 31.)

Dialogismi edustaa hyvin toisenlaista ihmiskuvaa kuin monogalismi tai dualismi. Sen keskeisiä taustateoreetikkoja ovat Mihail Bahtin (1991) ja Valentin Volosinov (1990), jotka kehittivät teoriaa puheen sosiaalisesta merkityksestä. Dialogismi voidaan nähdä vastavoimana niin dualismille kuin monogalismille. Bahtinin kuvaama sisäinen dialogi kuvaa ihmisen toimintaa ristiriitaisten suhteiden kentässä, jossa hän puhuu muiden häneen sisäistyneiden äänien (eli muiden henkilöiden näkökulmien) kanssa. Sisäinen dialogi on ajatuksellisesti hyvin lähellä Vilma Hännisen (2000) sisäistä tarinaa ja ulkoinen tarina taas voidaan ymmärtää ihmisten välisessä dialogissa sisäisen ja ulkoisen dialogin kohtaamisena (vrt. Mönkkönen 2002, 32; ks. Hänninen 2000.)

Jaakko Seikkula (1995) on erotellut toisistaan monologisen dialogin ja dialogisen dialogin. Monologisessa dialogissa keskustelun osapuolten näkökulmat eivät varsinaisesti kytkeydy toisiinsa ja rakennu toistensa osa-alueista laajemmaksi kokonaisuudeksi, vaan keskustelun osapuolet pyrkivät tuomaan esiin omia näkemyksiään. Silloin päämääränä voi olla esimerkiksi neuvottelu, jossa omien ja muiden keskustelun osapuolten päämääränä on päästä omista näkökulmistaan sopimukseen, ei niinkään yhteiseen ymmärrykseen. Dialogisen dialogin päämääränä on syvällisempi pyrkimys kuin sopimukseen pääseminen, sillä sen tavoitteena on saavuttaa uusi ymmärrys ja sellainen konteksti, jossa on mahdollista solmia monia uusia sopimuksia ja

löytää sellainen yhteisten käsitysten perusta, joka voi edesauttaa arvojen ja toimenpiteiden yhteensovittamista (Mönkkönen 2002, 34; Seikkula & Arnkil 2005, 87–89.)

Dialogisuudessa puhuja asettautuu koko ajan suhteisiin ympärillään olevan sosiaalisen vuorovaikutuskentän kanssa siten, että pyrkii kaikissa lausumissaan huomioimaan toiset keskusteluun osallistujat ja sosiaalisen kontekstin ja jättämään tilaa vastaussanoille (Seikkula ja Arnkil 2005, 90). John Shotterin (1993) mukaan jaettua ymmärrystä voi tapahtua spontaaneissa tilanteissa, jolloin dialogisessa kommunikaatiossa osapuolet testaavat, tarkistavat, kyseenalaistavat ja uudelleen muotoilevat toisen puhetta (Mönkkönen 2002, 34). Monologiin sijaan keskustelun aidon dialogiseksi tekee moniäänisyys, jossa näitä toisia ääniä halutaan koettaa ymmärtää samalla kokien, että oma ääni on mukana tässä yhteisessä konstruoinen prosessissa. Silloin keskustelua ohjaa pelkkien mielipiteiden vaihtamisen sijaan aito pyrkimys uuteen ymmärrykseen, jossa kaikki ovat oppineet jotain omaa käsitystä laajempaa ja siihen ovat vaikuttaneet kaikkien dialogiin osallistuneiden puheet. Tämä ei sulje pois sitä, että joskus vain sopimukseen pääseminen voi olla sillä hetkellä realistinen, riittävä ja hyvä lopputulos. Se voi prosessin myöhemmässä vaiheessa johtaa yhteisesti jaettuun ymmärrykseen.

4.1 Dialogi yhteistyömuotona

Kaarina Mönkkönen (2002) on tutkimuksessaan jäsentänyt työntekijöiden vuorovaikutusorientaatioita, joita ovat asiantuntijakeskeinen, asiakaskeskeinen ja dialoginen vuorovaikutusorientaatio. Asiantuntijakeskeisessä orientaatioissa asiantuntija näkee ilmiöiden todellisen luonteen, ja hänen tehtävänä on saada asiakas tietoiseksi ilmiöiden välisistä suhteista ja merkityksistä asiakkaan toimintaan. Asiantuntijakeskeisessä keskustelussa ammattilaiset luovat tietynlaisen asiantuntijaposition: asiakkaan esittämät pulmatilanteet ohitetaan, ne saavat nopeasti asiantuntijan määrittämän diagnoosin, joitakin asiakkaan mielestä tärkeitä asioita ei oteta keskustelussa käyttöön tai työntekijä saattaa neuvojen antamisella myös uhata asiakkaan identiteettiä tai tämän omaa kompetenssia. Asiantuntijakeskeinen näkökulma viittaa siten asiantuntijavaltaan, jossa työntekijä määrittelee asiakkaan elämän ongelmia ja näkee selkeitä syy-seuraus suhteita hänen menneissä elämäntapahtumissaan ja toiminnassaan. Asiantuntijakeskeisellä näkökulmalle on kuitenkin paikkansa asiakastyössä. Ihmisen elämässä on useita tilanteita, joissa he tarvitsevat jonkun asiantuntemusta kyetäkseen jäsentämään elämäntilannettaan ja joskus se voi

olla välttämättömyys, kuten lääkärin selvittäessä tarvittavaa hoitoa potilaalle. Asiantuntijan tulisi kuitenkin kyetä myös kyseenalaistamaan näkemyksiään ja kehittämään niitä yhdessä asiakkaan kanssa. (mt., 54–55.)

Asiakaskeskeinen orientaatio on päinvastainen ja siinä konstruktiot perustuvat asiakkaan tarpeisiin ja keskustelu käydään hänen lähtökohdistaan. Lähtökohtana asiakaskeskeisessä orientaatioissa on asiakkaan kunnioittaminen ja hänen tarpeidensa entistä parempi huomioiminen. Tyytyminen pelkkään asiakkaan ymmärtämiseen voi kuitenkin johtaa asiakkaan yksinjättämiseen vailla ratkaisujen pohtimista ja työntekijän vastuunpakoiluun tilanteissa, joissa myös asiantuntijakeskeisyydelle olisi selkeästi tarve. Asiakaskeskeisyydellä ei siten tarkoiteta, että työntekijä olisi passiivinen, sillä jos vuorovaikutukseen mennään vain toisen osapuolen ehdoilla, ei se tuota uutta ymmärrystä kummallekaan osapuolelle. Se ei silloin myöskään pyri vastavuoroiseen ja vastuuttavaan suhteeseen. Työntekijän roolin tulee olla enemmänkin sitä, että kysymykset nähdään tärkeämpinä kuin vastaukset, jotta asiakas aktivoidaan jäsentämään omaa tilannettaan. (Mönkkönen 2002, 55–56; 81.)

Dialogisessa orientaatioissa vuorovaikutus nähdään vastavuoroisena suhteena, jossa molemmat vaikuttavat. Dialoginen vuorovaikutus on pyrkimystä yhteisen ymmärryksen rakentumiseen. (Mönkkönen 2002, 56.) Samalla on syytä huomauttaa, ettei täydellisen yhteisen ymmärryksen ole mahdollista päästä. Seikkula ja Arnkil (2005, 88) toteavat Emmanuel Levinasiin (1996) viitaten, että Minän ja Toisen suhde ei voi olla symmetrinen, koska Minällä ei voi olla koskaan Toisesta lopullista tietoa, sillä Toinen on aina enemmän kuin Minä voi käsittää. Kirsi Juhilan (2001, 105–130) mukaan liialliseen yhteisymmärrykseen pyrkivä keskustelu saattaa sulkea todelliset ristiriidat ja näkemyserot ulkopuolelle. Yhteisymmärryksen sijaan painopisteen pitäisi olla argumentoivassa keskustelussa, jossa pohditaan elämän ulottuvuuksia kaikkine ristiriitoinen. (mt.) Kaarina Mönkkösen (2002, 57) mukaan dialogisessa orientaatioissa olennaista on työntekijöiden rooli suhteessa asioiden merkitysten rakentamiseen.

Martin Buberin (1993) mukaan maailma hahmottuu kahden perussuhteen kautta; Minä ja Se sekä Minä ja Sinä. Minä-Se-suhteessa ihminen tulee objektivoineeksi toiset ihmiset esineiden tavoin toimintansa kohteeksi. Sen sijaan Minä-Sinä-suhteessa on kaksi erillistä persoonaa, jotka kohtaavat toisensa kokonaisvaltaisina olentoina. Dialoginen suhde edellyttää erillisten persoonien olemassaoloa. Mutta se edellyttää persoonien ohella myös dialogiin osallistujilta asenteita ja valmiuksia, joista keskeisin on halu kuulla ja ymmärtää toista. Dialogi perustuu siihen mitä Minän ja Sinän välisessä kommunikaatiossa yhteisesti muodostuu. (Seikkula &

Arnkil 2005, 88; Wihersaari 2011, 122; 124.) Kun verkostotapaamisissa Sinät ja Minät kohtaavat, heillä on dialogin ja vuorovaikutuksen kautta mahdollisuus kasvaa Meiksi, josta eri osapuolet tunnistavat itsensä ja toisensa.

Olennaista on ymmärtää, että erilaiset vuorovaikutusorientaatiot elävät rinnakkain ja orientaatio voi vaihdella eri tilanteissa. Asiantuntijakeskeinen ja asiakaskeskeinen vuorovaikutusorientaatiot ovat molemmat relevantteja joissakin tilanteissa, mutta verkostomaisen neuvottelun idea on pyrkiä dialogiseen vuorovaikutukseen. Vaikka tähän pyritäänkin, voidaan saman neuvottelun sisällä erottaa kohtia, joissa toisissa painottuu asiantuntijakeskeisyys, toisissa asiakaskeskeisyys ja jos dialogisuudessa onnistutaan, saavutetaan yhdessä uutta ymmärrystä. Kuten Seikkula ja Arnkil (2005, 90) toteavat, dialogisuudessa huomio kiinnittyy ihmisten väliseen kohtaamiseen ja eri näkökulmien rajamaastoon. Noissa ihmisten ja näkökulmien kohtaamisissa orientaatioiden painopisteet vaihtelevat tilannesidonnaisesti.

Sitä kuinka eri osapuolten näkökulmat on neuvonpidon keskusteluissa huomioitu, voi luontevasti hahmottaa aiemmin kuvatuin vuorovaikutusorientaatioiden avulla, joita ovat asiantuntijakeskeinen, asiakaskeskeinen ja dialoginen vuorovaikutusorientaatio. Vaikka jaottelussa on ajateltu nimenomaan asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutusta, orientaatioita voi soveltaa myös asiakkaan ja läheisten väliseen vuorovaikutukseen. Nämä näkökulmat ovat tapoja jäsentää vuorovaikutussuhteita ja tässä tutkielmassa ne auttavat ymmärtämään vanhempien keskusteluille antamia merkityksiä heidän ajatuksiinsa ja arjen toimintaan.

Asiantuntijakeskeisen orientaation voi mieltää *asiakkaan kokemusmaailman ulkopuoliseksi orientaatioksi, toiseksi näkökulmaksi*, jota hän toisinaan tarvitsee. Ihmiselämässä tulee perustellusti esiin tilanteita, jolloin ihminen nimenomaan kaipaa tätä toista näkökulmaa, kun on itse täysin neuvoton tilanteessaan (Mönkkönen 2002, 55). Tuolloin ulkopuolisen orientaation tarkoitus on tuoda uusia näkökulmia asiakkaan pohdittavaksi omaan tilanteeseensa. Toisen näkökulman kautta voi nähdä tilanteensa ja mahdolliset ratkaisuvaihtoehdot uudessa valossa. Sen tarkoitus on hienovaraisesti haastaa asiakasta pohtimaan tilannetta uusista näkökulmista, mutta myös vastuuttaa häntä niin ajatuksissa kuin toiminnassa.

Asiakaskeskeinen orientaatio tarkoittaa tilanteita, joissa puhutaan asiakkaan tarpeista lähtevästä työstä. Tätä voisi kutsua niin työntekijöiden kuin läheisten kohdalla *empaattiseksi kuuntelemiseksi*, jossa halutaan ymmärtää toisen näkökulmaa, mutta ei vielä pyritäkään tuomaan omaa

näkökulmaa vahvasti esille tai vastuuttamaan. Tämän orientaation voi mieltää yleisesti näkökulmaksi, jossa henkilöön tutustumalla ja hänet tuntemaan oppimalla pyritään ymmärtämään hänen näkökulmaansa. Läheisen ja työntekijän näkökulmasta se ei ole silloin vastuun pakenevista (kuten Mönkkönen asiantuntijoihin äärimmilleen viittaa), vaan läheisen tai työntekijöiden näkökulmasta sitä, että pyrkii ymmärtämään sitä asiakkaalle tärkeää viitekehystä, johon omat argumenttinsa dialogissa sijoittaa.

Dialogisessa orientaatioissa vuorovaikutus nähdään vastavuoroisena suhteena, jossa ei pyritäkään menemään vain jonkin osallistujan määrittämänä ja keskustelu tapahtuu eri osapuolia huomioiden ja ilmiötä pyritään konstruoimaan yhdessä. Orientaatiot voidaan läheis- tai viranomaisverkostosta riippumatta hahmottaa joko yksilöstä lähteviksi, ulkopuoliseksi ja toiseksi näkökulmaksi tai dialogiin pyrkiviksi, näitä kaikkia yhdistäviksi orientaatioiksi. Dialogisen orientaation voi ilmaista myös *jaettuun ymmärrykseen pyrkivänä orientaationa*, jonka toteutumisessa kaikilla osapuolilla on vastuu.

Edellä kuvattu jaottelu pitää sisällään niin läheis- kuin asiantuntijaverkoston. Empaattisen kuulemisen ja toisen näkökulman vuorovaikutusorientaatiot ovat tilanteesta riippuen molemmat relevantteja joissakin tilanteissa, mutta verkostomaisen neuvottelun idea on pyrkiä dialogiseen jaettuun ymmärrykseen. Vaikka tähän pyritäänkin, voidaan saman neuvottelun sisällä erottaa kohtia, joissa toisissa painottuu empaattinen kuuleminen, toisissa toisen näkökulman esiintuominen ja tavoitteena on vain jaettuun ymmärrykseen pyrkiminen, koska täydellinen symmetria ei ole mahdollinen. (vrt. Mönkkönen 2002, 53–63.)

Dialogisessa työskentelyssä narratiivien käsitteen ymmärtäminen on hyödyllistä. Tässä yhteydessä kiinnostus liittyy siihen, miten kertomus kertomuksena tuottaa sosiaalista todellisuutta (ks. esim. Gergen 1994, 185–209). Dialogisessa työskentelyssä ei olla kiinnostuneita siitä todellisuudesta, josta kertomus kertoo, vaan nimenomaan kertomuksen seurauksista sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. (Hänninen 2000, 127.) Auttamistyön keskusteluissa voidaan karkeasti jaotella kolmenlaisia narratiiveja; regressiivisiä, staattisia tai progressiivisiä. Progressiivinen narratiivi korostaa positiivista muutosta ja on siis auttamistyön näkökulmasta toivottava ja arvostettava asia, johon keskustelulla pitäisi pyrkiä. Mutta myös regressiivisellä ja staattisella on tätä tavoitellessa omat funktionsa. Staattinen narratiivi voi auttamiseen pyrkivissä keskusteluissa mahdollistaa asiakkaan kannattelun, koska muutoksen pyrkivä progressiivinen narratiivi

ei ole sillä hetkellä relevantisti tavoiteltava asia. Regressiivinen narratiivi voi puolestaan antaa asiakkaalle mahdollisuuden asettua positioon, jossa hän saa osakseen myötätuntoa ja ymmärrystä sekä luoda edellytyksiä negatiivisten tunteiden käsittelylle. Ammatillisen auttamistyön keskusteluiden haasteina onkin se, kuinka pitkäksi aikaa regressiiviseen narratiiviin pysähdytään ja kuinka siirtymä progressiiviseen narratiiviin saadaan aikaiseksi. (Jokinen 2000, 131.)

Koollekutsujan rooli ulkopuolisena vetäjänä on keskeinen, hänen tulee olla sensitiivinen sen suhteen, jotta ihmiset saavat aikaa menneisyyden käsittelyyn. Koollekutsuja ei ole yksin kokonaan vastuussa tulevaisuusorientaatioon siirtymisestä. Se riippuu osallistujien omasta suuntautumisesta ja ryhmädynamiikasta. Jakautuvatko osallistujat vain leireihin, vai onko joukossa ihmisiä, jotka sanoittavat muille sen, ettei syyllisten löytämisellä päästä eteenpäin, vaikka realismi onkin ollut tarpeellista kohdata. Voidaan sanoa, että läheisneuvonpidon tarkoituksena on tarjota osallistujille areena, jossa voidaan siirtyä eteenpäin menneisyyttä sivuuttamatta. Mutta lopulta osallistujien oman suuntautumisen varassa on se, mahdollistuuko se. Yleensä verkostotapaamisissa näin tapahtuukin, mutta mikään automaattinen prosessi se ei ole. Siihen vaikuttaa jokainen ihminen keskusteluun osallistumalla tai siitä vetäytymällä.

4.2 Dialogisen suhteen edellytykset

Läheisneuvonpidossa asiakkaan täytyy kokea, että vuorovaikutus on vastavuoroista ja läheisillä on siihen välillä yhteisen historian kautta työntekijöitä paremmat mahdollisuudet. Vuorovaikutuksen tasapuolisuuteen vaikuttavat muun muassa se, ettei osallistujien suhde ole kovin jännitteinen, eikä kokemus jaetusta tapahtumien kulusta tai tuen ja kontrollin suhteesta ole kovin erilainen. Keskeinen ajatus tässä on dialogisen suhteen oikeutus (Mönkkönen 2002, 73–75). Se tarkoittaa sitä, että työntekijöiden ja läheisten on edettävä maltillisesti eri näkökulmien esiintuomista siten, ettei se uhkaa asiakkaan kokemuksena hänen autonomiaansa puuttumisena ymmärrettyinä siten, että hänet sivutetaan tai hänen lähtökohtiaan tai toiminnan perusteita ei ymmärretä. (mt.) Dialogisen suhteen oikeutus tarkoittaa vuoropuhelua, jossa jokaisella siihen osallistuvalla on oletusarvoisesti oikeus puhua ja tulla kuulluksi.

Paulo Freire (2005) on eritellyt opetuksen ja kasvatuksen luonteeltaan joko tallentavaksi tai problematisoivaksi. Tallettava kasvatusta on luonteeltaan autoritääristä ja ulkoahjauttua, jossa kommunikoinnin sijaan opettaja latelee virallisia tiedonantoja ja tekee talletuksia, jotka oppilaat ottavat vastaan, opettelevat ulkoa ja toistavat. Niinpä problematisoivassa käytännössä oppilaat ovat kriittisiä kanssatutkijoina dialogissa opettajansa kanssa. Aitoa dialogia ei ole olemassa ilman kriittistä ajattelua, joka suhtautuu todellisuuteen prosessina ja muutoksena. Dialogisuuden välineenä Freire näkee sanat, mutta samalla hän korostaa sanojen riippuvuutta reflektion ja toiminnan vuorovaikutuksesta, sillä jos toinen ulottuvuuksista uhrataan, niin myös toinenkin kärsii. (mt.,75, 76, 86, 93, 95, 101.)

Dialogisen suhteen oikeutuksen muodostumisen edellytyksenä on herkkyyden asiakkaan näkökulmalle ja pyrkimyksenä ymmärtää sitä dialogisessa vuorovaikutuksessa siten, että asiakkaan näkökulman tavoittelemisen jälkeen häntä voi johdatella pohtimaan samaa asiaa toisista näkökulmista. Jos tässä onnistuu ja saa oikeutuksen dialogiseen suhteeseen, asiakas on valmis sallimaan omasta kokemuksesta poikkeavat, toisenlaiset tulkinnat ja hänelle syntyy halu konstruoida ilmiötä ja ratkaisuja yhdessä moniäänisesti. Se edellyttää, ettei asiakas koe itseään uhatuksi ja hän kokee, että oma näkökulma on vakavasti otettu mukaan dialogiin. Siksi läheisten ja työntekijöiden on oltava hyvin valppaina havaitsemaan, milloin he alkavat tehdä asiakkaan ajatuksista ja toiminnasta liian vahvoja päätelmiä ilman dialogisen suhteen asiakkaalle antamaa mahdollisuutta hyväksyä tulkinta tai korjata sitä. (vrt. Mönkkönen 2002, 73–75.)

Ennakointidialogeja, kuten tulevaisuuden muistelua, on tutkittu asiakkaiden kokemina ja moniammatillisena työmuotona (Kokko 2006; Kokko & Koskimies 2007). Noissa asiakkaiden kokemuksissa dialogisen vuoropuhelun elementteinä oli tunne siitä, että vuoropuhelu oli koettu tasapuoliseksi ja se oli rauhoittanut ilmapiiriä. Toinen tärkeä asia oli ulkopuolisten vetäjien rooli tärkeä palaverin koossa pitämisessä. Jos ulkopuolisten vetäjien katsottiin toimineen tasapuolisesti ja puolueettomasti, heillä katsottiin olleen ratkaiseva merkitys siihen, että he olivat kyenneet auttamaan osallistujia dialogissa sanoittamaan tärkeinä pitämiään asioita. Tämä puolestaan teki mahdolliseksi omien ja muiden osallistujien ajatukset ja toiveet kaikille käsiteltäviksi yhteiseen dialogiin. Avoimuus, luottamus ja rehellisyys olivat keskeisiä, sillä oman tilanteen rehellinen kertominen ja salailun lopettaminen helpotti oloa, puhdisti keskinäisiä välejä, lisäsi keskinäistä avoimuutta ja luottamusta. Jotta nämä keskeiset komeukset mahdollistuivat, vaati se sitä, että tunteiden ja ristiriitojen purkaminen olivat saaneet dialogissa tilaa. Vaikka

palavereissa oli käsitelty vahvoja tunteita, itketty ja purettu tuohtumusta, se oli tapahtunut kuitenkin ilman riitelyä, syyttelyä ja avointa konfliktia. (Kokko 2006, 155–156.)

Kaarina Mönkkönen (2007) on jaotellut työntekijöiden osaamisen substanssi-, prosessi- ja vuorovaikutusosaamiseen. Substanssiosaaminen sisältää keskeisten työssä tarvittavien tietojen ja taitojen hallinnan, kuten lastensuojelulaki tai erilaiset työssä käytettävät menetelmät. Dialogisen suhteen oikeutuksen syntymisessä tärkeä tekijä on prosessiosaaminen. Mönkkösen (mt., 36) mukaan prosessiosaaminen tarkoittaa työntekijöiden kohdalla taitoa luotsata muutosta oppimisen kannalta mielekkäällä tavalla siten, että siinä voidaan hyödyntää osallistujien oivallukset ja mahdollisuus luovuuteen. Antti Särkelän (2001) mukaan työntekijän ei pidä ”objektivoida” asiakastaan tarkastelunsa kohteeksi vaan ”subjektivoida” asiakas rinnalleen pohtimaan eri näkökulmista. Särkelän mukaan olennaista on auttaa asiakasta erittelemään ja käsittelemään omia näkemyksiään ja luomaan sellaista todellisuuskuvaa, jonka kanssa asiakas tulee parhaiten toimeen. (mt., 27, 122.) Ilman dialogisen suhteen oikeutusta ei synny dialogisuutta, vain vastargumentointiin juuttuvaa dialogia.

Paolo Freire (2005, 77, 80) kirjoittaa aivan samoista asioista tarkastellessaan auttajan ja asiakkaan suhdetta; molemmat ovat samanaikaisesti sekä opettajia että oppilaita. Särkelän (2001, 33) sanoin molempien on antauduttava sekä auttajan että autettavan rooleihin. Dialogisessa sosiaalityön käytännössä asiakkaat ovat Freireä ja Särkelää mukaillen kanssakulkijoita, joiden kanssa sosiaalityöntekijä pyrkii dialogiin ja jonka päämääränä on käynnistää muutokseen johtavia prosesseja. Muutosprosessin käynnistymisen edellytyksenä on sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tapahtuva dialoginen hetki, joka avaa tilanteeseen uuden näkökulman (Hänninen 2000, 71). Aina kohtaaminen ei johda dialogiseen dialogiin ja siten yhteiseen ymmärrykseen ja muutokseen. Silloin jaettua ymmärrystä tärkeämpää voi olla se, että monologisen dialogin avulla saavutetaan kompromissina jonkinlainen sopimus. Silloin tarvitaan asiakasta kannattelevaa sosiaalityötä ja sosiaalityöntekijän on huolehdittava siitä, että uusia dialogin mahdollisuuksia on tarjolla myös myöhemmin.

Prosessiosaamisessa läheisten rooli on usein keskeinen; heillä on monesti työntekijöitä paremmat valmiudet luotsata keskustelua ja muutosta oppimisen kannalta mielekkäällä tavalla siten, että siinä voidaan aidosti hyödyntää asiakkaan oivallukset ja mahdollisuus luovuuteen. Tässä heitä auttaa Mönkkösen (2007) jaottelua mukaillen asiakkaan ”elämän substanssiosaaminen”,

sillä läheiset tuntevat asiakasta usein työntekijöitä laaja-alaisemmin ja pidemmältä ajalta. Prosessiosaamisella on siten hyvin suora yhteys dialogisen suhteen oikeutukseen muodostumiseen. Läheisten perheen arkielämään liittyvät substanssi- ja prosessiosaamiset voivat tuoda tilanteeseen uusia näkökulmia, mahdollisuuksia ja ratkaisuvaihtoehtoja, jos dialogille on annettu mahdollisuus.

5. Tutkimuksen toteuttaminen

5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimuskohteenani on läheisneuvonpitoprosessin aikana käytyjen dialogien merkitys lastensuojelun asiakasvanhemmille. Dialogisuudella tarkoitan tässä läheisneuvonpitoprosessin aikana asiakkaan käymiä keskusteluja läheis- ja viranomaisverkostojen kesken. Tarkoitukseni on ollut tutkia sitä, ovatko vanhemmat kokeneet jonkinlaista muutosta siinä, kuinka he jäsentävät omaa ja perheensä tilannetta. Samoin tutkin sitä, kokevatko vanhemmat, että käydyillä keskusteluilla ja niiden pohjalta heille muodostuneilla käsityksillä on ollut merkitystä siihen, kuinka he toimivat neuvonpidon jälkeen arkipäivän tilanteissa. Tutkimuskohteenani on siis dialogien merkitys asiakkaiden elämäntilannettaan koskeviin jäsenyyksiin, tulevaisuuden suunnitelmiin ja heidän toimintaansa.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- Millä tavoin läheisneuvonpidoissa käydyt keskustelut ja niiden pohjalta vanhemmille muodostuneet käsitykset ovat vaikuttaneet heidän ajatteluunsa ja arjen toimintaan?
- Millainen merkitys läheisneuvonpidoissa käydyillä keskusteluilla on ollut vanhempien käsityksiin perheensä tilanteesta, muutoksista ja läheissuhteista?
- Millaiset tekijät voivat auttaa tai olla esteenä sille, miten hyödylliseksi vanhemmat kokevat läheisneuvonpidoissa käydyt keskustelut osana lastensuojeluprosessia?

5.2 Tutkimuksen metodologia

Laadullisessa analyysissä voidaan erottaa kaksi vaihetta; havaintojen pelkistäminen ja arvioituksen ratkaiseminen. Erottelu on analyttinen sillä käytännössä ne nivoutuvat aina toisiinsa.

Havaintojen pelkistämisessä voidaan edelleen erottaa kaksi osaa. Aineistoa tarkasteltaessa kiinnitetään huomioita siihen, mikä on teoreettisen viitekehyksen ja kysymyksen asettelun kannalta olennaista. Toisessa pelkistämisen vaiheessa edelleen karsitaan havaintojen määrää niitä yhdistelemällä. Tämä voi tarkoittaa sitä, että etsitään havaintojen yhteinen nimittäjä tai muotoillaan sääntö, joka siltä osin pätee poikkeuksetta koko aineistoon. Havaintojen yhdistämisen lähtökohtana on ajatus siitä, että aineistossa ajatellaan olevan esimerkkejä tai näytteitä samasta ilmiöstä. Tästä poikkeavat havainnot ja erilaisuudet suhteutetaan kokonaisuuteen. (Alasuutari 1994, 30–32.)

Toinen vaihe laadullisessa analyysissä on arvoituksen ratkaiseminen. Empiirisen sosiaalitutkimuksen metodiikassa tätä vaihetta nimitetään tulosten tulkinnaksi. Laadullisessa tutkimuksessa arvoituksen ratkaiseminen merkitsee sitä, että tuotettujen johtolankojen ja käytettävissä olevien vihjeiden pohjalta tehdään merkitystulkinta tutkivasta ilmiöstä. Mitä enemmän samaan ratkaisumalliin sopivia johtolankoja voidaan löytää, sitä todennäköisemmin ratkaisu on oikea. Täydellistä varmuutta tieteellinen tutkimus ei voi koskaan saavuttaa. Keskeistä on tulkinta, jota ohjaavat valittu viitekehys ja tutkimuksen menetelmälliset valinnat. (Alasuutari 1994, 34–39.)

Sosiaalisen konstruktionismin mukaan ihmiset rakentavat todellisuutta keskenään ja tämä tapahtuu kielen avulla. Ihmiset ovat perustavanlaatuisesti tarinankertojia, jotka kokevat itsensä ja elämänsä narratiiveina, kertomuksina. Siksi ihmiset ovat aina suhteessa yhteistoimintaan, jossa he rakentavat tätä kertomusta vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Tutkimukseni ankkuroituu sosiaaliseen konstruktionismiin, sillä tarkastellussani asiakkaan tieto omasta tilanteestaan nähdään prosessin aikana muuttuvana ja sen rakentuvan sosiaalisissa kohtaamisissa. Ei ole kuitenkaan yhtä yksiselitteistä tapaa määrittellä sitä, mitä sosiaalinen konstruktionismi on, mutta jollain tapaa olennaista siinä on suhtautua kriittisesti siihen, miten itse ymmärrämme todellisuuden itsemme mukaan lukien. (Burr 2003, 2–4, 147–148.)

John Shotter (1993) on kuvannut tätä suhteiden sisältä käsin tietämiseksi, joka on oma tiedonlajinsa. Siinä ei ole kyse ole vain yksilön tietämisestä omien suhteidensa kautta, vaan myös yhteisön tietämisestä suvun ja kulttuurin sisältä sekä asiantuntijoiden ja viranomaisten tietämisestä suhteiden sisältä käsin. (Heino 2005, 208.) Kieli yhdistää jokapäiväisen elämän todellisuuden eri alueet ja nivoo ne yhteen mielekkääksi kokonaisuudeksi, sillä kielen avulla voimme ylittää itsemme ja toisen erottavan kuilun. Puheessa yhdistämme oman elämänhistoriallisen tilanteemme toisen henkilön tilanteeseen keskustelemalla hänen kanssaan. Keskustellessamme

on mahdollista todellistaa kokonainen maailma ihmisten välillä ja ylittää arkipäiväinen kokemus liittäen se osaksi muiden todellisuudelle antamiin merkityksiin. Tällaisilla kohtaamisilla on valtava merkitys yksilöiden kokemalle elämän todellisuudelle. (kts. Berger & Luckman 1998, 50–51.)

Vilma Hänninen (2002) on narratiivisuuteen liittyen jaottelut sisäisen ja ulkoisen tarinan, jota on tässä yhteydessä hyödyllistä ymmärtää dialogisuuden näkökulmasta. Hännisen mukaan sisäisessä tarinassa on kyse prosessista, jossa yksilö tulkitsee elämänsä tapahtumia ja hänen tilanteensa tarjoamia mahdollisuuksia sosiaalisesta tarinavarannosta omaksumiensa tarinallisten mallien avulla. Sosiaalinen tarinavaranto puolestaan viittaa siihen kulttuuristen kertomusten joukkoon, joka yksilölle tarjoutuu. Sosiaalisesta tarinavarannosta voidaan ottaa positiivisia malleja ja varoittavia esimerkkejä sovellettavaksi omaan yksilölliseen tilanteeseen ja kokemukseen. Berger ja Luckman (1998, 52) toteavat, että sosiaalinen tietovaranto sisältää tiedon myös omasta asemastamme ja sen rajoituksista. Sisäinen tarina on siis yksilön mielen sisäistä elämäntilanteen jäsenystä, jolla on side sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja refleksiivinen suhde ulkoiseen kertomukseen. Ihmisen sisäinen puhe on ajatuksen virtaa siitä, mitä mielessämme jäsenämme itsellemme ja tilanteestamme. Dialogissa taas korostuu ääneen ajattelu. Niinpä ulkoisen kertomuksen tarkoitus onkin kommunikaatio toisille ja sillä on useita eri funktioita ja erilaisia sosiaalisia seurauksia. Aina sisäistä tarinaa ei haluta pukea julkiseen kertomukseen muotoon ja kertomatta jättämisellä voidaan välttää sitoutumista tiettyyn omaa elämää koskevaan tulkintaan ja varata näin enemmän tilaa sisäisen tarinan liikkeelle. (Hänninen 2000, 21, 48–50, 55–57.) Myös Burr (2003, 143) toteaa, että olemme valikoivia sen suhteen, mitä asioita sisällytämme tarinaan ja mitä jätämme siitä pois.

Sisäinen puhe on yksilön sisäistä keskustelua itsensä kanssa ja liittyy siihen, kuinka yksilö alkaa sisäisen puheensa kautta enemmän määrittelemään ja jäsentämään omaa tilannettaan ja tulevaisuuttaan itselleen. Ulkoinen puhe on taas toisille ihmisille suunnattua puhetta ja tarkoittaa sitä, että sen kautta yksilö voi olla dialogisissa keskusteluissa aktiivinen toimija tilanteen jäsentämisessä ja toimintatapojen määrittelyssä. Dialogisissa verkostojen kohtaamisissa sisäinen ja ulkoinen puhe vaikuttavat toisiinsa, mutta kaikkiin osallistujiin vaikuttavat myös muiden osallistujien ulkoiset puheet. Kohtaamisessa jokaisen osallistujan ulkoinen puhe vaikuttaa kaikkien osallistujien sisäiseen puheeseen. Kyse on siten hyvin interaktiivisesta ajattelutoiminnasta, jonka seuraukset kullekin yksilölle jatkuvat sisäisessä puheessa vielä dialogisen kohtaamisen jälkeenkin.

Eri ihmisten ja verkostojen kohtaamisessa toteutuu Ikujiro Nonakan (2001) teoria *Ba`*sta, joka on paikka jossa tieto jaetaan, luodaan ja hyödynnetään ja *Ba* on tila, jossa tällainen vuorovaikutus tapahtuu (Heino 2005, 204). Näin muodostuva tieto voi olla sekä eksplisiittistä (explicit) että hiljaista (tacit). Eksplisiittinen tieto on muodollista, systemaattista ja se voidaan jakaa datan ja erilaisten määrittelyjen kautta yksiselitteisessä, objektiivisessa muodossa. Se on mitattavissa olevaa tietoa tai tietoa siitä, mitä useamman samankaltaisen havainnon mukaan on tosiasiasa tapahtunut. Sen voisi nimetä yksiselitteiseksi tiedoksi, sillä sen mukaan kuka tahansa voisi päätyä samaan lopputulokseen vain perehtymällä asiaa koskeviin faktoihin. Yksiselitteinen tieto ei ole tulkinnanvaraista.

Hiljainen tieto sen sijaan on hyvin henkilökohtaista, kokemuksellista ja se on hyvin vaikeasti muotoiltavissa (Heino 2005, 204). Yksiselitteisyyden ja objektiivisuuden sijaan hiljainen tieto on paikannettavissa yhtä lailla yksilön kokemukseen asioiden vallitsevasta tilasta kuin verkoston jäsenten keskenään siitä jakamaan kokemukseen. Nämä taas vaikuttavat toisiinsa. Se mitä verkoston jäsenet kertovat minulle, vaikuttaa siihen, kuinka hahmotan asiaa itselleni. Ja kun argumentoin omaa näkökulmaani toisille, vaikuttaa se omalta osaltaan siihen, kuinka he hahmottavat asiaa taas itselleen.

Hiljaisen tiedon käsite mahdollistaa sekä jokaisen henkilökohtaisen kokemuksen vallitsevasta asioiden tilasta että siihen liittyvän vuorovaikutuksen elementin, jolloin tieto on jo sosiaalisesti määrittynyttä, vaikkakin kunkin henkilön itselleen tulkitsemaa. Dialogisuuden ymmärtämisen kannalta on hyödyllistä ymmärtää, kuinka eksplisiittinen ja hiljainen tieto sekä sisäinen ja ulkoinen puhe kietoutuvat toisiinsa. Ne vaikuttavat toisiinsa vahvasti, mutta ne ovat käsitteinä ennen kaikkea analyttisiä, vaikkakin tarpeellisia. Nämä käsitteet auttavat ymmärtämään dialogiseen kohtaamiseen ja sen kokemiseen vaikuttavia elementtejä.

Voidaan sanoa, että dialogisuuden näkökulmasta Vilma Hännisen (2000) sisäinen ja ulkoinen tarina ovat yksi jäsenyys *Ba`*lle. Vain osa siitä on yhteisesti jaettua, osa jokaisen henkilökohtaisesti kokemaa. Vivien Burrin (2003, 141) mukaan meillä on lukuisia persoonia itsessämme, joita voimme taikoa esiin sosiaalisessa vuorovaikutuksessamme. Hännisen (2000, 18, 58–71) mukaan sisäisellä tarinalla on kaikkiaan yhdeksän erilaista funktiota ja sisäinen tarina on ymmärrettävä näitä eri funktioita integroivana prosessina. Sisäisen tarinan käsite viittaa ihmisen mielen sisäiseen prosessiin, jossa ihminen tulkitsee omaa elämäänsä tarinallisten merkitysten

kautta. Sisäinen tarina ilmaistuu ja osin muodostuukin kerronnassa ja toiminnassa, mutta osittain se jää myös piiloon. Kaikkia kokemuksia ei kerrota, eikä kaikkia suunnitelmia ei toteuteta. (mt.)

Ulkoinen tarina vaikuttaa myös siihen, kuinka jäsenämme tilannettamme itsellemme sanoittaessamme sitä toisille. Sanoittaessamme ajatuksiamme, eli osan sisäistä tarinaamme, saamme itsellemme lisää ymmärrystä, mutta dialogin kautta myös lisäksi hyviä kysymyksiä, joita voimme jäädä pohtimaan. Siten käydyt keskustelut toisten kanssa vaikuttavat myös niiden käymisen jälkeen, sillä ne jatkuvat vielä sisäisessä puheessamme. Samalla tavoin se vaikuttaa kaikkiin dialogiin osallistujiin. Kaikki käymämme keskustelut jatkuvat sisäisessä puheessamme.

Se, mitä jätämme sisäiseksi puheeksi ja vain omaksi ymmärrykseksemme ja minkä osan olemme valmis jakamaan ulkoisena tarinana, vaikuttaa kaikkien osallistujien kokemukseen siitä, millaiseksi kukin kokee sosiaalisen todellisuuden. Joka tapauksessa tutkimuksen tekeminen sosiaalisen konstruktionismiin nojautuen tarkoittaa sitä, että ymmärrämme identiteettien rakentuvan aina suhteessa johonkin (Tienari, Vaara & Meriläinen 2005, 107). Todellisuutemme ja identiteettimme ovat aina sosiaalisesti rakentuneita. Läheisneuvonpidossa osallistujien keskinäisten suhteiden rakentuminen, niiden ylläpitäminen tai vaihtoehtoisesti suhteiden hajoaminen, vaikuttaa jokaisen osallistujan kokemukseen siitä, mikä on vallitseva asioiden tila ja mitä haluamme tavoitella tulevaisuudessa. Tämä tapahtuu sekä läheisneuvonpidoissa käydyissä dialogeissa että neuvonpitojen välillä eri henkilöiden välisissä suhteissa ja arkisessa toiminnassa. Dialogi ja toiminta seuraavat toisiaan ja ne vaikuttavat toinen toisiinsa.

Havaitseminen perustuu, usein tiedostamattomasti todellisuutta koskevan esiyymmärryksen varassa etenevään päättelyyn. Tutkimus, joka pyrkii käsittelemään sosiaalista todellisuutta osana vallitsevaa yhteiskunnallista todellisuutta, on ymmärrettävä osana historiallista, kulttuurista ja yhteiskunnallista kontekstiaan (Alasuutari 2001, 102–103). Tämän tutkimuksen konteksti liittyy edelleen käynnissä olevaan sosiaalityön murrokseen. Murros kytkeytyy siirtymästä asiantuntijavallasta ja auktoriteettikeskeisyydestä kohti kansalaisen itsemääräämisoikeutta ja tasa-arvoa suhteessa valtioon ja viranomaisiin. Viranomaistoiminnassa se tarkoittaa asennoitumista siihen, kuinka suhtaudutaan epävirallisen ja virallisen järjestelmien keskinäisiin ja niiden väliin kommunikointeihin. Suuri murros liittyy siten käsitykseen asiantuntijuudesta. Se ei ole enää vain professioiden yksinoikeus, vaan ammattilaisten tiedon rinnalle on noussut arkielämää koskeva tieto. Ne muodostavat kokonaisuuden.

Tässä tutkimuksessa tiedostetaan vahvasti se tosiasia, että virallisen ja epävirallisen toinen toistaan erottava raja on tosiasiallisesti jo murtunut. Käskyvallan alamaisesta kansalaisesta on tulossa subjekti ja siihen rinnalle subjektiuteen pyrkivät hänen läheisverkostonsa samoja oikeuksia vaativat toimijat (kuten isovanhemmat). Tämä tietysti tapahtuu vain asianosaisten suostumuksella, mutta kuten dialogissa ja demokratiassa ylipäättään, se ei ole ongelmaton. Läheisneuvonpito on eräs tapa jäsentää yksityisen ja julkisen keskinäistä, samoin kuin yksityisen verkoston sisäistä dialogia. Siksi tämän tutkimuksen metodologia on vahvasti kytköksissä sosiaaliseen konstruktionismiin. Yksityinen ja julkinen valta voivat tehdä sen yhdessä hyvin luovasti. Läheisneuvonpito on tapa saattaa yhteen yksityinen ja julkinen sekä pyrkiä edesauttamaan näiden verkostojen sisäistä ja niiden välistä todellisuuden rakentumista yhteisessä dialogissa.

5.3 Tutkimusaineisto ja sen hankinta

Tutkimukseni kvalitatiivinen aineisto koostuu kahdeksan lastensuojelun asiakasvanhemman yksilöhaastattelusta. Tutkittavien informointia varten laadin saatekirjeen (liite 1), jossa kerroin tutkimuksen tarkoituksesta, osallistumisen vapaaehtoisuudesta ja siitä, ettei tutkimukseen osallistuminen vaikuta millään lailla lastensuojelun asiakkuuteen tai mahdollisesti käynnissä olevaan läheisneuvonpitoprosessiin. Saatekirjeen ohella myös suostumuslomakkeessa (liite 2) toin selkeästi esille, että haastateltava voi peruuttaa suostumuksen milloin tahansa sitä perustelematta. Myös tässä lomakkeessa toin selkeästi esille sen, ettei peruuttaminen millään lailla vaikuta asiakkaan asioiden hoitoon lastensuojelussa tai mahdollisesti käynnissä olevassa läheisneuvonpitoprosessissa.

Tutkimuksen eettiseen periaatteisiin kuuluu, että luvat tutkimuksen tekemiseen on asianmukaisesti saatu (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6). Sain Helsingin kaupungilta tutkimusluvan marraskuussa 2014. Koska en eettisistä syistä rekrytoinut tutkimukseen omia asiakkaitani, pyysin lastensuojelun johtavia sosiaalityöntekijöitä informoimaan tiimiensä sosiaalityöntekijöitä tutkimuksesta sekä koollekutsujakollegaani kertomaan tutkimuksesta asiakkailleen ja antamaan heille saatekirjeen (liite 1). Haastateltavien löytyminen osoittautui hyvin haastavaksi seuraavan kahdeksan kuukauden aikana, sillä vaikka ensimmäiset haastattelut toteutuivat jo joulukuussa 2014, toteutui viimeinen heinäkuussa 2015. Jouduin useaan otteeseen pyytämään apua ja muistuttamaan tutkimuksesta sosiaalityöntekijöitä ja kollegaani, joiden apu oli korvaa-

matonta. Aivan viimeisten haastateltavien kohdalla otin yhteyttä henkilökohtaisesti niihin sosiaalityöntekijöihin, joilla tiesin olleen läheisneuvonpitoprosesseja ja pyysin apua haastateltavien löytämisessä.

Osa aineiston saamisen vaikeudesta selittyi rajauksellani. Olin määritellyt kohderyhmäksi sellaiset vanhemmat, joiden lapsen asioissa oli järjestetty vähintään kolme läheisneuvonpitoa vuoden aikana. Tällaisia asiakasprosesseja oli käynnissä rajallinen määrä ja sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudesta johtuen he eivät välttämättä olleet tietoisia asiakkaidensa aiemmin käynnissä olleista läheisneuvonpitoprosesseista. Tätä kriteeriä lievensin lopulta siten, että läheisneuvonpidon ohella on ollut vähintään yksi seurantakokous. Näin sain kaksi viimeistä haastattelua.

Eräs haastatteluista onnistui vasta viidennellä yrittämällä, sillä vanhemmalle tuli perusteltuja esteitä, mutta hän ilmoitti niistä aina ja ilmaisi halunsa osallistua tutkimukseen. Eräs sovittu haastattelu kariutui vanhemman vangitsemiseen, enkä tuossa tilanteessa halunnut häiritä häntä tutkimusasioilla. Eräs haastatteluun suostunut vanhempi perui pahoitellen osallistumisensa, sillä hän koki, ettei vakavan sairautensa vuoksi sillä hetkellä jaksanut haastattelua. Haastatteluista kolme toteutettiin työpaikallani vanhemman niin halutessa ja loput viisi heidän kotonaan. Haastatteluista neljä koski kahta samaa läheisneuvonpitoprosessia, eli haastattelin yksilöhaastatteluissa molemmat vanhemmat erikseen. Kahdeksan haastattelua koski kuutta läheisneuvonpitoprosessia. Kaksi haastateltavista oli lapsen isiä ja loput kuusi olivat äitejä. Kahdeksasta haastateltavasta kaksi oli omia asiakkaitani.

Haastateltavan ja haastattelijan välille muodostuva luottamuksellinen vuorovaikutussuhde mainitaan usein (kts. Keats 2000; Jones 2004; Hirsjärvi & Hurme 2001) informaation saamisen edellytyksenä. Tällä tarkoitetaan haastattelijan empaattista asennetta ja ymmärrystä toisen asemaa kohtaan, yhteisen pohjan luomista sekä konkreettisia, laajoja ja helppoja avauskysymyksiä. Haastattelijan tulisi myös olla neutraali ja puolueeton oman osuutensa minimoiden. Haastattelu on kuitenkin vuorovaikutuksellinen yhteisprojekti, jossa tieto ei ole erillään sen tuottamisen ehdoista. Rosenthal (2003) korostaa, että haastateltava päätyy ymmärtämään itseään kertoessaan tarinaansa ja haastateltavan tehtävänä on paitsi auttaa haastateltavia konstruoimaan kertomuksiaan, myös ohjata kertomus pois traumaattisesta tilanteesta. Mihail Bahtiniin (1981, 1986) viitaten on osuvasti todettu, miten kertomus yhä uudelleen kutsutaan eläväksi ja silloin se ottaa jatkuvasti vastaan uusia merkityksiä. Jokaisella lausumalla on kolmas yleisö, jonka ymmärrystä ennen kaikkea tavoitellaan. (Ruusuvuori ym. 2005, 41, 44; Hyvärinen & Löytty-niemi 2005, 201–203.)

Omaa rooliani haastattelijana voisi kuvata dialogistiksi, joka pyrkii ymmärtämään haastateltavan kertomusta. Koska työskentelen itse läheisneuvonpidon koollekutsujana, omaan paljon kokemusta haastatteluissa esiin tulleista asioista. Tätä tietoa toin esiin vain tarkentavina kysymyksinä, jolloin saatoin todeta ”tarkoititko että...”, tai ”onko tässä kyse siitä, että...”. Mikäli esitin tällaisia kysymyksiä, lisäsin aina mukaan pyynnön siitä, että haastateltava korjaisi jos olen ymmärtänyt häntä väärin. Kun otetaan huomioon haastateltavat, läheisneuvonpidossa käydyistä dialogeista kokemusta omaavat vanhemmat, he tekivät näin hyvin aktiivisesti. He vahvistivat asian, täydensivät alkuperäistä vastaustaan tai kumosivat täydentävän kysymykseni kokonaan ja toivat esille tarkoittamansa näkökulman. Täydentävät kysymykset olivat siis vain osa konstruoinnin prosessia, jossa haastateltava oli jo esittänyt jonkin ajatuksen ääneen ja minä vain tarkistin, onko tulkintani oikea. Tämä muistuttaa tapaa, jolla koollekutsuja osallistuu dialogiin varsinaisessa läheisneuvonpidossa. Koollekutsuja ei tuota sisältöä tai ota kantaa, mutta hän varmistaa mitä jokin asia konkreettisesti tarkoittaa ja onko hän ymmärtänyt sen oikein. Tämän kaltainen oli myös roolini haastattelijana. Kuten haastattelijalla, myös koollekutsujalla on neutraali ja puolueeton rooli.

Dialogisessa tutkimuskäytännössä tutkijalla on aina tarkasteltavaan ilmiöön suora, persoonallinen yhteys. Tutkijalla ei kuitenkaan tarvitse olla jaettua ja henkilökohtaista kokemusta haastateltavan ainutkertaisesta kokemuksesta, vaan riittävää on se, että tutkija koettaa elää haastateltavan kokemusta siinä määrin kuin tämä on halukas ottamaan tutkijan mukaan tälle matkalle. Martin Buberin (kts. esim. Buber 1993; Tuomi & Sarajärvi 2009, 78–80) mukaan dialogia voidaan pitää kokemuksellisena ja osallistuvana siten, että maailma muotoutuu tutkijan ja toisen yhteisestä toiminnasta. Kahden oman asiakkaani haastattelussa tämä toteutui siinä mielessä suoraan, että olin työskennellyt heidän läheisneuvonpitoprosesseissaan koollekutsujana. Muiden haastateltavien kohdalla tämä suhde oli välillinen; en tuntenut heidän läheisneuvonpitoprosessejaan, mutta heidän kuvaamansa asiat olivat ainakin osin tuttuja minulle työkokemukseni kautta. Joka tapauksessa suhtauduin haastatteluihin ja niissä esille tulevaan tietoon siten, että koetin suhtautua uudelleen minulla jo ennestään olleisiin merkityksiin läheisneuvonpidossa käytyihin keskusteluihin.

Omille asiakkailleni korostin myös ennen haastattelua, että he koettaisivat vastata kysymyksiini sillä tavoin kuin en ulkopuolisena tietäisi heistä mitään. Muuten saisin vastaukseksi vain ”kyllä sä tiiät”. Tämä ei lopulta ollut ongelma ja oletan, että suurimmaksi osaksi haastateltavat sanoit-

tivat tarinaa myös heille itselleen, kun he vastasivat haastattelijan kysymyksiin. Vaikka koollekutsujan rooli ei tutkijaposition kannalta olekaan yhdentekevä, siinä on kuitenkin iso ero esimerkiksi sosiaalityöntekijän rooliin. Koollekutsuja ei koskaan tee asiakasta ja hänen asiaansa koskevia päätöksiä. Tämän puolueettoman ja neutraalin koollekutsujan rooliin olennaisesti liittyvän asian haastateltavat toivat esiin myös useaan otteeseen.

Haastattelujen tukena käytin puolistrukturoitua teemahaastattelurunkoa (liite 3). Äänitin haastattelut ja tein niiden aikana jonkin verran muistiinpanoja lähinnä tarkentavien kysymysten tueksi. Haastattelujen kesto vaihteli puolesta tunnista 54 minuuttiin. Litteroin aineiston Times New Roman –fontilla käyttäen fonttikokoa 12 ja rivinväliä 1,5. Litteroitua aineistoa kertyi yhteensä 117 sivua. Litterointi ei ole täysin sanatarkkaa, sillä jokaista ”tota noin ja niinku”-ilmaisua en kirjoittanut. Tein sen vain silloin, kun se mielestäni liittyi asiayhteyteen esimerkiksi haastateltavan pohtiessa vastaustaan tai syventäessä sitä.

Kuuden haastattelun jälkeen olin vielä epävarma siitä, onko aineistoni riittävä. Tuossa vaiheessa litteroitua aineistoa oli 82 sivua ja valtaosin heillä tuntui olevan varsin analyttistä kykyä itsensä ilmaisemiseen. Aineiston riittävyys liittyy saturaatioon eli kylläntymisen käsitteeseen. Saturaatiolla tarkoitetaan tilannetta, jossa aineisto alkaa toistaan itseään, sillä uudet haastateltavat eivät tuota tutkimusongelman kannalta enää olennaista uutta tietoa. Kahden seuraavan haastattelun jälkeen olin vakuuttunut siitä, että olin saavuttanut saturaation. Kaksi viimeistä haastateltavaa tiivistä hyvin aiempia havaintoja, mutta he eivät tuottaneet aiempiin haastatteluihin verrattuna uutta informaatiota. Samalla on hyvä huomioda se, että tämän aineiston tarkoituksena ei ole yleistettävyys, vaan kuvata uskottavasti ilmiöitä haastateltavien kokemana. Koen, että haastateltavien määrä ja aineiston kuvaileva luonne riitti hyvin tuomaan esille sen teoreettisen peruskuvion, joka käsillä olevasta tutkimuskohteesta oli mahdollista saada. (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 87–90.)

5.4 Aineiston analyysi

Perusanalyysimenetelmä laadullisessa tutkimuksessa on sisällönanalyysi. Sisällönanalyysi voidaan nähdä sekä yksittäisenä metodina että väljänä teoreettisena viitekehyksenä, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikonaisuuksiin. Voidaan myös sanoa, että useimmat eri nimillä kulkevat laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmät perustuvat periaatteessa tavalla tai toisella

sisällönanalyysin, jos sisällönanalyysillä tarkoitetaan kirjoitettujen, kuultujen tai nähtyjen sisältöjen analyysia väljänä teoreettisena viitekehysenä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91.)

Sisällönanalyysi ymmärretään toisaalta väljäksi tulkintakehykseksi, jonka sisällä voidaan käyttää erilaisia tutkimusaineiston sisältöä analysoivia menetelmiä. Toisen näkökulman mukaan riittävää saattaa olla se, että sisällönanalyysiksi riittää uskottava kuvaus siitä, kuinka aineiston analyysin on tehnyt. Vaikka laadullinen tutkimus ei tuotakaan objektiivisia tutkimustuloksia, kuten loogis-analyttisessä tutkimusperinteessä oletetaan, on sisällönanalyysia arveluttavaa toteuttaa metodina ilman sen sitomista johonkin teoreettiseen kokonaisuuteen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 166.) Siksi on perusteltua eritellä aineiston ja teorian suhdetta toisiinsa. Tätä pyrin seuraavaksi kuvaamaan oman tutkimukseni kannalta.

Sisällönanalyysi voi olla sekä aineisto- että teorialähtöistä. Aineistolähtöisessä analyysissä teoreettiset käsitteet luodaan aineistosta, kun teoriaohjaavassa ne tuodaan jo valmiina ilmiöstä tiedettynä. Tämä tutkimus on lähtökohdiltaan aineistolähtöistä, sillä olen pyrkinyt tarkastelemaan sitä, kuinka haastateltavat ovat kokeneet läheisneuvonpidoissa käydyt keskustelut ja heidän niille antamat merkitykset osallistujien ajatuksiin ja arjen toimintaan. Pelkistettynä aineistolähtöinen analyysi on kolmivaiheinen prosessi: aineiston pelkistäminen, sen ryhmittely ja lopulta sen käsitteellistäminen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–119.) Toisaalta tämä tutkimus on myös teoriaohjaavaa, sillä analyysiä ovat ohjanneet Mönkkösen (2002) vuorovaikutusorientaatioiden jäsenyykset ja hänen ajatuksensa dialogisuuden toteutumisen ehdoista. Analyysiä ovat ohjanneet myös Seikkulan (1995) jäsenyykset monologisesta dialogista ja dialogisesta dialogista.

Mönkkösen (2002) vuorovaikutusorientaatiojäsenyykset perustuvat asiantuntija-ammattilaisen ja asiakkaan kohtaamiseen. Jäsenyykset auttoivat minua kuitenkin mieltämään asiakaskeskeisen orientaation empaattiseksi kuulemiseksi tai asiantuntijakeskeisen orientaation toiseksi näkökulmaksi, joihin myös läheisten osallisuus dialogissa voidaan luontevasti sisällyttää. Tämä jäsenyys ei perustu vain profession, vaan myös siihen arkisempaan tuntemukseen ja suhteeseen, joka läheisillä on. En tarkoita, että asiantuntijan ja läheisen suhde asiakkaaseen olisivat toisiaan poissulkevia. Ne täydentävät toisiaan, sillä sekä asiakas, läheinen ja asiantuntija voivat kaikkia oppia uutta tilanteesta keskinäisessä dialogissaan. Käyttämieni käsitteiden tarkoitus on tehdä ymmärrettäväksi heidän dialoginen orientaationsa kohtaamisessa riippumatta siitä, ovatko he läheisiä vai ammattilaisia. Tämä oli minulle eräs keskeinen asia ymmärtää analyysin aikana, sillä aineistossa hyvin näkyväksi tuli sellainen asia, että asiakas voi kokea samankaltaisia vuorovaikutusorientaatioita oli kyse sitten ammattilaisesta tai läheisestä.

Aineiston analyysiprosessi on vaiheittainen siten, että osan siitä voi katsoa tapahtuneen jo aineiston keruuvaiheessa muistiinpanoja tehtäessä, osan litterointivaiheessa ja näitä osa-alueita on sitten syvennetty varsinaisessa analyysivaiheessa. Litterointivaiheessa kiinnitin huomiota myös sellaisiin asioihin, jotka eivät vielä varsinaisessa haastattelutilanteessa tuntuneet merkityksellisiltä. Sama havainto pätee analyysivaiheeseen. Toisaalta havaitsin litterointivaiheessa, että kysyin enemmän tarkentavia kysymyksiä muilta kuin kahdelta omalta asiakkaaltani. En tiedä johtuiko se varovaisuudesta vai siitä, että tunsin heidän tilanteensa ja läheisneuvonpito-prosessin aikana tapahtuneet asiat. Varovaisuus johtui siitä, että pyrin tavallista enemmän kiinnittämään huomiota siihen, etten johdattele kysymyksissäni. Toisaalta muiden kohdalla jouduin haastattelutilanteessa perehtymään heidän tilanteeseensa ja koetin hahmottaa heidän kuvaamansa prosessin jotenkin itselleni.

Analyysiprosessini käsitti kaksi vaihetta. Ensimmäisessä vaiheessa litteroinnin jälkeen tulostin kaikki haastattelut ja luin ne aluksi kahteen kertaan läpi tekemättä vielä mitään merkintöjä. Halusin näin tutustua aineistoon ja saada siitä jonkinlaisen yleiskäsityksen. Toisessa vaiheessa kolmannella lukukerralla tein alleviivauksia ja kirjoitin asiasanoja marginaaleihin vapaasti sen mukaan, mistä haastateltava mielestäni siinä kohdin puhui. En tehnyt näitä systemaattisesti jokaiselle litteroidulle lauseelle, vaan keskityin niihin kohtiin, joissa haastateltava puhui perheensä tilanteesta, siinä tapahtuneista muutoksista sekä kokemuksistaan lastensuojelusta ja läheisneuvonpidosta. Viimeksi mainitun kohdalla erityisen huomion kohteena olivat haastateltavien kokemukset läheisneuvonpito-prosessista, siellä käytyjen keskustelujen merkityksestä heidän ajatuksiinsa ja toimintaansa sekä läheisneuvonpidon toteutumisen edellytyksistä. Tässä vaiheessa havaitsin aiempaa selkeämmin sen, kuinka haastateltavat puhuivat tavalla tai toisella jonkin muun kysymyksen yhteydessä läheisneuvonpidon merkityksestä.

Analyysin seuraavassa vaiheessa kirjoitin Wordin kommentoi -toiminnalla tarkemmin marginaaliin sen, mitä haastateltava mielestäni kuvasi. Näin muodostuivat ensin ala- ja yläluokat. Koostin lopulta kaikista haastatteluista analyysitaulukon. Analyysitaulukoon kokosin lopulta kaikki luokat. Pääluokiksi hahmottuivat dialogisuuden ehdot, yhteinen tilannekuva ja toiminnan suuntautuminen. Kuten aiemmin totesin, näiden muovautumisessa minua auttoivat yläluokien muodostaminen ja siinä Mönkkösen (2002) jäsenyykset vuorovaikutusorientaatioista sekä dialogisen suhteen oikeutuksesta. Aineiston analyysi on tiivistetty seuraavaan taulukkoon.

TAULUKKO 2. Aineiston analyysin luokittelu ja tiivistäminen keskeisten tulosten valossa.

A I N E I S T O	ALALUOKKA	YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA
	<ul style="list-style-type: none"> • Oman näkökulman huomioiminen • Yksityisyyden kunnioittaminen • Näkökulmien totuudenmukaisuus • Osallistujien asettautuminen dialogiin • Koollekutsujan ulkopuolisuus • Sosiaalityöntekijän kysymyksenasettelu 	<ul style="list-style-type: none"> • Vuorovaikutuksen tasapuolisuus • Dialoginen vuorovaikutus • Tulevaisuusorientaatio • Ratkaisukeskeisyys 	Dialogisuuden ehdot
	<ul style="list-style-type: none"> • Itsensä likoon laittaminen • Asioiden realistinen kohtaaminen • Kulissien murtuminen • Asioiden selkiytyminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Avoimuus • Rehellisyys itselle • Empaattinen kuuleminen • Toinen näkökulma tilanteeseen • Lapsen näkökulma 	Yhteinen tilannekuva
	<ul style="list-style-type: none"> • Oman aktiivisuuden lisääntyminen • Rohkaistuminen avun pyytämiseen • Läheisten valmius avun tarjoamiseen • Roolien selkiytyminen • Yhteydenpidon lisääntyminen • Suora tuki lapselle • Lastenhoitoapu 	<ul style="list-style-type: none"> • Oma toiminta • Tuen saaminen • Toiveikkuuden herääminen • Suunnitelmallisuus 	Toiminnan suuntautuminen Aiempien suunnitelmien toteuttaminen ja uusien luominen

5.5 Eettiset kysymykset

Tutkimuksen aiheen valinnassa on huomioitava kenen ehdoilla se on valittu ja millä perusteella siihen aiotaan ryhtyä (Hirsjärvi ym. 2003, 26). Samat periaatteet koskevat tutkimuksen toteutusta haastatteluista analyysiin ja johtopäätöksiin. Tutkimuksesta ei saa olla haittaa siihen osallistuville. Parhaimmillaan tutkimukseen osallistuvat tai muut samankaltaisessa tilanteessa hyö-

tyvät siitä suoraan tai välillisesti. Tätä periaatetta olen pyrkinyt tässä tutkimuksessa noudattamaan. Olen arvostanut suuresti kaikkia ihmisiä, jotka ovat läheisneuvonpitoon lähteneet. He ovat olleet valmiita jakamaan, vaikka pelonsekaisinkin tuntein, elämänsä yksityisimpiä asioita sekä omia ja toisten käsityksiä siitä niin läheisille kuin viranomaisille. Tällaista rohkeutta on syytä kunnioittaa. Samalla mietin, miten siitä voisivat hyötyä heidän ohellaan myös muut haastateltavia arvostaen. Ainakaan mitään haittaa tutkimukseen osallistumisesta ei saa olla, ja en näe kuinka siitä olisi tämän tutkimuksen kohdalla ollut. Päinvastoin useimmat haastateltavat korostivat sitä, että haluavat jakaa kokemuksensa jos siitä on muille hyötyä.

Kun olen pyrkinyt hahmottamaan läheisneuvonpitoa haastateltavien kokemana, olen yrittänyt noudattaa Arnkilin (2005, 179) esille nostamia tavoitteita. Toimintaa ei ymmärretä, ellei sitä ymmärretä toimijoille itselleen mielekkäänä. Tutkimus, joka ei tavoita tuota mielekkyyttä asianosaisille, ei ymmärrä tutkimaansa ilmiöitä inhimillisenä yhteiskunnallisena toimintana. (Mt.) Tämän tutkimuksen eräs keskeinen asia on haastatteluiden vastavuoroisuus. Ne olivat dialogeja siinä kuin läheisneuvonpidotkin ovat. Joten aineiston keräämisen sijaan voi puhua myös aineiston tuottamisesta (kts. Hirsjärvi & Hurme 2001, 23), sillä haastatteluaineisto on aina haastateltavan ja haastateltavan yhteistyön tulosta. Silti asenteeni aineistoon on kriittinen. Olen koettanut jäsentää sitä, millä tavalla läheisneuvonpidon dialogit ovat vanhemmille merkityksellisiä ja millä ehdoin nuo merkitykset rakentuvat. Merkitysisältöjä en koe tuottaneeni, vaikka dialogissa tarkentavia kysymyksiä esitinkin. Läheisneuvonpidon vaikuttavuuteen liittyy voimakkaasti se, millaisilla ehdoilla vanhemmat kokevat sen mielekkäänä ja hyödyllisenä. Jos he näin voivat kokea, on myös osallisuuden kokemus mahdollinen. Tuota kokemusta tai sen edellytyksiä koetin tavoitella ja ymmärtää.

Tutkimukseen osallistumisen tulee olla mielekkyyden ja hyödyllisyyden ohella vapaaehtoista ja sen tulee perustua riittävään tietoon. Lisäksi tutkittava voi antaa suostumuksensa suullisesti tai kirjallisesti. Tärkeää on myös tuoda esille tutkimuksen aihe ja osallistumisen vapaaehtoisuus. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 4–6.) Tutkittavien informointia varten olin laatinut saatekirjeen (liite 1), jossa kerroin tutkimuksen tarkoituksesta, osallistumisen vapaaehtoisuudesta ja siitä, ettei tutkimukseen osallistuminen vaikuta millään lailla lastensuojelun asiakkuuteen tai mahdollisesti käynnissä olevaan läheisneuvonpitoprosessiin. Saatekirjeen ohella myös suostumuslomakkeessa (liite 2) toin selkeästi esille, että haastateltava voi peruuttaa suostumuksen milloin tahansa sitä perustelematta, eikä suostumuksen peruuttaminen millään lailla vaikuta asiakkaan asioiden hoitoon lastensuojelussa tai mahdollisesti käynnissä olevassa läheisneuvonpitoprosessissa.

En rekrytoinut itse haastateltavia, vaan tukeuduin tässä asiassa kollegaani, johtavien sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalityöntekijöiden apuun. Haastatelluiksi valikoituneista kaksi oli kuitenkin omia asiakkaitani. Toisen kohdalla läheisneuvonpito-prosessi oli jo päättynyt ja toisen kohdalla se oli edelleen käynnissä. Heidän haastatteluissaan huomasin olleeni hyvin varovainen ja litterointivaiheessa havaitsin, että olisin voinut esittää rohkeammin tarkentavia kysymyksiä. Toisen haastateltavan (H 4) kohdalla vain vahvistin hänen pohdiskelemansa asian: ”Nyt mä en muista sitä, että lopetinks mä korvaushoidon vielä läheisneuvonpitojen aikana?” (asiakas)? ”Kyllä” (minä). ”Lopetin, joo. Kyllä se oli kanssa iso juttu.” (asiakas).

Ennen haastatteluiden käynnistämistä kävin jokaisen haastateltavan kanssa läpi sen, mikä on haastattelun tarkoitus ja sen, että se on täysin vapaaehtoista ja haastattelu voidaan keskeyttää milloin tahansa jos heistä siltä tuntuu. Kerroin myös, että tiedot ovat täysin luottamuksellisia, eikä lopullisesta tutkimuksesta voi tunnistaa ketään. En kerännyt haastateltavista, heidän läheisistään tai työntekijöistä minkäänlaisia henkilökohtaisia tunnistetietoja. Siltä osin, kun he itse niistä haastattelutilanteessa puhuivat, muokkasin tietoja litterointivaiheessa siten, että yksittäisten henkilöiden tai paikkojen tunnistaminen ei ole mahdollista. Tämän myös kerroin heille kehottamalla heitä puhumaan heille mahdollisimman luontevalla tavalla ja minun tehtäväni on huolehtia siitä, ettei lopullisesta tekstistä voi tunnistaa ketään.

Pyrin haastatteluissa olemaan varovainen ja välttämään minkäänlaista johdattelua, mutta sen seurauksena jotkut kysymykseni koettiin ympäröivinä. Puolet haastateltavista pyysi minua esittämään avoimempia kysymyksiä uudelleen, kuten eräs haastateltava totesi: ”Ymmärrän, ettei kauheen suljettuja kysymyksiä saa olla, mutta tää oli tosi avoin. Kysytkö uudelleen? (H 8)”. Tai kuten eräs toinen haastateltavista kohteliaasti hymyillen sanoi: ”Nyt sun täytyy vielä esittää toi (kysymys) vähän paremmin. Ei menny vielä jakeluun. (H 4)”. Sinänsä koen, että edellä kuvatut haastateltavien pyynnöt saivat aikaan entistä luottamuksellisemman ja vapautuneemman tunnelman haastatteluun. Sekä ennen haastatteluita että niiden aikana korostin, ettei ole olemassa oikeita tai vääriä vastauksia, vaan haastateltavan kokemus asioista, joka on itsessään arvokas ja siitä tutkimushaastattelussa ollaan nimenomaisesti kiinnostuneita.

Tutkimusentekoaikana säilytin haastattelutiedostot ja litteroidun aineiston salasanoin suojattuina. Kun tutkielmani hyväksyttiin, poistin tiedostot. Tulostamani litteroidut haastattelut laitoin työpaikallani samaan tuhottavien lukolliseen astiaan kuin muutkin salassa pidettävät asiakasdokumentit. Lukittuna olevassa kaapissa säilytin haastateltavien suostumuslomakkeet (liite

2) yhteystietoineen siihen asti, kunnes saatoin valmiin tutkielmani heille lähettää. Kaikki haastateltavat ilmaisivat haluavansa tutkielmani.

6. Läheisneuvonpitoprosessin ja dialogien merkitykset

Esittelen tutkimuksen tulokset seuraavissa kuudessa luvussa. Aluksi kerron taustatietoina perheiden tilanteista sekä lastensuojelun asiakkuudesta (6.1 Perheiden tilanteet ja muut taustatiedot). Seuraavaksi etenen vanhempien kokemuksiin siitä, millaisilla ennakkoasenteilla he lähtivät mukaan tähän prosessiin ja millaisia ajatuksia heillä oli läheisneuvonpitoa valmisteltaessa (6.2 Vanhempien odotukset läheisneuvonpidolle). Kolmannessa luvussa tuon esille ne ehdot, jotka vanhempien mukaan ovat olennaisia sille, että dialoginen vuorovaikutus voi toteutua läheisneuvopidoissa käydyissä keskusteluissa (6.3 Dialogisuuden kokemisen ehdot). Dialogisuuden ehtojen täytyessä on keskusteluiden kautta mahdollista muodostaa yhteinen tilannekuva (luku 6.4) ja tilannekuva vaikuttaa toiminnan suuntautumiseen (luku 6.5). Lopuksi tuon esille sen, kuinka lapsinäkökulma toteutui tämän aineiston valossa (6.6).

6.1 Perheiden tilanteet ja muut taustatiedot

Taustatietoina kysyin vanhemmilta heidän perhetilanteestaan sekä lastensuojelun asiakkuuden syistä ja sen kestosta. Läheisneuvonpitoa koskevat kysymykset käsittelivät vanhempien kokemusta läheisneuvonpitoprosessista sekä niissä käytyjen keskustelujen merkitystä heille. Kaksi haastatelluista vanhemmista eli yhdessä ja loput kuusi olivat eronneet tai eroprosessi oli parhaillaan käynnissä. Kaikki eronneet olivat lapsen lähivanhempia. Tutkimusaineiston läheisneuvonpitoprosessit koskettivat kymmentä lasta, jotka olivat iältään 2,5 vuodesta 20 vuoteen. Vanhin lapsista tuli täysi-ikäiseksi läheisneuvonpitoprosessin aikana. Lapsilukumäärä perheissä vaihteli yhdestä kolmeen.

Suurin osa perheistä oli ollut lastensuojelun asiakkaina koko lapsen elinajan. Yhdessä perheessä se alkoi vasta toisen lapsen syntyessä. Toisessa perheessä läheisneuvonpitoprosessi käynnistyi samaan aikaan, kun perhe siirtyi lastensuojelutarpeen selvityksen jälkeen avohuollon asiakkaaksi. Haastatteluiden ajankohtana lastensuojelun asiakkuuden kesto vaihteli 1–15 vuoden välillä ja vanhempien kertomaan mukaan asiakkuuden yleisimpinä syinä olivat vanhempien

päihde- tai mielenterveysongelmat. Kahden lapsen kohdalla kyse oli osin myös lapsen vakavasta sairaudesta tai erityistarpeista.

Yhden perheen kohdalla lastensuojelun tuki oli käsittänyt vain läheisneuvonpitoprosessin ja sosiaalityöntekijän tapaamisia ja toisen perheen kohdalla myös kotipalvelua. Kaikkien muiden perheiden kohdalla oli läheisneuvonpidon lisäksi ollut myös perhetyötä ja -kuntoutusta. Kolmen haastateltavan perheistä joku sen jäsenistä oli ollut päihdekuntoutuksessa. Haastatteluajan kohtana kaksi lapsista oli huostaan otettuna ja kolme heistä oli sijoitettuna avohuollon tukitoimenpiteenä. Kaikki sijoitukset oli tehty läheisneuvonpitoprosessin aikana. Kaksi lapsista oli saanut myös erikoissairaanhoidon palveluita. Tiivistäen voi sanoa, että kahta lukuun ottamatta kaikki perheet olivat saaneet paljon erilaisia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja vuosien kuluessa.

Ensimmäisen kuuden haastattelun läheisneuvonpitoprosessien kestot vaihtelivat 1,5–4 vuoden välillä ja niiden kuluessa oli pidetty 4–8 neuvonpitoa. Koska en saanut alkuperäisellä rajauksellani (vähintään läheisneuvonpito ja kaksi seurantakokousta) tämän enempää haastateltavia, väljensin kriteeriä siten, että läheisneuvonpidon ohella haastateltavilla on ollut vähintään yksi seurantakokous. Tällä väljemmällä rajauksella löysin kaksi viimeistä haastateltavaa. Heidän läheisneuvonpitoprosessinsa kesti noin puoli vuotta pitäen sisällään läheisneuvonpidon ja yhden seurantakokouksen. Haastateltavien mukaan läheisneuvonpitoja oli järjestetty 3–6 kuukauden välein. Neljän haastateltavan kohdalla läheisneuvonpitoprosessi oli edelleen käynnissä. Seitsemällä haastateltavalla oli edelleen lastensuojelun asiakkuus ja yhden kohdalla se oli päättynyt.

Kuudelle haastateltavalle lastensuojelun sosiaalityöntekijä oli ehdottanut läheisneuvonpitoa ja yhtenä yhteisenä perusteena oli läheisverkoston ja sen mahdollisen tuen kartoittaminen. Kahden haastateltavan kohdalla läheisneuvonpitoa oli ehdottanut sukulainen, joka tunsu työskentelytävän oman työnsä kautta. He ehdottivat itse läheisneuvonpitoa lastensuojelun sosiaalityöntekijälle. Yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta kaikilla oli läheisneuvonpidon aikaan myös jokin selkeä murroskohta tai kriisitilanne. Tällaisia olivat muun muassa kotiutuminen perhe- tai päihdekuntoutuksessa, lasten kiireellinen sijoitus ja vanhemman itsemurhayritys.

Haastateltavien mukaan läheisneuvonpitoon osallistuneiden läheisten määrä vaihteli kolmesta noin kymmeneen. Yhtä prosessia lukuun ottamatta läheisten määrä ja osin kokoonpano vaihtelivat neuvonpidosta toiseen. Kaikkein sitoutuneimmat ja läheisimmät ihmiset osallistuivat kui-

tenkin lähes aina neuvonpitoihin. Voi sanoa, että yksi läheisneuvonpito-prosessin tulos on näiden läheisten valikoituminen kaikista osallistuneista. Myös työntekijöiden osallistuminen vaihteli. Siihen vaikuttivat työntekijöiden vaihtuvuus, asiakkuuden organisatorinen siirtyminen lastensuojelussa sekä uusien tahojen työskentelyn aloittaminen perheen asioissa.

6.2 Vanhempien odotukset läheisneuvonpidolle

Kolmea lukuun ottamatta haastateltavat olivat kokeneet ahdistusta ja pelkoa valmisteluvaiheessa ennen läheisneuvonpitoa. Nämä tunteet liittyivät voimakkaasti epävarmuuteen ihmisten ja asioiden realistisesta kohtaamisesta ja siihen, ettei heidän näkökulmaansa huomioida tai oteta vakavasti keskusteluissa. Tämä toistui eri muodoissa viidessä haastattelussa. Kolmea muuta haastateltavaa yhdisti se, että lastensuojelun asiakkuus ja erityisesti läheisneuvonpito-prosessi perustui ensisijaisesti lapsen erityistarpeeseen tai sairauteen, eikä vanhemman mielenterveys- tai päihdeongelmaan. Tosin niilläkin oli oma osansa, mutta ne eivät olleet ensisijaisesti käsiteltäviä asioita, vaan lapsen erityistarpeet tai sairaus. Silloin vanhempi itse tai hänen toimintansa eivät olleet samalla lailla keskustelun keskiössä tai hänen kokemuksensa persoonansa keskustelun keskiöön joutumisesta. Kuitenkin suurimman osan haastateltavien pelon tunteen voi tiivistää siten, että omien vaikeiden asioiden käsittely koettiin vaativana ja jopa itseän kohdistuvana uhkana. Haastateltavien kokemukset valmisteluvaiheen ahdistuksesta ja pelosta tuovat mielestäni esille hyvin sen, kuinka vakavasti ja tosissaan he suhtautuivat tulevaan keskusteluun läheisten ja työntekijöiden kanssa.

No kyllähän se varmaan pelotti ja monella lailla, kun mä en mä koskaan ollu rehellinen kenellekään, en ittelleni enkä muille (...) Et siinä tulis otettuu se askel, mut se oli tosi pelottavaa. Et ne ois mun sukulaisia ja läheisiä viel senkin jälkeen (nauraa). (H 4).

Pelotti ihan hirveesti. Se oli hyvin lähellä, että mä meinasin perua sen jossain vaiheessa. Ei tästä tuu yhtään mitään. Ihan turha kuvitellakaan, että mä istuisin näiden ihmisten kanssa yhtään mihinkään pöydän ääreen. Oli semmoinen olo, että ne (läheiset) ei suostu keskustelemaan asioista. Ja sitten pelko siitä, että mun näkökulmaa ei nähdä ollenkaan. (H 7)

Mitä lähemmäksi se tuli, niin sitä kamalampi pelko mulla oli perseessä koko ajan (...) Mua pelotti se, että tää menee semmoiseksi yleiseksi lynkkaamiseksi. (H 8)

Haastateltavien kuvaamia etukäteen kokemia pelkoja voisi kuvailla kyteviksi tunteiksi, jotka tavalla tai toisella pääsevät valloilleen läheisneuvonpidon kohtaamisessa. Epävarmuus ja pelko johtuivat mielestäni siitä, ettei ollut varmuutta siitä, kuinka muut osallistujat ja vanhempi itse lopulta reagoivat tilanteessa ja kuinka he kykenevät käsittelemään niin esille tulleet asiat kuin omat tunteensa niihin liittyen. Pelot eivät kuitenkaan näiden haastateltavien kokemuksissa realisoituneet, vaikka läheisneuvonpidoissa käydyt keskustelut ja asioiden kohtaaminen olivatkin haastateltavien mukaan tuntuneet rankoilta. Läheisneuvonpidossa sekä pelot että tunteet oli haastateltavien kokemusten mukaan ollut mahdollista käsitellä rakentavalla tavalla. Kaikki haastateltavat pitivät valmisteluvaiheen peloistaan huolimatta läheisneuvonpitoprosessia yleisesti positiivisena kokemuksena. Sen koettiin yleisesti ottaen selkiyttäneen eri ihmisten tilannekäsityksiä ja mahdollistaneen ihmisten välillä kokemuksen siitä, että ”oikeista asioista” on vihdoin keskusteltu.

Keskeinen ja tavallaan näkymättömin osa prosessia, on läheisneuvonpitoa edeltävä valmisteluvaihe. Sen kuluessa on mahdollista käsitellä kaikkien osallistujien kesken asioihin ja osallistujiin liittyviä tunteita sekä auttaa osallistujia jäsentämään ajatuksiaan ja motivoida heitä osallistumaan dialogiin rakentavalla tavalla. Koollekutsujan työssä tämä näkyy määrällisesti siinä, että valmisteluvaiheen henkilökohtaisissa kontakteissa hän tekee silloin usein ajallisesti suurimman osan työstään. Tämä työ konkretisoituu läheisneuvonpidossa käytävässä dialogissa ja luo sille edellytyksiä.

Mulla oli ihan siitä asti, kun koollekutsuja oli ekalla kotikäynnillä, niin mulle tuli semmonen tosi hyvä fiilis. Et hei hitto soikoon, täähän on hyvä juttu. Mut siihen vaikuttaa paljon sekin, et jos siin ois ollu joku muu joka ei ois mua välttämättä inspannu, niin mä en tiedä oisko se menny yhtä hyvin. (H 4).

Mä luulen, että siitä käytiin koollekutsujan kanssa puhetta kun mies sanoi tän oman pelkonsa siitä, että häntä pelottaa se, että siitä tulee hänen yleinen lynkkaus. Mä luulen, että silloin koollekutsuja sanoi, että voidaan tehdä niin, että keskitytään ja puhutaan pojasta. Et sit ei välttämättä käydä keskustelemaan meistä (vanhemmista). (H 7).

Valmisteluvaiheen keskeinen tarkoitus onkin luoda edellytyksiä ihmisten dialogiin osallistumisen valmiuksissa ja tulevan dialogin fokuksen selkiyttämisessä. Asioiden jäsentämisen ja ihmisten kuulemisen ohella tähän liittyy olennaisesti osallistujien motivoiminen tulevaan dialogiin. Edellä mainitut tehtävät ovat keskeisiä koollekutsujan valmistelutöitä ja samalla nämä työt erottavat läheisneuvonpidon muista neuvotteluista. (kts. Heino ym. 2005, 289–290; Hänninen 2008, 121–125; Vuorio 2008, 13.) Tavanomaisessa neuvottelussa ei aina tiedetä mitä kaikkia

asioita kukin osapuoli aikoo tuoda esille tai kuinka he suhtautuvat esiin tulevaan tietoon. Perinteisessä neuvottelussa osallistujien tulisi kyetä vastaanottamaan ja sisäistämään saamansa tieto sekä käsittelemään tieto jäsenyntyneesti kunnes lopulta he kertovat rationaalisesti oman käsityksensä yhteisen dialogin osaksi. Tämä ei aina onnistu läheisneuvonpidossakaan, mutta näihin osallistumisen valmiuksiin on kuitenkin varattu aikaa etukäteen. Tämän merkityksen myös osa haastateltavista toi vahvasti esille.

Kun ihmisten kanssa on jäsenneilty heidän ajatuksiaan ja tunteuksiaan käsiteltäviin asioihin ja muihin osallistujiin liittyen, heillä on parempi valmius osallistua dialogiin. He ovat motivoituneempia, koska he ovat voineet jäsentää ajatuksiaan ja sitä, kuinka he voivat tuoda ne esille sekä käsitellä läheisneuvonpidon asioihin ja ihmisten kohtaamisiin liittyviä pelkojaan. Tämä kaikki valmistelutyön ydintä, vaikka se ei luonnollisesti voi kaikkia pelkoja poistaa. Koollekutsujan valmistelutyö nimensä mukaisesti valmistelee osallistujia yhteiseen dialogiin ja pyrkii rohkaisemaan heitä tuomaan omat ajatuksensa esille mahdollisimman rakentavalla tavalla, jotta käytävällä keskustelulla olisi edellytyksiä luoda yhteisiä käsityksiä tilanteesta ja tulevaisuuden suunnitelmia. Tiivistetysti tällaisena suurin osa haastateltavista kuvasi valmisteluvaiheen merkitystä.

6.3 Dialogisuuden kokemisen ehdot

Dialogisuuden kokemisessa olennaista on se, millaiseksi suhde keskustelijoihin koetaan ja kenen ehdoilla keskustelun koetaan tapahtuvan. En aluksi kokenut tämän olevan pääasiallinen tutkimuskysymys, vaikka kysyinkin haastateltavilta mitä hyötyä tai haittaa läheisneuvonpito-prosessista on ollut tai voi olla. Analyysivaiheessa huomioni kiinnittyi siihen, kuinka myös muiden kysymysten kohdalla haastateltavat toivat esille niitä kriittisiä reunaehtoja, jotka vaikuttivat heidän mielestään yhteisen tilannekuvan muodostumiseen ja sitä kautta toiminnan suuntautumiseen (näistä tarkemmin luvuissa 6.4 yhteisen tilannekuvan muodostumisesta ja toiminnan suuntaumisesta 6.5). Lopulta näistä dialogisuuden ehdoista muodostui selittävä tekijä tilannekuvan muodostumiselle ja toiminnan suuntaumiselle, jota testataan joka vaiheessa läheisneuvonpito-prosessia mikäli osallistujien välille muodostui dialoginen hetki (vrt. Hänninen 2000, 71). Vaikka dialogisen suhteen oikeutus olisikin ansaittu jossain vaiheessa prosessia, se voidaan menettää myöhemmin. Silloin yhteisen tilannekuvan muodostuminen ei ole mahdollista ja se taas vaikuttaa toiminnan suuntautumiseen.

Vanhempiin liittyviä dialogisuuden syntymisen kannalta merkittäviä tekijöitä olivat asioiden realistinen kohtaaminen ja itsensä likoon laittaminen. Tässä olennaista oli asenne, jota voisi kuvata alastomaksi rehellisyydeksi. Tämä asenne liittyy hyvin suoraan siihen pelkoon, jota haastateltavat toivat esille valmisteluvaiheen kokemuksissaan. Tätä on kuvattu edellä kappaleessa, joka koski haastateltavien odotuksia läheisneuvonpidolle (luku 6.2). Läheisneuvonpidon kohtamisessa haastateltavien kokemuksissa muiden osallistujien asennoitumisen ohella on kuitenkin heidän oma rohkeutensa käsitellä tilannetta.

Siis jotenkin ne oli semmosia (...) ne oli niin rehellisiä ja semmosia. En mä sano sitä et ne oli kans kipeitä ja tunteellisia ja kaikkea. Se oli niinku kauheen puhdistavaa, kun siinä puhuttiin niinku niistä oikeista asioista, eikä sitä diipadaapaa mitä oot kaikki vuodet antanut. (H 4).

Se oli se mun näkökulma tavallaan se, että mä kerroin hyvin rehellisesti, että missä mennään. Siinä vaiheessa, kun jengi kysy, niin kyllä mä vastasin, että mulla meni kä-sidesit ja lasolit. (H 8).

Tärkeä dialogisuuden toteutumisen lähtökohta vanhempien kokemana oli se, että heidän oman näkökulmansa sai tilaa ja se otettiin aidosti huomioon. Oman näkökulman huomioiminen mainittiin kaikissa haastatteluissa ja yhtä lukuun ottamatta oman näkökulman koettiin saaneen osakseen sille kuuluva huomio. Tässä yhdessäkin koettiin sen saaneen huomiota lastensuojelun taholta ja läheisetkin olivat sitä yrittäneet ymmärtää, vaikka vanhemman kokemana läheiset eivät siihen pystyneetkään. Eräässä toisessa haastattelussa nousi esille vanhemman näkökulman sivuuttaminen, vaikka hän ei siihen yleisesti ottaen ollutkaan pettynyt. Nämä olivat kuitenkin poikkeuksia.

Yleisesti ottaen haastatellut kokivat, että heidän näkökulmansa on otettu huomioon hyvin ja tätä koskevia mainintoja oli useita. Aineiston perusteella oman näkökulman huomioiminen oli selkeästi yksi dialogisuuden kokemisen ehdoista ja oman näkökulman esilletulo vaati muilta osallistujilta asennetta vanhemman empaattiseen kuuntelemiseen (vrt. Mönkkönen 2002, 55–56). Voi sanoa, että oman näkökulman huomioiminen oli edellytys dialogisuuden kokemukseen, mutta merkittävämpää haastateltaville oli dialogin lopputulos. Maininnat oman näkökulman huomioimisesta olivat lähinnä seuraavan kaltaisia lyhyitä toteamuksia.

No, kyllä mä oon ihan tyytyväinen siihen, miten paljon mä oon saanut tuoda sitä omaa näkökulmaa siihen. (H 2)

Nyt kyl huomaa et kyl mua siellä kuunnellaan. (H 3)

No on se musta hyvin huomioitu. (H 6)

Oman näkökulman huomioimisen lisäksi tärkeää dialogisen vuorovaikutuksen toteutumisessa tärkeä tekijä on kokemus vuorovaikutuksen tasapuolisuudesta ja siitä, että toiset osallistujat ovat aidosti mukana dialogissa. Se on tunne kokemuksesta, että kaikilla osapuolilla on ollut yhtäläiset mahdollisuudet tuoda esiin omia ajatuksiaan. Tämän ajatusten esille tuomisen mahdollisuuden lisäksi täytyy olla kokemus siitä, että nämä ajatukset on otettu vakavasti huomioon. Kokemukset liittyvät vahvasti dialogisen dialogin ajatuksiin sekä siihen, että osallistujilla on ollut aito mahdollisuus osallistua siihen ja sanoittaa valitsemansa sisäistä tarinaansa ulkoisen kertomuksen muodossa toisille. (vrt. Hänninen 2000, Seikkula 1995). Seuraavat sitaatit kuvaavat hyvin dialogisuuden toteutumista onnistuessaan.

Minusta kaikkien näiden osapuolten näkökulmat on pyritty huomioimaan tasapuolisesti. (H 1)

Et ei oo mitään sellaista että muut hölöttää omiaan, vaan sillee et se joka puhuu, niin sitä kuunnellaan. (H 3)

Ja siis aina sai sanoo ja pitää puheen ja...tai puhuu niin paljon kuin sielu sietää. Se oli ihan mahtavaa varmaan heillekin (läheisille), et saa sit sanoo. (H 4)

Tästä eroavia kokemuksia oli, sillä erään haastateltavan kokemus oli, etteivät kaikki osallistuneet dialogiin aidosti. Hänen mielestään oli häiritsevää, etteivät kaikki läheisverkoston jäsenet osallistuneet aidosti, vaikka valtaosan hänkin koki osallistuneen keskusteluun aidosti. Vaikka tämä on yksittäinen huomio, myös muissa haastatteluissa nousee vähän samankaltainen asia esille. Osallistuja voi asennoitua hienosti dialogiin lapsen näkökulmasta ja toimia toisin kun hänellä on tapana, eli vanhemman syyllistämisen sijaan keskittyä lapsen asiaan. Tässä kokemuksessa kyse oli enemmänkin siitä, ettei haastateltava kokenut toisen osallistujan dialogin tapaa aitona. Kun tuntee toisen ihmisen hyvin, osaa samalla arvioida sitä, kuinka aidosti hän osallistuu keskinäiseen kanssakäymiseen. Seuraava sitaatti kiteyttää asiaa hyvin ja tuo esille haastateltavan kokemuksen siitä, kuinka hänen mielestään osallistujan sisäinen puhe ja ulkoinen tarina eivät kohtaa (vrt. Hänninen 2000).

Mun äiti on yks hyvä esimerkki, että se puhuu mulle näin siviilissä aivan yhtä, mutta sitten siellä neuvonpidossa se puhuu jotain aivan toista. Jotenkin musta tuntuu, että sen pitää esittää. Siis siellä olevansa oikeassa ja hyvä ja näin. Siihen mulla menee hermot. Musta tuntuu, ettei äiti osaa olla oma ittensä. Mutta mä epäilen, että sitä jännittää ne kaikki muut ihmiset. (H 5).

Dialogisen vuorovaikutuksen syntymisessä puolet haastateltavista toi esille koollekutsujan ulkopuolisuuden ja sosiaalityöntekijän kysymyksen asettelun merkitykset. Tätä kautta koollekutsujan ja sosiaalityöntekijän voi nähdä asettaneen puitteet läheisten keskusteluille, jotta se olisi avoimuudestaan ja vapaamuotoisuudestaan huolimatta tavoitteellista ja turvallista. Työntekijöiden rooli oli toisaalta ollut tiedonantovaiheen informaattikko olemassa olevasta tilanteesta ja toisaalta keskustelun rakenteiden turvaaja. Koollekutsujan osalta tämä tarkoitti keskustelun ohjaamista neuvonpidon yhteisissä vaiheissa ja sosiaalityöntekijän osalta se tarkoitti kysymyksen asettelua.

Ja tämä koollekutsuja ei puutu sisällöllisesti näihin keskusteluihin, vaan niinku vain ohjaa tätä toimintoa. Tähän ollaan oltu hirmu tyytyväisiä. Että hyvin puolueettomasti meitä on käsitelty. Sitten se prosessi menee sillä tavalla, että tää sosiaalityöntekijä on etukäteen laatinut tietyt kysymysrungot, joita sitten nää läheiset käy keskenään läpi. Vastaa näihin kysymyksiin ja sitten ne käydään kohta kohdalta läpi ja tehdään tällainen toimintasuunnitelma. (H 1)

Siellä on jotenkin osattu tehdä ne (sosiaalityöntekijän) kysymykset ja ne on joka kerran osunu tosi oikeeseen. Et ne osaa jostain syystä tehdä ne kysymykset just sillai, mikä just sit kartottaa sen meidän tilanteen parhaiten sillä hetkellä. Se on siis siellä tosi hyvä olla. (H 3)

Yhteenvedot (sosiaalityöntekijän), niin. Mitkä sit luettiin ja sit ne vielä tarkenti niitä. Ja mikä niissä oli kaikista parasta, oli se kun koollekutsuja teki niitä tarkentavia kysymyksiä. Niinkun et tarkotitteko nyt tätä? Et se oli vähän niinku se mun kysymys, mitä mä en ois kuitenkaan esittänyt, minkä se (koollekutsuja) sit esitti. Et se oli yhdenmukainen. (...) Ja joka kohtaan, (koollekutsuja) saatto kysyy multa jos mä sanoin jotain, tarkotitko sä näin? Ymmärsinkö oikein, et sä sanoit näin? Niin se oli niinku tosi hyvä. (H 4)

Ei siis ole yhdentekevää millaista informaatiota läheisverkostolle jaetaan ja kuinka yhteistä dialogia ohjataan. Niillä on suuri merkitys myös siihen, millaiseksi läheisten keskinäinen keskustelu lopulta muodostuu. Dialogin ohjaaminen läheisneuvonpidon yhteisissä vaiheissa on erityisesti koollekutsujan työtä (kts. Hänninen 2008, 127–131). Koollekutsujan työ ei kuitenkaan ole irrallaan sosiaalityöntekijän jakamasta tiedosta, kysymyksenasettelusta ja heidän asennoitumisestaan neuvonpidossa käytävään dialogiin. Helena Nyman ja Katri Maahi (2008, 79) ovat todenneet, että sosiaalityöntekijän olisi hyvä olla tietoinen, ettei hänen oma asiantuntijuutensa perustu muita tietoja arvokkaampaan tietoon, vaan tarvittavaan kykyyn asettua dialogiin erilaisten tietojen kanssa.

Eräs merkittävä seikka oli haastateltavien mielestä läheisneuvonpidon erityislaatuisuus verrattuna muihin lastensuojelun neuvotteluihin. Näissä maininnoissa tulee esiin läheisten läsnäolo,

tunteet, avoimuus ja selkeys sekä kahdessa haastattelussa erilainen suhde sosiaalityöntekijään muihin neuvotteluihin verrattuna. Kaksi haastatelluista ei nähnyt eroa läheisneuvonpidon ja muiden lastensuojelun neuvotteluiden välillä. Heistä toisen kohdalla tätä selitti se, ettei hän ollut tavannut sosiaalityöntekijää muualla kuin läheisneuvopidoissa.

No se on hyvä kun huomaa, että ne kuuntelee näitä työntekijät. Ja just sillee, et ihan aidosti kiinnostuneita. Et just tääkin, joka oli tuomitseva näissä muissa tapaamisissa, niin oli tuolla. Hänkin siis ihan mielenkiinnosta kysy multa muutamia asioita ja halus lisätä. Et ihan siis (...) Niin no vapaampaa ja ei tuomitsevaa (naurahtaa) siellä läheisneuvonpidoissa. (H 3)

Se lastensuojelun lähestymistapa on jo ihan erilainen kun ne ei oo mun kaa kahdestaan tai sit jonkun toisen päättävän elimen kanssa siinä. Koska silloin se asetelma on minä vastaan te. Mutta läheisneuvonpidossa me istuttiin saman pöydän ääressä ja meillä oli sama se agenda tai asia. He toi tietenkin eri näkökulmaa, minkä mä ymmärrän ihan hyvin. Ja mä omastani ja jokainen muu omastaan, mutta kuitenkin oltiin saman pöydän äärellä ja koettiin löytää semmonen yhteinen suunnitelma, eikä tehdä vaan niinku he sanoo. (H 4)

Et ehkä tulee enemmän tunteet peliin. Tulee sanottuu läheisille aika suoraan asioita silleen. Mitä on ehkä puhunu lastensuojelun kanssa, mutta ei oo ehkä puhunu niille (läheisille). Ehkä uskaltaa enemmän sanoa suoraan siellä kun tietää että on sitä taustatukea samalla. Että sä et oo ihan yksin ja samalla se ei voi mennä ihan riehumisen puolelle. (H 5)

Kohtaamisen tunne ja subjektivisuuden kokemus kuvaavat ehkä parhaiten vanhempien kokemuksia käydystä dialogista. Tämän kokemuksen syntymisessä tärkeää on se, että ihminen voi aidosti kokea, että kommunikaatiossa osapuolet ovat testanneet, tarkistaneet ja mahdollisesti kyseenalaistaneet sekä uudelleen muotoilleet toisen puhetta häntä aidosti kuunnellen (kts. Mönkkönen 2002, 34). Aineiston valossa voi mielestäni sanoa, että dialogisuus muodostuu valmiudesta toisen, itsestä riippumattoman näkökulman vastaanottamiseen ja toisaalta rohkeudesta tuoda oma mielipiteensä esille osaksi keskustelua. Mikäli näin tapahtuu, on ihmisellä myös valmius miettiä tilannetta osana yhteistä sosiaalista todellisuutta. Se edellyttää, ettei koe itseään uhatuksi, sillä omasta poikkeavan näkökulman vastaanottaminen osaksi omaa ajattelua tarkoittaa sitä, että uhan sijaan voi kokea tämän näkökulman tuovan lisää omaan ajatteluunsa ja samalla kokea oman jäsennyksensä olevan vahvasti läsnä.

Eräs dialogisuuden ehdoista oli haastateltavien mukaan se, että neuvonpidon keskusteluilla oli selkeä tavoite, tulevaisuuden suunnittelu. Tulevaisuusorientaatio voi onnistuessaan saada aikaa sen, että menneisyydestä onnistutaan puhumaan nykytilannetta paremmin ymmärtääkseen,

mutta samalla menneisyyteen ei juututa. Tämän edellytyksenä on vuoropuhelu kokeminen tasapuoliseksi. Jotta avoimuus, luottamus ja rehellisyys mahdollistuvat, vaati se sitä, että tunteiden ja ristiriitojen purkaminen saavat kommunikaatiossa tilaa. Tässä olennaista on keskustelujen tulevaisuusorientaatio, ratkaisukeskeisyys ja lapsen asiaan keskittyminen. (kts. Kokko 2006; Kokko & Koskimies 2007).

Pääsääntöisesti tämä keskustelu on ollut nimenomaan lapsen asioihin keskittymistä ja mietitty niitä ratkaisuja, miten niitä saataisiin parempaan suuntaan. Kun on ollut niitä ongelmia, niin miten niitä voitaisiin työstää ja miten lapsen tilanne saataisiin paremmaksi tavalla tai toisella. Se on se ydin. (H 1)

Jos me (läheiset) istutaan tän (keittiön) pöydän ääressä, niin ehkä me sit jutellaan kaikesta turhasta (naurahtaa). Siellä meillä ei oo aikaa puhua niistä turhista, vaan me keskitytään siihen, et miten voi auttaa. (H 3)

Ja se on musta kauheen hyvä, että se on semmosta ratkaisukeskeistä. Et tarkoitus ei oo vaan pohtia, että menee huonosti ja voi voi. Haetaan oikeesti ratkaisuja niihin asioihin. (...) Mies koki usein, että hän joutu syytettyjen penkille. Mut mä sanoin, ettei siitä ole kyse. Ei kukaan syytä sua mistään, mutta jos tilanne on tää, niin se on tää. Ei siinä tarvii olla mitään syyllistä, mutta ei siinä tarvii sitä vähätelläkään. Jos siinä on ollu jotain vahinkoa (lapsille), niin sille pitää tehdä jotain. (H 6)

Osa vanhemmista koki hyvin vahvasti, ettei tulevaisuusorientaatio saanut lopulta tilaa. Sen sijaan juututtiin menneisyyteen ja syiden pohtimiseen. Jotta keskustelu olisi hedelmällinen, tulisi siinä olla vahvasti läsnä ratkaisukeskeisyys ja sitä myötä tulevaisuusorientaatio. Merkittävä seikka oli myös kokemus siitä, että vaikeista asioista keskustellessa kuitenkin kunnioitetaan vanhemman ja hänen perheensä yksityisyyttä. Tämä ei toistunut jokaisessa haastattelussa, mutta mainintoja siitä oli kahdessa haastattelussa hyvin vahvasti läsnä. Läsnä olemisen ja yksityisyyden kunnioittaminen vaativat läheisiltä ja työntekijöiltä taitoa ja sensitiivisyyttä sille, että heidän mukana kulkemisensa ei muodostu liiaksi tunkeiluksi toisen elämään.

Tuli vaan mieleen semmonen asia, kun mun sisko osallistuu siihen läheisneuvonpitoon, niin se on joskus sille vähän niinku moittinut mua jossain asioissa, kun se on niinku sisko mulle ja samoin miehen sisko on joskus miestä. (...) Niin (nauraa) pakko sanoo semmonen jännä yksityiskohta, et se on ollu semmonen mikä on ehkä häiriny. Mutta mä oon sit aika avoimesti sanonu, että hei sä taidat nyt mun siskon roolissa tuoda tän asian esille. (H 2)

Mä oon joutunut työntää pois, kun ne alko elää liikaa mun elämää. Mua alko ahistaa, että ne oli liian sisällä siinä. (...) Enemmin kun vatvotaan, et miks, miks, niin vois et miten voitais jatkaa. (H 5).

Koska läheiset yleensä tuntevat hyvin perheen tilanteen, saattavat he olla siitä huolissaan ja sanoittaa sen vanhemmille, voi vanhemmilla tulla edellä kuvatun kaltaisesti tarve ottaa etäisyyttä yksityisyytensä turvaamiseksi. Tämän vuoksi tulevaisuusorientaation mahdollistumisen kannalta tärkeää on yhtä lailla se, kuinka osallistujat asennoituvat käytävään keskusteluun. Siihen virittäytymisessä heitä voivat auttaa toisaalta koollekutsujan rooli ulkopuolisena vetäjänä ja toisaalta sosiaalityöntekijän kysymyksenasettelu, joiden merkityksestä on jo aiemmin tuotu esille haastateltavien kokemina olennaisimmat asiat. Työntekijöiden toiminta voi tukea dialogisuuden toteutumista, mutta se ei voi tapahtua ilman osallistujien omaa halua asettua dialogiin. Tämä tulee hyvin esille seuraavissa lainauksissa vastinpareina. Ensimmäinen tuo esille sen, kuinka toisen osallistujan asenne voi vaikuttaa dialogiseen suhteen muodostumiseen negatiivisesti. Toinen lainaus kuvaa sen sijaan sitä, kuinka toisen osallistujan asettuminen dialogiin edesauttoi dialogista vuorovaikutusta läheisten kesken.

Hän (lapsen isä) oli vähän sellainen ja muutenkin tosi negatiivisella asenteella, niin sehän nyt tietenkkin sit vaikutti. Et kun hän ajatteli, et se on ajanhukkaa, niin sit se oli sellainen. Pyöritteli silmiään oikeastaan. Hän ei kyllä kuunnellut sanaakaan mitä siellä sanottiin. (H 3)

Avustaja, joo. Ja sit hän (isoäiti) oli myöskin puheenjohtaja, koska hän on semmoinen ihminen. Hän hoitaa asioita. Mä luulen, että hän otti semmoisen...jos hänellä ei ois ollu roolia, niin mä en tiedä oisko se menny eri lailla. Mut hänellä oli sellainen rooli ja hän otti sellaisen moodin päälle. Silloin asioista on paljon helpompi keskustella. (H 7)

Dialogisen vuorovaikutuksen toteutumisen ehdot liittyivät vahvasti siihen, kuinka vanhempi oli kokenut hänen näkökulmansa vakavasti otetuksi. Asiakaskeskeisessä vuorovaikutusorientaatioissa konstruktiot perustuvat asiakkaan tarpeisiin ja keskustelu käydään hänen lähtökohdistaan. Lähtökohtana asiakaskeskeisessä orientaatioissa on asiakkaan kunnioittaminen ja hänen tarpeidensa entistä parempi huomioiminen. Asiakaskeskeinen orientaatio tarkoittaa tilanteita, joissa puhutaan asiakkaan tarpeista lähtevästä työstä. Koska tässä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita vanhempien kokemuksista dialogeista niin työntekijöiden kuin läheisten kesken, olen nimennyt tämän vuorovaikutusorientaation *empaattiseksi kuuntelemiseksi*, jossa halutaan ymmärtää toisen näkökulmaa, mutta ei vielä pyritäkään tuomaan omaa näkökulmaa vahvasti esille tai vastuuttamaan. (vrt. Mönkkönen 2002, 55–56; 81.)

Toinen dialogisen vuorovaikutuksen ehdoista liittyi siihen, millaiseksi vanhemmat kokivat heidän näkökulmastaan poikkeavat dialogin argumentit. Oliko niissä heidän näkökulmastaan jonkinlaista totuus pohjaa, joka sai heitä miettimään asioita uudesta näkökulmasta? Vai olivatko ne

yksinomaan heitä syyllistäviä? Asiantuntijakeskeisen orientaation (Mönkkönen 2002, 55) mukaan ihmisen elämässä tulee perustellusti esiin tilanteita, jolloin nimenomaan kaipaamme tätä toista näkökulmaa, kun olemme itse täysin neuvottomia tilanteessamme. Tässä tutkimuksessa tähän orientaatioon sisältyvät vahvasti myös läheisten näkökulmat ja siksi on luontevampaa puhua *asiakkaan kokemusmaailman ulkopuolisesta orientaatiosta, toisesta näkökulmasta*, jota hän toisinaan tarvitsee. Ulkopuolisen orientaation tarkoitus on tuoda uusia näkökulmia asiakkaan pohdittavaksi ja sen kautta voi nähdä tilanteensa ja mahdolliset ratkaisuvaihtoehdot uudessa valossa.

Kolmas dialogisen vuorovaikutuksen ehdoista liittyi tulevaisuusorientaatioon ja ratkaisukeskeisyyteen. Sillä voi siten ainakin aluksi olla yhteys monologiseen dialogiin, jonka päämääränä on päästä sopimukseen, ei niinkään yhteiseen ymmärrykseen, mutta käytännön toiminnan ja toiminnan uudelleen arvioimisen myötä tämä voi johtaa dialogiseen vuorovaikutukseen (kts. Seikkula 1995; Mönkkönen 2002, 34; Seikkula & Arnkil 2005, 87–89). Ratkaisukeskeisyyteen liittyi voimakkaasti haastatteluissa myös suunnitelmien laatiminen lapsille. Vaikka lasten näkökulma oli yleensä yleinen; aikuisten asettuminen siihen, miten asiat näyttäytyvät lasten näkökulmasta, oli se haastateltavien mielestä olennaista.

Mä koen, et lasten pitää saada kysymyksiin vastauksia ja mä en selitä niille mitään liibalaabaa. Et miten ne asiat niinku on. Ei tarvii sillee niinku selittää niille mitään. Kyllähän se helpottaa kommunikaatioo ja varsinkin sit suhteessa noihin läheisiin. Se on ollu varmaan se suurin. (H 6)

Me ollaan varottu sitä konfliktia. Sit tässä olis voinu käydä niin, että tulee se konflikti ennen kuin pystytään kontrolloimaan sitä. Mikä olis saattanut hajottaa sen lopullisesti. On siinä se riski olemassa. Mutta sitten kun tää meni näin, että saatiin se yhteinen tilannekuva, niin sit kun on ne yhteiset suunnitelmat ja tilanne on rauhoittunut ja puhuttu selväksi, niin sen jälkeen siihen pystyy kaikki sitoutumaan omalla panoksellaan. Vaikka se ei ois isokaan panos, niin kuuluu siihen porukkaan. Siinä tulee semmonen tietyn näköinen allianssi. Että siinä tehdään yhden asian eteen töitä, joka rauhoittaa sen homman. (H 8)

Päämääränä voi hyvin olla neuvottelu, jossa omien ja muiden keskustelun osapuolten päämääränä on päästä omista näkökulmistaan sopimukseen, ei niinkään yhteiseen ymmärrykseen (kts. Seikkula 1995; Seikkula & Arnkil 2005. Vilma Hännistä (2000, 127–130) mukailten voi sanoa dialogisuuden ehtojen toteutumisen liittyvän suurelta osin siihen, millaisia seurauksia kertomuksillamme on sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Tämän syy-seuraussuhteen merkitys on olennaisempaa kuin tosiasiallinen vallitseva todellisuus. Tärkeää ei ole se, kuka on ”oikeassa”,

vaan mitä käytävä dialogi saa aikaan. Tässä keskeistä on tarinallisen kiertokulunmerkitys. Jäsenämme tilannettamme tarinoiden avulla ja myös ne vaikuttavat ymmärrykseemme. Tarinat saamme yhteisesti jaetusta tarinoiden joukosta ja liitämme ne omaan tilanteeseemme. (mt.) Näiden suhdetta ja vaikutusta toisiinsa kuvaan tarkemmin seuraavissa luvuissa, jotka käsittelevät yhteisen tilannekuvan muodostumista ja toiminnan suuntautumista (luvut 6.4. ja 6.5).

6.4 Yhteisen tilannekuvan muodostuminen

Käydyissä dialogeissa korostui haastateltavien kokemuksien mukaan niiden merkitys ensisijaisesti heille ja läheisille, toissijaisesti suhteessa lastensuojelun sosiaalityöntekijöihin. Lastensuojelun ja muiden viranomaisten merkitys tuotiin esille lähinnä tiedonantovaiheen tiedonantajina läheisille. Puolet haastatelluista koki, että viranomaisten jakaman tiedon ja siitä käydyn keskustelun avulla läheiset ymmärsivät paremmin perheen tilannetta kokonaisuutena. Silloin vastuu tilanteen avaamisesta läheisille ei ollut vain vanhemman vastuulla. Työntekijän antama informaatio saattoi tulla vanhemman tueksi ja samalla näyttäytyä läheisille puolueettomampana arviona tilanteesta kuin vanhemman oma kertomus. Työntekijöiden rooli korostuu nimenomaan tiedonantovaiheessa, sillä siinä he kertovat läheisille oman näkemyksensä tilanteesta. Neuvonpidon muissa vaiheissa korostuvat sen sijaan enemmän asiakkaiden ja läheisverkostojen näkemykset. Suunnitelman esittelyvaiheessa työntekijät luonnollisesti osallistuvat keskusteluun, mutta silloinkin he enemmän kommentoivat ja kysyvät läheisten laatimasta suunnitelmasta. Informaation tuottajina työntekijöiden rooli liittyy nimenomaan tiedonantovaiheeseen.

Ja sit se, et läheiset vois paremmin ymmärtää tilannetta, kun työntekijät on siitä kertomassa (...) Et nekin tietää missä mennään. (H 3.)

Se on hyöty, että ihmiset sitten tietää missä mennään oikeesti, eikä sitä mitä mä sanon (...) Koska muuten spekuloidaan, puhutaan selän takana ja mä en jaksa sellasta. (H 5.)

Meilläkin oli sillee, että kaikki ei tienny ihan kaikkia asioita (...) Sittenhän se oli erilaista tavallaan, koska heille (läheisille) valkeni se tilanne kokonaisuudessaan tavaltaan paremmin. (H 6.)

Kaikkien voimakkaammin haastateltavat puhuivat läheisten oman neuvonpidon keskustelujen merkityksestä. Tämä on ymmärrettävää, sillä silloin dialogin osapuolina ovat vain läheisverkoston jäsenet. Samalla läheisten keskinäinen neuvonpito on yleensä ajallisesti pitkäkestoisin

osa läheisneuvonpitoa. Uskoisin sen olevan myös tunteikkain. Suurimmaksi osaksi kaikki tunsivat toisensa entuudestaan ja heillä saattoi olla voimakkaita tunteita paitsi toisiinsa myös käsiteltäviin asioihin. Kuusi haastateltavista toi selkeästi esille yhteisen tilannekuvan muodostumisen, jonka edellytyksinä olivat itsensä likoon laittaminen, asioiden realistinen kohtaaminen, kullisten murtuminen ja lopulta helpotus. Näissä kuvauksissa korostuu suunnitelman aikaansaamista enemmän itsensä likoon laittaminen ja yhteisen dialogin merkitys kokonaiskuvan luomisessa. Itsensä likoon laittaminen on suorassa suhteessa kokemukseen empaattisesta kuulemisesta ja yhteisen dialogin merkitys kokemukseen asioiden realistisesta kohtaamisesta sekä dialogisesta vuorovaikutuksesta (Mönkkönen 2002, 56–59).

Et joutu niin paljon ottaa vastaan niissä (läheisneuvonpidoissa) ja kumminkin semmolla rakentavalla tavalla. (H 4)

Se ajatus jo siitä, että nyt kaikki tietää mistä puhutaan. Et kaikki puhuu samaa kieltä. Se autto pelkästään. Tuli semmonen huh (helpotuksen huokaus). Et jess. Ei tarvi saililla keneltäkään mitään. (...) Se hyvä olo, hyvä mieli siitä, että nyt jotenkin kaikki on samalla lehdellä. (H 7)

Se minkä mä koen tässä olleen se kaikista isoin juttu, oli se että me saatiin puhuttua se tilanne sellaiseksi, että kaikki tietää mikä se on. Ja kaikki on saman pöydän äärellä, että ei jää tulkinnanvaraa sillä lailla. Puhuttiin rehellisesti, niin jokainen sai kysyä sen minkä kysyi. (H 8)

Välillisesti yhteisen tilannekuvan muodostuminen tuli esille myös kahdessa muussa haastattelussa, mutta silloin se koski ennen kaikkea aikaan saatua suunnitelmaa. Toisin sanoen sitä, mitä saatiin aikaiseksi yhteisen dialogin avulla. Jos edellisissä tuotiin esille dialogin merkitystä edellytyksinä suunnitelman aikaansäämiselle, näissä kahdessa korostui enemmän yhteisen tilannekuvan kuvaaminen suunnitelman syntymisen kautta. Molempia yhdistää kokemus asioiden selkiytymisen merkityksestä.

Kyllä niillä on ollut hyvinkin suuri merkitys, koska siinä tilanteessa on tehty tällöinen yhteenveto ja aika tarkkaankin määritelty vallitseva asiointi ja seuraavien kuukausien tavoitteet. Että on ollu ihan konkreettista. (H 1)

Niistä (keskusteluista) on vedetty semmoinen kiva yhteenveto. Et on tullu semmonen paketti, mahdollisimman paljon todellisuutta vastaava paketti. (H 2)

Yhtä lukuun ottamatta haastateltavat korostivat yhteisen tilannekuvan muodostumisen merkitystä läheisverkoston kesken. Poikkeuksen teki haastateltava, jonka mukaan tilannekuva ja sen kautta syntynyt luottamus koski läheisiä enemmän hänen suhdettaan lastensuojeluun. Samalla

hän kuitenkin koki, että läheiset ovat parhaansa mukaan yrittäneet ymmärtää. Hänen kokemuksissaan läheisten empaattinen kuuleminen ei yrityksistä huolimatta toteutunut, mutta sosiaalityöntekijöiden asiakaskeskeinen orientaatio oli vahvasti läsnä. (Mönkkönen 2002, 55–56.)

Siis ne (läheiset) yrittää, mutta musta ei tunnu et ne ymmärtää. Musta tuntuu, että ne ei vaan oikeesti ymmärrä miltä musta tuntuu ja mitä käyn läpi. Että kuinka paljon mä yritän. Että siis niinku läheisten kanssa. Sitten taas työntekijöiden kanssa on ihan erilaista. Jotenkin musta tuntuu, että niillä on enemmän ymmärrystä ja tukea muhun ja tilanteisiin, kun taas läheisillä. (H 5)

Itsensä alttiiksi asettamisen lisäksi kahdessa haastattelussa nousee esiin muiden osallistujien näkökulmien merkitys omaan ajatteluun. Olennaista tässä on se, kuinka vanhempi oli ottanut vastaan toisen näkökulman; kuinka hän oli kokenut ja käsitellyt sen. Toinen näkökulma oli saattanut olla vanhempaa kohtaa joko kriittinen, positiivista kehityskulkua hänelle avaava tai tulla hänen näkökulmansa tueksi läheisverkoston sisällä. Tärkeää ovat havainnot siitä, kuinka tämä toinen näkökulma vaikutti sekä vanhempaan että toisiin osallistujiin. Sillä oli sekä suora vaikutus vanhemman ajatteluun että välillisesti kokemuksena siitä, kuinka se saattoi vanhemman mielestä vaikuttaa läheisten ajatteluun.

Et toisaalta tuntee, että toi on nyt oli vähän kohtuutonta. Mut onhan niissä joku totuudensiemen mukana sitten. (...) Mutta selvästi se, mikä sen läheisen asema on ollu muhun nähden, on vaikuttanut siihen, miten se asia on tuotu esille. Et se ei oo ihan koko totuus, mut joku totuudensiemen siinä saattaa tosiaan olla. (H 2)

Jos just tää mun avomies tai mun sisko, jotka on ihan kaikista läheisimmät, niin jos ne sanoo jotain, niin kyllä siihen itekin enemmän kiinnittää huomiota. Jos ne sanoo jotain mihin ne on kiinnittänyt huomiota, mikä menee huonommin tai paremmin, niin kyllä sitä sit itekin osaa ajatella niin. Et kun ovat sanoneet, että musta huomaa nyt, et mä olen tosi paljon pirteempi nyt, niin sit sen itekin rupee ajatteleen, että niinpä oonkin (naurahtaa). (H 3)

Mut se mun sisko ja miehen enon vaimo sano ihan suoraan miehelle. Mikä on mun mielestä ihan hyvä. Kun mies kuulee ne asiat pelkästään multa tai äidiltään, niin niillähän ei oo sit enää mitään merkitystä. (H 6)

Tiivistäen voidaan sanoa, että yhteisen tilannekuvan muodostamisella oli keskeinen merkitys sille, että saavutettiin kokemus asioiden selkiytymisestä. Yhteisen tilannekuvan muodostuminen ei kuitenkaan ole aina sama asia kuin jaettu käsitys vallitsevasta asioiden tilasta. Yhteinen tilannekuva saattoi olla myös yhteisen tavoiteltavan tulevaisuuskuvan luomista sekä sen miettimistä, mitä tuon tulevaisuuden saavuttaminen toiminnan tasolla vaatii. Olipa kyse kummasta tahansa, se ei kahta poikkeusta lukuun ottamatta tapahtunut yksittäisessä läheisneuvonpidossa,

vaan koko läheisneuvonpito prosessin kuluessa. Eräs haastateltava koki dialogisen vuorovaikutuksen lisääntyneen siten, että läheiset olivat rohkaistuneet tuomaan toista näkökulmaa dialogiin. Tällä toisella näkökulmalla oli merkitystä hänen mukaansa sekä hänelle itselleen että läheisverkostolle. Seuraava lainaus kiteyttää haastateltavan kokemusta.

Sanotaanko, että mitä enemmän meillä on näitä neuvonpitoja, niin sitä paremmin ja enemmän näkee ja tajuaa asioita. Niinku tiiviimmäksi se menee. Et ei enää aristele hirveesti ja uskaltaa jo pikku hiljaa sanoa jotain. Musta tuntuu, että ensimmäiset (läheisneuvonpidot) oli, että kaikki oli vähän varpaillaan. Uskaltaako sanoa, voiko sanoa mitään, vai olla hiljaa. Niin nyt se on muuttunut sellaiseksi, että ihmiset uskaltaa puhua suoraan ja sanoa asioista. (H 5)

Sitaatissa tiivistyy hyvin dialogisen vuorovaikutuksen syveneminen läheisneuvonpito prosessin aikana. Silloin syntyy sekä halu että kyky vuorovaikutukseen vastavuoroisena suhteena, jossa eri osapuolet vaikuttavat keskustelujen kautta toisiinsa. Kun vuorovaikutus on dialogista, siinä on pyrkimystä yhteisen ymmärryksen rakentumiseen (Mönkkönen 2002, 56; Seikkula & Arnkil 2005, 87–88). Yhteisen tilannekuvan muodostumisen edellytys on kokemus dialogisesta vuorovaikutuksesta. Silloin osallistuja kokee, että hänen näkökulmansa on tasa-arvoisena keskustelussa mukana yhdessä toisen, hänestä riippumattoman näkökulman kanssa.

Vaikka emme kaikkia toisten näkemyksiä voisikaan jakaa, voimme kuitenkin kokea näiden ajatusten tuovan lisää omaan ajatteluun ja sitä kautta siihen, kuinka tilannetta ja tulevaisuutta yhteisesti jäsenämme. Yhteinen tilannekuva muodostuu dialogisessa vuorovaikutuksessa ja tuo dialogi on kiinteässä yhteydessä siihen, kuinka dialogissa esiin nostetut päämäärät realisoituvat käytännön toiminnassa ja toimintaa seuraavissa uusissa dialogeissa. Dialogi voi johtaa joko kiistelyyn ja syyllisten etsimiseen tai sellaiseen kohtaamiseen, jossa tilanteen kohtaaminen ketään syyllistämättä ja asianosaisille tunnustamista antamalla päästään uuden polun alkuun. Suurimmaksi osaksi haastateltavat tuntuivat päässeensä sinne.

6.5 Toiminnan suuntautuminen

Dialogien merkitys toimintaan on tämän aineiston valossa sekä välillistä että suoraa. Tuon tämän jaottelun esille siksi, että välillä oli haastavaa päättää se, mikä on ajattelun muutosta ja mikä on toimintaa. Tässä jaottelussa jako ei ole näin yksioikoinen, sillä osa ajattelusta mielletään myös toiminnaksi, eikä se siten ole vain fyysistä tekemistä. Jako ajatteluun ja toimintaan on enemmänkin analyyttinen, sillä ne vaikuttavat toinen toisiinsa. Dialogien kautta luodaan yhteistä tilannekuvaa ja sen pohjalta muovautuvaa toimintaa, mutta toiminnan toteutumisen arviointi vaikuttaa yhtä voimakkaasti siihen, kuinka toiminta vaikuttaa keskusteluiden ohella ihmisten ajatteluun prosessin seurantavaiheessa. Läheisneuvonpidon prosessiluonteen vuoksi tämä on hyvin olennaista. Dialogia seuraava toiminta vaikuttaa seuraavaksi käytävään dialogiin. Dialogien merkitykset toiminnalle voidaan jaotella muutoksiin haastateltavien omassa ja muiden henkilöiden toiminnassa.

Kahta haastateltavaa lukuun ottamatta vanhemmat toivat esille rohkeuden avun pyytämiseen lisääntyneen. Aiempia kokemuksia oli tuntunut leimaavan se, etteivät he halua olla vaivaksi, vaan he pyrkivät mahdollisimman pitkään sinnittelemään omin avuin ja osin viranomaisten turvin. Omalta osaltaan läheisiltä avun pyytämisen esteenä saattoi olla myös häpeän tunne siitä, etteivät he pärjää omin avuin. Uskallus avun pyytämiseen ja valmius sen vastaanottamiseen vaatii antautumista autettavan rooliin tarvittaessa.

Kyl sit uskaltaa esimerkiks tunnin varotusajalla soittaa, että nyt tarviis kyllä päästä lepäämään, että voitko olla tyttären kanssa. (H 3)

Sit mulla on ollu aika paljon sekin, että kun mulla on semmonen, et hitsi kun mä oon vaivaks. Et jotenkin ettei saa edes omia lapsia kasvatettua. (...) Sitä ei oo enää semmosena, että mä en haluu muita ihmisiä vaivata. (H 6)

Mä uskallan soittaa ja pyytää sitä apua. Useammalta kun aina vaan pelkästään sis-kolta. Hän hirveen paljon hän niinku kantoi harteillaan tätä hommaa. (...) Koska oli sellainen olo, ettei tarvinnut enää selitellä sille (omalle äidille) jotain tyhmiä selityksiä, eikä muutakaan. Se ei myöskään vaatinut mitään erilaisia selityksiä siitä minkä takia. (H 7)

Oman arkisen toiminnan muutoksen kuvaukset olivat haastatteluissa vähäisempiä, vaikka niitäkin oli. Tämä oli minulle yllättävää, sillä ennakko-odotukseni liittyi juuri siihen, että tämä olisi jotenkin keskeistä. Kuvauksissa näkyi silti vahvasti myös läheisneuvonpidossa käytyjen keskusteluiden merkitys omaan ajatteluun ja sen myötä toimintaan. Toiminnan sijaan ajattelun muutokset olivatkin keskeisempiä, vaikkakin ajattelu luonnollisesti vaikuttikin toimintaan. Seuraavat sitaatit kuvaavat hyvin ajattelun ja toiminnan vuorovaikutuksellista suhdetta.

Viime läheisneuvonpidossa mä otin esille tämmösen yksityiskohdan, että kun lapsi on ollu täällä kotiharjoittelussa, niin se on heittänyt mehupurkin lattialle juotuaan sen, eikä oo nostanut sitä talteen tai roskikseen, niin mä toin sen ongelman esille. Siihen ei kukaan ehkä sanonut mitään et tee näin tai näin. Mut sitten mä huomasin, että mä pystyin sitten kokoamaan itteni ja vaatimaan lapselta et se korjaa sen pois. (...) Et ei saa käyttäytyä ihan ku pellossa, vaikka se on kotona ja on enemmän vapauksia kun lastenkodissa. Uskalsin vaatia jotain, enkä pelännyt sitä et lapsi heittäytyy hankalaksi. (...) Et se tuki mua siinä käytännön tilanteessa sit. Sparraus. (H 2)

Mä en halua jäädä paikalleen, enkä mä voikaan. Koko ajan pitää olla jotain tavoitteita ja nyt kun niitä ei enää tehdä tuolla (läheisneuvonpidoissa), niin nyt mä teen niitä sit itte. Ja sit mä katon vähän ajan päästä tai kun se toteutuu, niin okei tää oli tässä. Mitäs seuraavaks? (...) Ja se tuli sieltä (läheisneuvonpidoista) vahvasti, kun sitä kummin-kin...jos sitä vuoskin jatkuu, niin kyllähän siitä tulee jo arkee tollasesta asiasta. Niin se on kyllä siirtynyt ittelleen tosi hyvin. (H 4)

Läheisten toiminnassa tapahtuneet muutokset voidaan tiivistää yhteydenpidon lisääntymiseen ja aktiivisempaan avun tarjoamiseen. Tässä suhteessa vanhemman arvio perustui läheisneuvonpidossa laaditun suunnitelman arviointiin eli siihen kuinka läheisten keskusteluissa esitetyt ai-
komukset ovat toteutuneet. Toiminnan suuntautumiseen vaikuttaa siten vahvasti se, kuinka ihminen on kokenut dialogisissa kohtaamisissa esille tuodut ai-
komukset ja niiden toteutumisen. Lunastaako käytännön toiminta dialogissa esille tuodut ai-
komukset? Tämä vaikuttaa olevan eräs keskeinen osa niin dialogisuuden kokemisen ehdoille kuin toiminnan uudelleen suuntautumiseen kun läheisneuvonpito-
prosessin kuluessa suunnitelmia yhdessä arvioidaan.

Toisaalta huomaa, että läheisetkin on alkanut enemmän kysymään, et miten voidaan. Mun sisko kysyy joka päivä. (H 3)

Ne (läheiset) osas paremmin sitä tilannetta kattoo, vaikka mä en pyytänytkään apua. Tavallaan sit osaa ehkä tarjota sitä. (H 6)

No se äiti, siis minun äitini. Niinkun sanoin, niin sen ensimmäisen läheisneuvonpidon jälkeen hän ihan otti asiaksensa soittaa ja tulla viettää aikaa pojan kanssa eri lailla. Sillai solmimaan, että kun he ovat kahdestaan, että se toimis paremmin. (...) Meidän äiti nyt reipastui sen jälkeen. (H 7)

Konkreettinen tuki läheisiltä tarkoitti yleensä läheisten ja lasten tapaamisia ja lastenhoitoa. Lapsen saaman suoran tuen lisäksi se tarkoitti välillisesti vanhemman tukemista siten, että hän sai omaa aikaa. Läheisten ja lasten tapaamisista oli saatettu sopia jo ennen läheisneuvonpitoa-
kin, mutta neuvonpidon keskusteluissa siitä tuli aiempaa suunnitelmallisempaa. Läheisneuvonpidon keskustelut tulee ymmärtää myös tukirakenteena sille, että lapsella on mahdollisimman elävä yhteys läheisiinsä. Keskusteluiden kautta tehdyt sopimukset turvaavat sen, etteivät hyvät ai-
komukset jää vain pyrkimyksiksi.

Lapsen kummit ovat hyvin paneutuneet tähän. (...) Ovat olleet lapsenvahteina ja ovat käyneet katsomassa lasta siellä lastenkodissa ja haluavat jatkossakin käydä. Ovat antaneet lahjoja ja monella tavalla tukeneet. He ovat olleet siinä mukana ja me olemme hyvin tyytyväisiä tähän asiaan. (H 1)

Yhden läheisneuvonpitoistunnon aikana kaks näistä meidän läheisistä anto toisilleen yhteystietonsa. Kun ne asuu samalla suunnalla, niin vois käydä yhdessä katsomassa lasta siellä lastenkodissa. Tällä mun äidin serkulla on auto ja mun kälyllä taas ei oo, niin ne pystyy yhdessä käymässä kattoo lasta. Tai sitte ehkä jotain muutakin tehdä lapsen kanssa. (H 2)

No lastenhoitoapua. Tytär pääs viikonloppukylään serkkujensa luokse, mikä oli taas mulle omaa aikaa. (H 4)

Läheisneuvonpidon keskustelujen ja siellä laadittujen suunnitelmien käytännön toteutus sai yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta aikaan heissä tulevaisuudenuskoa sekä läheisten keskinäisen luottamuksen palautumista. Läheisneuvonpidon keskustelutkin olivat vaikuttaneet vanhempien ajatteluun, mutta suunnitelmien käytännön toteutus ikään kuin lunasti lupaukset. Suunnitelmien laatiminen ja niiden puitteissa käytävä dialogi on tärkeää, mutta käytännön toiminta on dialogien rinnalla aivan yhtä olennaista. Ne yhdessä luovat uskottavuutta dialogiin osallistujille. Dialogia ei voi olla olemassa ilman käytännön toimintaa, jota yhdessä tarkastellaan. Tämän haastateltavat toivat vahvasti esille.

No varmaan siis just se, että huomasi sen et kun mä yritän ja teen asioita mitä siellä sovitaan, niin sen lisäksi mä huomasiin, et ne muutkin yrittää. Ja et yritetään niinku samaa asiaa. (...) Mikä oli mulle ihan uutta. Ihan siis semmoinen, et vau. Onks tällastakin olemassa? Se ei ollu sitä sellasta vastakkaisasettelua. Siitä tuli myös sellainen usko huomiseen. (H 4)

Mutta se, että mies raitistui ja siihen uskalsi pikku hiljaa alkaa luottaa. Että sille voi oikeasti jättää lapsen ja se ei ala vetämään jotain viinaa. Ihan vaan sen takia, että lapsi rupeaa itkemään ja sitä rupeaa ahistamaan. Se muutti aika paljon kaikenlaisia asioita. (H 7)

Mutta sitten kun sitä työtä lähetettiin tekemään, niin sitten kun huomattiin, että on se sauma, et kaikki meneekin hyvin. Voidaan saada menemään hyvin. (...) Siinä oli ehtinyt jo kulua aikaa sillä lailla, että oli tavallaan saanut jo ripauksen sitä luottamusta takaisin. Oli ehtinyt näyttää kuitenkin jo sen verran. (H 8)

Eräs haastateltavista toi esille läheisneuvonpito-prosessin merkityksen läheisten tuen toteutumiseksi. Tämä tarkoitti sitä, etteivät läheisneuvonpidon keskustelut itsessään muuttaneet läheisten

toimintaa kuin väliaikaisesti. Sen sijaan käynnissä oleva läheisneuvonpito prosessi sai läheiset aktivoitumaan aina järjestettyjen neuvonpitojen yhteydessä. Läheisneuvonpito prosessin aikana kohtaamiset ja niiden aikana käytävät dialogit olivat koossapitävä voima.

Sanotaanko läheisneuvonpidon jälkeen menee aika hyvin kuukauden kaks, ihmiset on läsnä ja tukee. Sit pikku hiljaa niitä alkaa hiipuu pois, kunnes on taas sit uus läheisneuvonpito. Että se on menny sillä tavalla niinku hyvin. (H 5)

Antti Särkelää (2001) mukaillen voi ajatella, että myös läheisten auttaminen erittelemään ja käsittelemään omia näkemyksiään, auttaa se heitä pysymään mukana prosessissa ja sitoutumaan siihen tai jättäytymään sen ulkopuolelle. (Särkelä 2001, 27; 122.) Tämä liittyy olennaisesti siihen, millaisia seurauksia jokaiset kertomuksemme sosiaalisessa vuorovaikutuksessa aiheuttavat (kts. Hänninen 2000, 127). Kun yhteisön edessä lupaa tekevänsä jotain ja tietää kohtaavansa tuon lupauksen käsittelyn uudessa dialogissa, oli kyse sitten vanhemmasta tai läheisestä, joutuu vääjäämättä tekemään itselleen selväksi sen, kuinka hän tähän tarinaan aikoo liittyä. Se, onko ulkoinen tarinamme muille osallistujille uskottavaa, ratkaistaan sekä käytännön toiminnassa että sitä arvioivassa dialogissa.

Tämä on mielestäni ydinviesti dialogin ja toiminnan toinen toisiaan seuraavasta kehästä, jota aiempi sitaatti tiivistää hyvin. Hyvin yksinkertaista; sanat punnitaan teoissa ja sanat ovat tekoja dialogeissa. Sanoilla voidaan antaa kannustusta ja tunnustusta mukana kulkevalle kanssaihmiselle tai sanoilla voidaan aivan samoin vastavuoroisesti viestiä epäuskoa toiselle ihmiselle. Yhtä kaikki se, kuinka sanoitamme toisen henkilön toiminnan arviointia hänelle, vaikuttaa voimakkaasti hänen toimintaansa ja myös sanoittajan oman toiminnan suuntautumiseen. Prosessin aikana käyty dialogi vaikuttaa kaikkien toiminnan suuntautumiseen.

6.6 Lapsen näkökulma aineiston valossa

Lasten näkökulman toteutuminen ei ollut tämän tutkimuksen fokuksessa, mutta kysyin vanhemmilta myös siitä, kuinka se heidän mielestään toteutui. Kaikkien haastateltavien mukaan se toteutui hyvin. Samalla on todettava, että lapsen näkökulma oli yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta läsnä vain välillisesti. Se toteutui läheisverkostosta valitun avustajan kautta tai vanhempien ja muiden läheisten lapsen asemaan asettumisen kautta. Muutama esimerkki valottaa vanhempien kokemuksia lapsen näkökulman toteutumisesta ja sen vaikutuksesta käytyyn keskusteluun.

Siinähan on semmonen roolikin et on lapsen edustajana. Mun sisko on ollu lapsen edustajana. (...) Mun sisko on taas semmonen, joka tuntee lasta hirveän hyvin ja ymmärtää sitä. Et se on oikeastaan näistä läheisistä, jotka osallistuu tähän prosessiin, niin se ymmärtää mun lapsen sielunliikkeitä. Et se niinku tukea taas mua, kun mä koen, et mun lasta ymmärretään. (...) Kyllä mun mielestä mun lapsen näkökulma on näkynyt niissä keskusteluissa hirveen hyvin. Ei me oo unohdettu lasta, vaikka hän ei oo osallistunut keskusteluihin. (H 2)

Tyttären näkökulma oli vielä enemmän läsnä kun mun näkökulma. Mikä on tärkeätä. Et siinä kohtaa oli myös tärkeätä se, että mikä on se hänen asema ja...alussa vielä enemmänkin se, että miltä se tuntuu ja miltä se näyttäytyy tyttärelle. Ja et nyt täytyy jo ihan oikeasti ajatella tässä kohtaa mikä on hänelle parasta. (H 4)

Vähän vaihtelevasti, mutta kyllä ne (lapset) ihan mielellään siellä oli. Ja mä koen, että nekin on kokenut, et siitä on ollu hyötyä, vaikka ei oiskaan hirveesti sanonutkaan asioita ääneen. (...) Ei oo tavallaan sillee, et ajetaan jonkun yhen aikuisen tai vanhempien asiaa, vaan et se on lapset. Et oikeesti mietitään mikä on niitten tarve. (H 6)

En kysynyt vanhemmilta erikseen siitä, miksi lapsen näkökulma oli välillisesti läsnä, eikä aineisto siten anna siihen vastauksia, mutta tässä joitakin pohdintoja siitä, mistä se voisi johtua. Enemmistö lapsista oli päiväkotikiikisiä tai nuorempia. Lapsen ikä voi olla yksi peruste sille, että hänen omat mielipiteensä eivät pääse esille keskusteluissa. Toinen peruste voi olla aikuisten halu suojella lasta. Ongelmat voivat olla aikuisten mielestä niin haastavia, etteivät he kykene keskustelemaan niistä lapsen kanssa tai aikuisten kesken lapsen läsnä ollessa. Lapsen suojeluun voivat liittyä myös aikuisten väliset voimakkaat ristiriidat, eivätkä he halua altistaa lasta näiden ristiriitojen kohtaamiseen. Samalla vanhemmat saattavat kokea, että realistisen suunnitelman laatimisen kannalta on olennaista, että aikuiset kohtaavat nämä ristiriidat keskenään.

Koollekutsujan valmistelutyön keskeisimpiä tehtäviä on huolehtia lapsen osallistumisesta läheisneuvonpitoon sekä varmistaa, että lapsen mielipide tulee kuulluksi ja huomioituksi. Nuorimpien lasten kohdalla korostuu vanhempien halu ja kyky nähdä lapsi oikeasti osallisena myös läheisneuvopidossa. Jotta suunnitelman aikaansaaminen on mahdollista, joudutaan lapsen näkökulman ja hänen reaalisen osallisuutensa suhteen tekemään välillä kompromisseja. Vaikka lapsen mielipiteen esille nostaminen oli yksi läheisneuvonpidon tavoitteista, olennaisinta oli aikuisten asettuminen lapsen asemaan suunnitelmaa laadittaessa.

Hanna Tulensalo (2016) on jäsentänyt vielä julkaisemattomassa artikkelissaan (ilmestyy myöhemmin Käytäntötutkimuksen uudet käänneet –teoksessa) lapsen tiedollista toimijuutta lasten-

suojelun sosiaalityössä. Tulensalon mukaan lapsi voi tiedonmuodostuksen suhteen olla aktiivinen, välillinen tai ulkopuolinen toimija. Aktiivisena toimijana lapsi on osallisena tietoon ja tuottaa tietoa myös itse. Ulkopuolisena toimijana lapsella ei ole suhdetta tietoon, eikä hän tuota sitä itse. Lapsen välillisen tiedollisen toimijuuden positiosta on, että hän ei ole vuorovaikutuksen aktiivinen osapuoli, mutta hän on kerronnan ja koko toiminnan kohteena. Lapsen aktiivisen ja välillisen tiedollisen toimijan positiot voivat kietoutua toisiinsa siten, että lapsi on kertojana, mutta lapsen kertomus välittyy muiden osallisten kautta. (mt.)

Tämän aineiston valossa yhdessä prosessissa lapsen aktiivinen tiedollinen toimijuus oli mahdollistettu fyysisen läsnäolon kautta ja hän osallistui dialogiin niin halutessaan. Muun aineiston mukaan lapsen tiedollinen toimijuus perustui välilliseen tiedolliseen toimijuuteen. Lapsi ei ollut läheisneuvonpidon dialogisen vuorovaikutuksen aktiivinen osapuoli, mutta hän oli vahvasti käytävän dialogin ja sen pohjalta suunniteltavan toiminnan kohteena. Suunnitelmaa laadittiin ensisijassa lapsen näkökulmasta ja lapselle, vaikka hän ei olisikaan osallistunut tiedontuotantoon.

Lapsen mieliteet ja heidän ääneensä olivat siten vain välillisesti läsnä. Olennaista lapsen äänen, tai paremminkin heidän näkökulmansa toteutumisessa olikin aikuisten asennoituminen siihen. Vain aikuisten vakava asennoituminen vaikutti näkökulman huomioimiseen ja sen realisoitumiseen käytännön suunnitelmassa. On suuri riski sille, ettei lapsen asia sille kuuluva sijaa jos aikuiset eivät sitä halua tai ole siihen valmiita. Voimme suojella itseämme ja lapsiamme sillä, että vältämme keskustelua vaikeista asioista heidän läsnä ollessaan. Mutta haastateltavat kuvasivat sitä, kuinka lasten fyysinen läsnäolottomuus tilanteessa mahdollisti sen, että aikuisten oli mahdollista keskustella juuri heidän asioistaan. Tämä liittyi hyvin vahvasti asioiden realistiseen kohtaamiseen käytävissä dialogeissa sekä itsensä likoon laittamiseen. Ne olivat näiden vanhempien kokemuksissa edellytyksiä lapsen asemaan asettumiselle.

7. Yhteenveto ja johtopäätökset

Tämä tutkimus koostui kahdeksan lastensuojelun asiakasvanhemman yksilohaastatteluista. Kiinnostuksen kohteeni oli se, kuinka vanhemmat ovat kokeneet läheisneuvonpidoissa käydyt keskustelut sekä se, ovatko keskustelut vaikuttaneet jollain lailla heidän ajatteluunsa ja heidän toimintaansa. Yhteistä kaikkien haastateltavien kokemuksille oli se, että keskusteluiden kautta

oli ollut mahdollista muodostaa yhteinen tilannekuva. Keskustelujen rankkuudesta huolimatta merkittävintä heille oli yhteisen, mahdollisimman realistisen tilannekuvan luominen. Tämä mahdollisti jo aiempien suunnitelmien konkretisoinnin ja laajemman verkoston sitouttamisen niihin. Tämä oli keskeisin tulos aineiston perusteella.

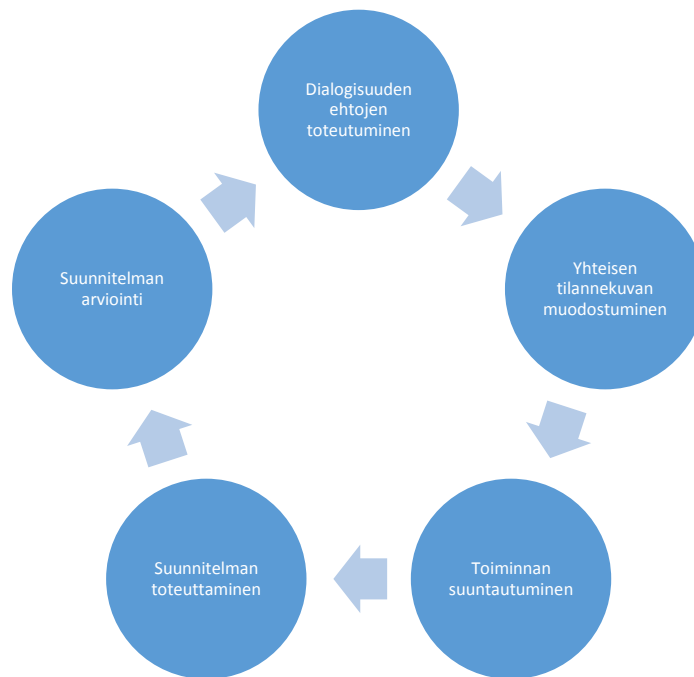
Yhteisen tilannekuvan muodostuminen ei välttämättä tarkoita osallistujien yhtenäistä näkemystä valitsevasta asioiden tilasta. Se tarkoittaa vain riittävän yhteneväistä näkemystä siitä, kuinka asiat kullekin näyttäytyvät, jotta jonkinlainen tulevaisuudensuunnitelma on mahdollista rakentaa yhdessä. Keskeiset tekijät tämän mahdollistamisessa ovat vanhempien kyky ja halu asioiden realistiseen kohtaamiseen sekä itsensä likoon laittaminen, jotta dialogin avulla voidaan laatia tulevaisuuden suunnitelmia. Keskeistä tässä on yhdessä toimimisesta sopiminen. Tämä vaatii ihmiseltä rohkeutta ja vakavaa sitoutumista tulevaan keskusteluun. Näissä haastatteluissa tämä tuli esille jo valmisteluvaihetta koskien. Useimmat haastateltavat toivat esille, kuinka paljon heitä pelottivat tulevat keskustelut. Tulkitsen tämän merkiksi siitä, kuinka tosissaan he suhtautuivat tuleviin keskusteluihin sekä siitä, kuinka he olivat valmistautuneet jakamaan elämänsä kipupisteitä ja heikkouksia samalla toivoen, että niille löytyy ymmärrystä sekä toiveen siitä, että keskustelujen kautta löytyy jonkinlaisia ratkaisuja.

Jotta aiemmin mainittu yhteisen tilannekuvan muodostuminen on mahdollista, on ihmisen täytynyt kokea, että hänen näkökulmansa on otettu mahdollisista eriävistä mielipiteistä huolimatta vakavasti mukaan yhteiseen keskusteluun. Erään haastateltavan mukaan kyse on myös yksityisyyden kunnioittamisesta. Tässä on tietynlainen sisäänrakennettu jännite, sillä samalla kun ihminen jakaa toisille hyvin henkilökohtaisia asioita, hän odottaa yksityisyytensä kunnioittamista. Yhteisen tilannekuvan muodostumisen kannalta olennaista vaikuttaa olevan se, että Vilma Hänistä (2000) mukaillen onnistuessaan läheisneuvonpidon keskusteluissa sisäinen ja ulkoinen tarina kohtaavat ja tunnistavat toisensa. Täysin yhteneväisiä ne eivät voi olla, sillä jos näin olisi, ihmiseltä katoaisi subjektiivisuus. Ulkoinen tarina liittyy paitsi meidän toisille kertomiin tarinoihin, voimakkaasti myös toisten esille tuomiin näkökulmiin, jotka taas vaikuttavat meidän sisäiseen tarinaamme. Läheisneuvonpito nivoo nämä tarinat toisiinsa ja jokainen joutuu tekemään valinnan sen suhteen, kuinka paljon hänen mielestään tarinamme kohtaavat.

Tämän tasapainoilun onnistuminen edellyttää osallistujien asettautumista keskinäiseen dialogiin. Dialogiin asettautuminen tämän aineiston valossa tarkoittaa sitä, että on valmis itsensä likoon laittamisen lisäksi vastaanottamaan muiden näkökulmia. Muiden näkökulmien vastaan-

ottamisessa taas olennaista vaikuttaa olevan se, etteivät ne ole kriittisyydestään huolimatta syyllistäviä ja samalla ihminen kokee, että ne ovat hänen näkökulmastaankin riittävän totuudenmukaisia. Muiden näkökulmien rakentava esille tuominen edellyttää esittäjältään vuorovaikutus- ja prosessiosaamista, jotta dialogissa voidaan luotsata muutosta mielekkäästi siten, että siinä aidosti hyödynnetään asiakkaan oivallukset ja mahdollisuus luovuuteen (vrt. Mönkkönen 2007). Dialogisuudessa puhujat asettautuvat koko ajan suhteisiin ympärillään olevan vuorovaikutuskentän kanssa siten, että he pyrkivät lausumissaan huomioimaan toiset keskusteluun osallistujat, sosiaalisen kontekstin ja jättämään tilaa vastaussanoille. Dialogisuudessa vastaussanat eivät sulje määrittäviä tai anna lopullisia vastauksia vaan avaavat yhä uutta näkökulmaa puhuttuun asiaan. (Seikkula & Arnkil 2005, 90.) Parhaimmillaan dialogisuudessa jokainen keskusteluun osallistuja oppii tilanteesta jotain uutta.

Dialogiin asettautumista edesauttaa myös keskustelujen suuntautuminen tulevaisuuteen ja ratkaisukeskeisyys. Jos tässä onnistutaan, voidaan välttää menneisyyteen juuttuminen ja syyllisten etsintä. Näiden haastateltavien mukaan heidän läheisneuvonpitoprosesseissaan onnistuttiin tässä, vaikka se ei ollutkaan itsestäänselvyys. Läheisneuvonpidon keskustelut eivät siten ole toiminnasta irrallaan oleva ilmiö. Keskustelut ja niiden pohjalta laadittu suunnitelma testataan reaali maailmassa. Tämän prosessiluonteen ymmärtäminen on läheisneuvonpidoissa ja siellä käytävissä keskusteluissa hyvin olennaista. Keskustelu ja yhteisen tilannekuvan muodostumista seuraa suunnitelman aikaan saaminen, jota lähdetään kokeilemaan, mutta yhtä olennaista on kokoontua arvioimaan sen toteutumista yhdessä. Dialogisuuden ehtojen toteutuminen voi johdattaa yhteiseen tilannekuvaan ja tilannekuvan muodostuminen taas toiminnan suuntautumiseen. Kun suunnitelmia on päästy käytännössä kokeilemaan, siitä seuraa jälleen arvio dialogisuuden ehdoista ja sen pohjalta muovautuvasta yhteisestä tilannekuvasta ja uudesta suunnitelmasta. Kyse on siis keskustelujen ja toiminnan vuorovaikutuksellisista prosesseista, jotka vaikuttavat toinen toisiinsa. Oheinen kuva havainnollistaa tätä prosessia.

Kuvio 1. Dialogin ja toiminnan vuorovaikutuksellinen prosessi.

Jos prosessissa onnistutaan, on mahdollista saavuttaa sellainen dialogisen vuorovaikutuksen perusta, jossa laaditaan uusia suunnitelmia. Toiminnan ja sen yhteisen arvioinnin kautta muodostuu sellainen yhteisten käsitysten perusta, jonka avulla eri ihmisten käsitysten ja toiminnan yhteen sovittaminen on riittävässä määrin mahdollista (kts. Mönkkönen 2002, 34; Seikkula ja Arnkil 2005, 87–89.) Dialogiin ja prosessiin ryhtymiseen sisältyy kuitenkin se riski, ettei asiakas itse ole valmis kohtaamaan asioita tai se, ettei joku osallistujista ole valmis asettumaan dialogiin tulevaisuusorientaatiolla. Sama pätee luonnollisesti työntekijöihin, sillä myös he ovat dialogin yksi osapuoli ja dialogissa. Sillä kuinka työntekijät osallistuvat dialogiin, on suuri keskustelua ohjaava vaikutus kaikissa neuvonpidon vaiheissa. Tästä ohjaavasta vaikutuksesta dialogiseen kokoukseen osallistuvan työntekijän olisi syytä olla hyvin tietoinen. Omalla tiedonjakamisen ja keskustelun osallistumisen panoksellaan jokainen työntekijä vaikuttaa kokouksen osallistumisen kulkuun.

Yleensä läheisneuvonpitoa koskevassa kirjallisuudessa korostuu perheen ja suvun koettu tasa-arvoisempi asema tai sen tavoittelu suhteessa lastensuojeluun. Tässäkin tutkimuksessa oli siihen suuntaan joitakin viitteitä. Työntekijöiden asema dialogin osapuolina näyttäytyi kuitenkin marginaalisena. Sosiaalityöntekijän kysymyksenasettelua pidettiin tärkeänä sekä koollekutsujan merkitystä keskustelujen yhteisten osuuksien vetäjänä. Ne loivat puitteita dialogille. Haastateltavien mukaan kaikkein merkittävintä oli kuitenkin läheisten keskinäinen dialogi sekä sen vaikutukset yhteisen tilannekuvan muodostumiseen ja arjen toimintaan.

Eräs huomionarvoinen asia on se, etteivät läheiset tai viranomaiset ole yhtenäisiä ryhmiä, joiden argumentit asettuvat keskinäiseen vuoropuheluun. Moniäänisyys tarkoittaa sitä, että niin läheis- kuin viranomaisverkostojen sisällä on erilaisia näkemyksiä. Viranomaiset voivat olla keskenään eri mielisiä jostain asioista, samoin läheiset. Joidenkin läheisten näkemykset voivat olla lähempänä jonkin viranomaisen näkemyksiä. Läheisten keskinäinen neuvonpito mahdollistaa sen, että he voivat käydä keskustelua vapaammin, kun paikalla ei ole viranomaisia. Marie Connollyn (2006, 355) mukaan se tarkoittaa samalla myös sitä, että voimakkaimmat ja vaikutusvaltaisimmat läheisverkoston jäsenet voivat käyttää valtaa omien pyrkimystensä mukaisesti niin, että tehdyt päätökset heijastavat lähinnä heidän intressejään.

Suunnitelman esittelyvaiheessa koollekutsujan ja sosiaalityöntekijän yhteisenä tehtävänä on pyrkiä keskustelun ja kysymysten kautta varmistamaan se, että laadittu suunnitelma ei ole kenenkään omien pyrkimystensä vuoksi muita dominoiva, vaan se kuvastaa läheisverkoston yhteistä kuvaa. Joskus se voi läheisneuvonpitoprosessin alussa olla enemmän toiminnan mahdollistava kompromissi kuin todellinen yhtenäinen näkemys tilanteesta. Oman kokemukseni valossa näyttää siltä, että useimmiten jaettu ja yhtenäinen näkemys syntyy vasta suunnitelmien käytännön toteutuksen ja niiden yhteisen arvioinnin myötä.

Aineiston perusteella vanhemmat korostivat viranomaisten roolia paljon enemmän kuin läheisten keskinäisen keskustelun merkitystä. Koollekutsujakokemukseni perusteella en ole siitä yllyttänyt, sillä usein läheisneuvonpidon pitkäkestoisin ja tunteikkain osuus on läheisten keskinäinen neuvonpito. Joskus läheisten keskinäiseen neuvonpitoon pyydetään työntekijöitä avuksi ja toisinaan havaitsee, kun joku läheisistä lähtee hetkeksi ulos rauhoittumaan. Erittäin harvoin, mutta joskus käy myös niin, että läheisneuvonpito keskeytyy. Silloin konfliktiskenaario voi toteutua. Vaikka useissa läheisneuvonpidoissa konflikteja esiintyykin, suurin osa läheisverkostoista pääsee niissä jonkinlaiseen spiraaliprosessin läpimurtovaiheeseen, jossa uudenlaisia ratkaisuja tilanteeseen löytyy (kts. Naapila 1992; Korhonen 2008). Usein tämä tuntuisi tapahtuvan vasta käytännön suunnitelmien yhteisen arvioinnin kautta läheisneuvonpitoprosessin seuranta- vaiheessa.

En väheksy demokraattisen asiakastyön ihannetta sosiaalityössä, mutta tämän tutkimuksen perusteella merkityksellisempää on se, millaista yhtenäisyyttä prosessin aikana käydyt dialogit voivat läheisverkostossa saada aikaan. Läheiset edustavat ihmiselle juuria ja pysyvyyttä. Suu-

rimman työn tekevät perhe läheisineen niin läheisneuvonpitojen keskusteluissa kuin niiden välillä suunnitelmien toteutuksessa. Tässä työntekijöillä voi kuitenkin olla oma tärkeä, mutta välillinen roolinsa. Demokraattisesti suuntautunut asiakastyö voi mahdollistaa eri osallistujien yhteisen dialogin. Se mahdollistaa prosessin, jonka avulla läheiset voivat muodostaa yhteisen tilannekuvan ja kukin osallistuja voi sovittaa oman toimintansa osaksi toimivaa kokonaisuutta.

Läheisneuvonpito voidaan nähdä prosessiksi, jonka avulla pyritään selvittämään sitä, kuinka verkoston jäsenet tuottavat lopulta ymmärrystä ja voimaantumista itselleen ja toisilleen. Se on eri näkökulmien muodostama kokonaisuus, jossa lisääntynyt vastuullisuus, parantuneet suhteet läheisverkoston sisällä ja lopulta käytännön suunnitelmien sekä prosessin keskusteluiden ja yhteisten arviointien myötä on mahdollista löytää ratkaisuja haasteisiin. Läheisneuvonpitoprosessin lopputulos on enemmän kuin mitä sillä konkreettisen suunnitelman tasolla saavutetaan. Silloin tavoitellaan parempaa ymmärrystä tilanteesta. Paremmat tulokset ovat todennäköisemmin saavutettavissa silloin, kun sosiaalityö ja läheisverkosto myöntävät toisilleen sen, että yhteinen tiedonmuodostus ja käytännön toiminta ovat riippuvaisia toisistaan. (Lupton & Nixon 1999, 180–181, 185.) Näiden toteutuminen ei ole itsestäänselvyys, mutta läheisneuvonpitoprosessin aikana käydyt dialogit ja käytännön toiminta sekä toiminnan arviointi yhteisessä dialogissa tekevät voimaantumisen kokemuksesta ja ratkaisujen löytymisestä mahdollisia. Tämä havainto koskee kokemukseni yhtä lailla työntekijöitä kuin läheisverkoston jäseniä, vaikka tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovatkin olleet vanhemmat suhteessa läheisiinsä.

7.1 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkiminen on valintojen ja päätösten tekoa koko tutkimusprosessin ajan ja nämä valinnat ovat lähes aina ongelmallisia. Harvoin näihin kysymyksiin löytyy ”oikeita” vastauksia, joten tärkeää on se, että nämä valinnat ja niihin liittyvät pohdinnat ovat tutkimusta raportoitaessa tuotu esille selkeästi (Hirsjärvi ym. 2003, 26.) Jo tutkimusaiheen valinta on eettinen kysymys (Tuomi & Sarajärvi 2009, 19–130) ja tässä tutkimuksessa se merkitsee ennen kaikkea pyrkimystä tuoda esille lastensuojelun asiakasvanhempien kokemuksia läheisneuvonpidosta. Tutkimustoiminnassa pyritään välttämään virheitä, joten siksi tutkimuksessa on arvioitava sen luotettavuutta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 134). Laadullisessa tutkimuksessa korostuu tutkijan itsensä vakuuttavasti tekemä arvio ja tutkimusprosessin avoin avaaminen, koska se ei perustu selkeästi mitattaviin arvoihin ja lukuihin, kuten kvantitatiivinen tutkimus. Lukijan on voitava perustellusti

uskoa, että aineistoa ei ole omien mieltymysten tai tarkoitusperien mukaisesti käsitelty ja tutkimuksen johtopäätökset on samankaltaisesti muodostettu analyysin perusteella, eikä analyysia ole johdatelleet tutkijan omat ajatukset. Kuten Eskola (2005, 210) toteaa, laadullisen tutkimuksen luotettavuuden pääasiallinen kriteeri on tutkijan arvio omasta tutkimusprosessistaan.

Ennen aineiston analyysia tutkimuksessa tehdään jo sen luotettavuuteen liittyviä valintoja. Ne liittyvät valitun teoria-aineiston ja muun kirjallisuuden ohella tutkimuksen kohteeseen ja omiin taustaoletuksiin (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 104). Tutkimuksen taustaoletukset sosiaalisesta konstruktionismista ja dialogisuudesta ovat perusteltuja. Mielestäni ne ovat jopa välttämättömiä, sillä läheisneuvonpidossa todellisuus muodostuu usean osallistujan yhteisestä panoksesta ja se tapahtuu dialogin ja toiminnan kautta. Omat taustaoletukseni liittyivät siihen, että läheisneuvonpidoissa sovittavan konkreettisen tuen lisäksi jotain olennaista liittyy verkostojen keskenään käymiin dialogeihin. Olin kiinnostunut dialogien vaikutuksesta vanhempien ajatteluun ja toimintaan, mutta tutkimusprosessin kuluessa aloin enenevässä määrin kiinnittää huomioita niihin reunaehtoihin, joita dialogisuuden kokeminen vanhempien mielestä edellytti. Tutkimuskohde on mielestäni perusteltu, sillä tästä lähtökohdasta tehtyyn läheisneuvonpitoa koskevaa tutkimusta ei ole käsittäkseni tehty.

Eräs luotettavuuteen liittyvä seikka on aineiston keruu. Tässä tutkimuksessa luotettavuutta on pyritty parantamaan siten, etten ole rekrytoinut suoraan omia asiakkaitani haastateltaviksi. Kaikki haastateltavat osallistuivat tutkimukseen joko lastensuojelun sosiaalityöntekijän tai koollekutsujakollegani välityksellä. Silti kaksi haastateltavista oli entisiä tai nykyisin asiakkaitani. Nykyisen asiakkaani kohdalla voidaan esittää kysymys siitä, olisiko hänellä ollut intressiä vaikuttaa käynnissä olevaan läheisneuvonpitoon prosessiin. En koe näin tapahtuneen ja tämä haastateltava oli yleisestä läheisneuvonpitoon liittyvästä positiivisesta suhtautumisestaan huolimatta kaikkein kriittisin mitä tulee suhteessa läheisten keskinäisiin dialogeihin. Koen, että jokainen haastateltava oli hyvin vahvasti subjekti kokemuksineen ja useimmilla oli vahva halu ja tarve kertoa kokemuksistaan ”jos siitä olisi hyötyä muillekin”. Heillä oli oma, minusta riippumaton intressi osallistua tutkimukseen.

Aineiston keruun luotettavuuteen liittyy olennaisesti itse haastattelutilanne ja tutkijan toiminta siinä. Haastattelutilanteessa käytävässä dialogissa maailma muotoutuu tutkijan ja toisen, eli haastateltavan yhteisestä toiminnasta. Tässä tutkimuksessa se on tarkoittanut tutkijan ja haastateltavan yhdessä konstruoimisen prosessia, jossa lopulliset merkitykset on kuitenkin antanut haastateltava. Tätä prosessia olen kuvannut tutkimuksen eettisyyttä koskevassa luvussa (5.5).

Dialogisessa tutkimuskäytännössä tutkija ei ole vain kyselijä tai haastattelija vaan aktiivinen keskusteluun osallistuja, mutta samalla korostuu tutkijan velvollisuus ja kysyä kuunnella. Oletuksena on, että tutkimustilanteessa tutkijan ennakko-oletukset toimivat eräänlaisena sisäänmenoväylänä dialogiin ja hän tuo ne avoimesti mukaan keskusteluun. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 79–80.) Haastattelutilanteissa esitin aluksi hyvin avoimia kysymyksiä ja täsmensin niitä vasta haastateltavien pyynnöstä, koska pyrin välttämään kysymyksissäni johdattelua (ks. luku 5.5 Eettiset kysymykset). Kokemukseni läheisneuvonpidoista ja niissä käydyistä dialogeista oli tarvittaessa sisäänmenoväylä tarkentaviin kysymyksiin, mutta samalla toin aina esille pyynnön korjata tai kumota kysymystäni. Koska haastateltavat olivat tässä suhteessa aktiivisia, uskon onnistuneeni tarkentavien kysymysten esittämisessä ja vältäneeni johdattelun.

Analyysiprosessin aikana omat ennakkokäsitykseni saivat uusia, täydentäviä merkityksiä. Olin alun perin odottanut, että haastateltavat kertoisivat enemmän siitä, kuinka dialogit vaikuttivat heidän ajatteluunsa ja toimintaansa. Näin osaltaan tapahtuikin, mutta paljon merkityksellisemmäksi ja edellytykseksi tälle olivat dialogisen suhteen muodostumisen edellytykset ja sen kautta yhteisen tilannekuvan muodostuminen. Ennakkokäsitykseni oli siten huomattavasti yksilökeskeisempi ja haastateltavat tekivät näkyväksi käytyjen dialogien paljon sosiaalisemman merkityksen. Tässä suhteessa tutkimukseni on aineistolähtöinen, koska ilmiötä hahmotetaan nimenomaan aineistosta käsin, vaikka sitä analyysivaiheessa operoidaankin Mönkkösen (2002; 2007) teoreettisista käsitteistä johdetuin termein. Esimerkkinä tästä on asiantuntijakeskeisen orientaation korvaaminen toisella näkökulmalla, joka käsitteenä sisällyttää luontevammin myös läheiset dialogien osapuoleksi suhteessa asiakkaaseen.

Tämän tutkimuksen tulokset eivät ole yleistettävissä lastensuojelussa järjestettyihin läheisneuvonpitoihin. Tämän tutkimuksen luotettavuuden kriteerit liittyvät ennen kaikkea käsitteisiin uskottavuus ja vahvistavuus. Uskottavuus tarkoittaa sitä, vastaako tutkijan tekemä käsitteellistäminen ja tulkinta tutkittavien käsityksiä. Uskottavuus toteutui mielestäni siksi, että omakohtaisen kokemuksen kautta tunnistin haastateltavien kuvaamia ilmiöitä ja osasin siten myös sanoittaa niitä haastattelutilanteissa samoin käsittein. Uskottavuutta lisää mielestäni myös se, että haastateltavat myös täydensivät tai kumosivat tulkintojani haastatteluiden dialogeissa. Vahvistavuus tarkoittaa puolestaan sitä, että tehdyt tulkinnat saavat tukea toisista vastaavaa ilmiötä koskevista tutkimuksista. Vahvistavuus toteutuu mielestäni siksi, että aineisto ja sen analyysin pohjalta tehdyt tulkinnat saavat tukea myös kansainvälisistä tutkimuksista (Havnen & Christiansen 2014, 50–59). (Tuomi & Sarajärvi 2009, 138–139.)

Tutkimukseen valikoituneiden vanhempien määrä on suhteellisen pieni ja kertoo vain heidän kokemuksistaan. Tutkimukseen valikoituneet vanhemmat olivat myös kriittisistä kommentistaan huolimatta kokeneet läheisneuvonpito-prosessin positiivisena. Jos haastateltavien joukossa olisi ollut vertailuryhmä läheisneuvonpitoon pettyneitä ja prosessin keskeyttäneitä vanhempia, olisivat tulokset saattaneet olla kriittisten havaintojen suhteen erilaisia tai ainakin tässä esitetyjä syvällisempiä. On perusteltu syy olettaa, että he olisivat saattaneet kertoa enemmän niistä kriittisistä reunaehdoista, joita läheisneuvonpidon keskusteluilla on. Pidän todennäköisenä, että silloin aineostossa olisi ollut enemmän kertomuksia siitä, kuinka vanhemman näkökulmaa ei olisi huomioitu keskusteluissa tai siitä, kuinka toisten osapuolten näkökulmat olisivat olleet vanhempia kohtaan tuomitsevia. Silloin toiset näkökulmat eivät olisi saaneet heitä laittamaan itseään likoon, pohtimaan tilannetta uusista näkökulmista ja lopulta muodostamaan yhteistä tilannekuvaa muiden osallistujien kanssa. Ne olisivat todennäköisesti kertomuksia siitä, kuinka osallistujat eivät asetu keskinäiseen dialogiin, vaan väittelyyn. Tämän tutkimuksen aineisto kertoo enemmän onnistumisen edellytyksistä näiden kahdeksan vanhemman kokemana.

7.2 Lopuksi

Tämä tutkimusprosessi on ollut mielenkiintoinen ja haastava. Mielenkiintoisen siitä teki se, että onnistuin löytämään näkökulman, jota ei ollut aiemmissa tutkimuksissa tarkastelun suoranaishetkessä keskiössä. Osallistujien kokemuksia on tutkittu runsaasti, mutta ei siitä nimenomaisesta näkökulmasta, kuinka dialogit ovat vaikuttaneet heidän käsityksiinsä ja toimintaansa. Suurimaksi osaksi on tutkittu yleisempää kokemusta prosessista, saatua tukea tai suunnitelmien toteutumista. Se, millaista käytännön tukea saadaan tai kuinka suunnitelmat ovat toteutuneet, on läheisneuvonpidon ideologian luonteen kannalta toissijaista. Tuen saaminen on toki tärkeää, mutta yleensä tarkastelussa korostuu konkreettinen arjen tuki. Tulosten valossa tätäkin merkittävämpää on kokemus saadusta tuesta yhteisten käsitysten muodostumisen kautta eli henkinen tuki.

Haasteena tutkimuksen teossa oli ensinnäkin aineiston keruun vaikeus, joka kesti lopulta kahdeksan kuukautta. Ilman kriteerien lievennystä vain läheisneuvonpitoon ja yhteen seurantakokoukseen anoisin todennäköisesti uutta tutkimuslupaa. Toisaalta ne jotka haastatteluun suostuivat, olivat hyvin motivoituneita siihen. Heillä oli selkeä tarve kertoa asiasta, jos siitä olisi muille hyötyä. Oletan myös, että osa vanhemmista hyötyi haastattelusta itsekin, koska se antoi heille mahdollisuuden jäsentää asiaa. En myöskään usko haastatteluista olleen kenellekään haittaa.

Haasteena on ollut myös se, että tunsin ennalta läheisneuvonpidon hyvin. Haasteena se on saattanut olla siksi, että olen näin ollen voinut pitää joitain asioita itsestään selvyytensä, enkä ole osannut niitä tutkijalle ominaisella tavalla kyseenalaistaa. Toisaalta käytännön tuntemus yhdistettynä minulla olevaan läheisneuvonpitoa koskevaan tietoon (tutkimukset, kansalliset ja kansainväliset konferenssit) on ollut tarpeen ja vahvuus, sillä minulla on ollut riittävästi taustaa, johon suhteuttaa haastateltavien informaatioanalysoitavaksi. Paradoksaalisesti tämä vahvuus on ollut myös heikkous. Ennen analyysivaihetta tunsin hyvin usein, että kirjoitan vain itsestäänselvyyksiä. Uskon, että aihepiirin hyvin tuntevalle tutkijalle tämä tunne on tuttu.

Kun analyysivaiheessa havaitsin sen, kuinka vahvasti haastateltavat toivat esiin dialogisuuden ehtojen toteutumisen merkityksen ja sen pohjalta muodostuvan yhteisen tilannekuvan, innostuin uudelleen. Ne olivatkin laajempia ja yhteisöllisempiä kytköksiä kuin tutkimussuunnitelmaa tehdessä olin ajatellut. Kokemuksestani huolimatta näkökulmani oli huomattavan yksilökeskeinen; miten dialogi on vaikuttanut juuri tämän vanhemman ajatuksiin ja arjen toimintaan. Haastateltavat kertoivat yksilön ajattelun ja toiminnan muutoksen lisäksi tätä syvällisempää olennaisempaa tietoa läheisneuvonpidosta ja sen sosiaalisesta luonteesta. Se oli mielestäni aineiston perusteella keskeisempää, kun muissa tutkimuksissa korostunut yleinen kokemus läheisneuvonpito-prosessista, muilta saatu arjen tuki tai suunnitelmien toteutuminen yhtään niitä väheksymättä. Haastateltavat ja analyysi nostavat vahvasti esille yhteisöllisyyden vahvistumisen dialogin ja toiminnan toisiaan generoivan prosessin kautta.

Läheisneuvonpidossa kohdataan ja käsitellään paljon informaatiota ja tunteita osallistujien kesken. Läheisneuvonpito-prosessi pitää nähdä ensisijaisesti auttavana rakenteena, jossa tieto tilanteesta ja siihen liittyvät tunteet yritetään käsitellä jäsentyneesti kaikkia osallistujia huomioiden. Koollekutsujan rooli fasilitaattorina on tärkeä, mutta se on kiinteästi sidoksissa työntekijöiden antamaan tilannetta koskevaan tietoon ja erityisesti sosiaalityöntekijöiden kysymyksenasetteluun. Työntekijöiden jakama tieto ja sosiaalityöntekijöiden kysymyksen asettelu ohjaavat hyvin voimakkaasti myös läheisten keskinäisen neuvonpidon dialogia. Neuvonpidon yhteisissä osuuksissa (tiedonanto ja suunnitelman esittely) dialogin ohjaaminen on erityisesti koollekutsujan vastuulla.

Läheisneuvonpito on yhteisöllinen tapa jäsentää nykyistä tilannetta, mutta sen pyrkimys on yhteisen tilannekuvan lisäksi yhtä lailla suunnitella tulevaisuutta. Siinä yhdistyvät jokaisen osallistujan yksilöllisesti kokemat käsitykset kollektiivisesti laadittuun tulevaisuuden suunnitel-

maan. Olennaista on ymmärtää, etteivät kaikki osallistujat välttämättä jaa täysin samoja käsityksiä tilannekuvasta tai tulevaisuuden suunnitelmasta. He voivat kuitenkin kokea ne molemmat itselleen riittävästi samaistuttavina, jotta he voivat lähteä kokeilemaan suunnitelmaa. Läheisneuvonpitoprosessin lopputulosta onkin arvioitava laajemmasta näkökulmasta kuin vain neuvonpidossa aikaansaadun suunnitelman näkökulmasta. Tähän viittaavat myös Luptonin ja Nixonin johtopäätökset (1999, 181). Heidän mielestään englantilaiset ja kansainväliset tutkimustulokset antavat viitteitä siihen, että vaikka läheisneuvonpito päätöksentekotapana onkin syytä kunnioittaa, on ammattilaisten arvioissa syytä kiinnittää huomiota siihen, kuinka sovitut sopimukset voivat olla jonkin osapuolen manipuloitavissa. (mt.) Suunnitelman esittelyvaiheessa työntekijät voivat dialogin avulla pyrkiä varmistamaan, että laadittu suunnitelma on läheisverkoston yhteinen tuotos ja perustuu riittävästi jaettuun yhteiseen tilannekuvaan.

Toisin sanoen menettelytapana läheisneuvonpito ei voi itsessään taata osallisuuden kokemusta. Dialogin osallistujien kesken täytyy olla aito tunne siitä, että heidän jäsennyksensä on aito osa yhteistä tilannekuvaa. Vastuu siitä, onnistutaanko erilaisten jäsenyksien yhdistämisessä yhteiseksi arvioinniksi, on lopulta kollektiivinen mutta se realisoituu vasta käytännön toiminnan ja yhteisen uudelleenarvioinnin kautta. Läheisneuvonpito on luonteeltaan myös vahvasti toiminnallinen tapa tehdä lastensuojelun sosiaalityötä. On ilmiselvää, ettei ammattilainen voi yksin päättää sitä, milloin asiakas on ollut riittävän osallinen työskentelyssä. Läheisneuvonpito on sosiaalityölle yksi tapa realisoida vallankäyttönsä olemassaolon oikeutus vahvistamalla ihmisten mahdollisuutta tulla paitsi kuulluksi, myös vaikuttaa itseään ja perhettään koskevaan päätöksentekoon. Muodollisen päätöksenteon ohella olennaisempaa on kuitenkin pyrkimys dialogiseen vuorovaikutukseen, jossa kaikilla osallistujilla on mahdollisuus vaikuttaa.

Lähteet

Alasuutari, Pertti (1994): Laadullinen tutkimus. 2. uudistettu painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Alasuutari, Pertti (2001): Johdatus yhteiskuntatutkimukseen. Helsinki: Yliopistopaino.

Arnkil, Tom Erik & Seikkula, Jaakko & Eriksson, Esa (2001): Avoimet dialogit ja ennakointidialogit. Sosiaaliset verkostot psykososiaalisessa työssä. Yhteiskuntapolitiikka 66 (2001):2, 97–109. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100190/012arnkil.pdf?sequence=> [viitattu 14.9.2015]

Arnkil, Tom (2005): Metaforat, dialogisuus ja käytäntötutkimus. Teoksessa Satka, Mirja, Karvinen-Niinikoski, Synnöve, Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.): Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus, 173–200.

Askheim, Ole Petter (2003): Empowerment as Guidance for Professional Social Work: An Act of Balancing on a Slack Rope. European Journal of Social Work 6(3), 229–240.

Bakhtin, Mihail (1981): Dialogic imagination. Austin: Texas University Press.

Bakhtin, Mihail (1986): Speech genres and other late issues. Austin: University of Texas Press.

Bakhtin, Mihail (1991): Dostojevskin poetiikian ongelmia. Helsinki: Kustannus Oy Orient Express.

Backe-Hansen, Elisabeth (2006): Hvordan virker familieråd? Et internasjonalt perspektiv. Teoksessa Sturla Falck (toim.) Hva er det med familieråd? Samlerapport fra prosjektet: “Nasjonal satsning for utprøving og evaluering av familieråd i Norge”. Norsk institutt for forskning om appvekst, velferd og aldring. Oslo: NOVA Rapport 18/2006, 249–248.

Berger, L. Peter & Luckman, Thomas (1998): Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Helsinki: Gaudeamus.

Buber, Martin (1993): Minä ja Sinä. Helsinki: WSOY.

Burr, Vivien (2003): *Social Constructionism*. Second Edition. London and New York: Routledge, Taylor & Francis Group.

Children, Young Persons, and Their Families Act 1989. <http://www.legislation.govt.nz/act/public/1989/0024/latest/DLM147088.html> [Viitattu 30.11.2015]

Connolly, Marie (2006): Up Front and Personal: Confronting Dynamics in the Family Group Conference. *Family Process*, 45 (3), 345–357.

Doolan, Mike (2002): Establishing an effective mandate for Family Group Conferences. Teoksessa Faureholm, Jytte & Pedersen, Karen (toim.): *Demokratisering af det sociale arbejde med familier - rapport fra nordisk konference om familierådslagning 15.–16. marts 2002 i København*. København: Luna Tryk A/S, 9–17.

Eskola, Jari & Suonranta, Juha (2005): *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 7. painos. Tampere: Vastapaino.

Forss, Riikka & Halmela, Elina (2008): *Vanhempien kokemuksia läheisneuvonpidosta*. Opinnäytetyö. Metropolia ammattikorkeakoulu.

Freire, Paulo (2005): *Sorrettujen pedagogiikka*. Tampere: Vastapaino.

Gergen, K.J. (1994): *Realities and Relationships. Soundings on Social Construction*. Cambridge: Harvard University Press.

Gripenberg, Pia (2005): *Dokumentoitu läheisneuvonpito - Lastensuojelun huolipuheessa jäsenyvä lapsen paikka ja vastuu lapsen arjesta*. Sosiaalityön sivuaineen laudaturtyö, Helsingin yliopisto.

Güler, Sanna (2006): *Läheisneuvonpito sosiaalityöntekijän näkökulmasta*. Huolessa ja tukiverkostoissa tapahtuneet muutokset läheisneuvonpitoprosessin aikana. Pro gradu –tutkielma, Valtieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.

Hallituksen esitys lastensuojelulaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 252/2006 vp).

<http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060252.pdf> [Viitattu 21.5.2015]

Havnen, Karen J. Skaale & Christiansen, Øivin (2014): Knowledge Review on Family Group Conferencing. Experiences and Outcomes. Regional Centre for Child and Youth Mental Health and Child Welfare (RKBU West). Uni Research Health.

http://www.fgcnetwork.eu/user/file/20140000_knowledge_review_on_family_group_conferencing_uni_research.pdf [Viitattu 9.11.2015]

Heino, Tarja (toim.) (2000): Läheisneuvonpito – uusi sosiaalityön menetelmä. Oppaita 40. Stakes.

Heino, Tarja, Reinikainen, Sarianna & Bergman, Marina (2002): Läheisneuvonpito – miten uusi sosiaalityön menetelmä vaikuttaa Pohjoismaissa. Suomen tietopohja. Julkaisematon.

Heino, Tarja (2005): Lapsen tieto tutkimuksessa ja käytännössä. Teoksessa Hänninen, Sakari, Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (toim.) (2005): Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Saarijärvi: Stakes, 195–221.

Heino, Tarja, Kaatra, Anne, Korhonen, Liisa, Possauner, Monika & Vuorio, Juha-Pekka (2005): Läheisneuvonpidon ja sosiaalityön kriittinen kohta: lapsi. Teoksessa Satka, Mirja, Karvinen-Niinikoski, Synnöve, Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.): Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus, 279–303.

Heino, Tarja (2007) Knowledge Creating Process in Family Group Conference. Teoksessa Liv E. Schjelderup & Cecilie Omre (toim.) Veivisere for et fremtidig barnevern. Familieråd og barn i moderne barnevern. Trondheim: Tapir Akademisk forlag.

Heino, Tarja (2008): Läheisneuvonpito – tutkittu juttu. Teoksessa Vuorio, Juha-Pekka, Saurama, Erja & Hänninen, Salla (toim.) (2008): Verkostojen voimaa vai seittien satimia. Kokemuksia läheisneuvonpidosta. Helsinki: Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja nro 18, 37–51.

Heino, Tarja (2009): Family Group Conference from a Child Perspective Nordic Research Report. Jyväskylä: Gummerus printing.

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/79916/da905b95-70f6-4db8-9d82-91b74fe55ed0.pdf?sequence=1> [Viitattu 10.11.2015]

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2001): Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsinki University Press.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2003): Tutki ja kirjoita. 6.–9. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hyvärinen, Matti & Löyttyniemi, Varpu (2005): Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) (2005): Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 189–222.

Huostaanotto ja sijaishuolto (2007): Pysyväisohje 3.0.1. Lapsiperheiden palvelut. Sosiaalivirasto. Helsingin kaupunki. 31.12.2007.

Hänninen, Salla (2005): Lapsi läheisneuvonpidossa koollekutsujan silmin. Opinnäytetyö. Laurea-ammattikorkeakoulu.

Hänninen, Salla (2008): Koollekutsuja – uusi toimija lastensuojelussa. Teoksessa Vuorio, Juha-Pekka, Saurama, Erja & Hänninen, Salla (toim.) (2008): Verkostojen voimaa vai seittien satimia. Kokemuksia läheisneuvonpidosta. Helsinki: Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja nro 18, 119–144.

Hänninen, Vilma (2000): Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Jokinen, Arja (2000): Narratiivit muutostyön resurssina. Naisten kertomusten muotoutuminen turvakodissa käytävissä keskusteluissa. Teoksessa Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (toim.) (2000): Auttamistyö keskusteluina. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Tampere: Vastapaino, 131–166.

Jones, Sue (2004): Depth interviewing. Teoksessa Seale (toim.) (2004), 257–260.

Juhila, Kirsi (2001): Neuvot ja pulmat lastensuojelussa. Teoksessa Arja Jokinen & Eero Suoninen (toim.) Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terveystyön arjesta. Jyväskylä: Vastapaino, 105–130.

Juhila, Kirsi (2006): Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Keats, Daphne M. (2000): Interviewing. A practical guide for students and professionals. Buckinham: Open University Press.

Kokko, Riitta-Liisa (2006): Tulevaisuuden muistelu. Ennakointidialogit asiakkaiden kokemina. Vaajakoski: Stakes.

Kokko, Riitta-Liisa & Koskimies, Mimosa (2007): Ennakointidialogit moniammatillisena yhteistyömuotona. Dialogisten verkostopalaverien välitön palaute. Stakes Raportteja 17. Helsinki: Valopaino Oy. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77348/R17-2007-VERKKO.pdf?sequence=1> [Viitattu 9.11.2015]

Korhonen, Liisa (2008): Verkostotyöstä läheisneuvonpitoon. Teoksessa Vuorio, Juha-Pekka, Saarama, Erja & Hänninen, Salla (toim.) (2008): Verkostojen voimaa vai seittien satimia. Kokemuksia läheisneuvonpidosta. Helsinki: Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja nro 18, 52–60.

Lastensuojelulaki (2007/417).

Lehtinen, Anna & Väänänen, Laura (2013): ”Jollaki lailla se niinku pysäytti” – Tutkimus läheisneuvonpito –työmenetelmän vaikuttavuudesta lastensuojelussa. Pro gradu –tutkielma. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Lapin yliopisto.

<http://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61484/Lehtinen.Anna%26V%c3%a4%c3%a4nen.Laura.pdf?sequence=2> [Viitattu 9.11.2015]

Levinas, Emmanuel (1996): Etiikka ja äärettömyys. Keskusteluja Philippe Nemon kanssa. Tampere: Gaudeamus.

Liikanen, Hanna-Liisa, Susanna Kaisla & Liisa Viljaranta (2007): Gerontologisen sosiaalityön pioneerit kentällä. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 12. Helsinki: Yliopistopaino.

Lupton, Carol & Nixon, Paul (1999): Empowering practice? A critical appraisal on the family group conference approach. Bristol: The policy Press.

Marsh, Peter & Crow, Gill (1998). Family Group Conferences in Child Welfare. Working Together for Children, Young People and their Families. Oxford: Blackwell Science.

Mönkkönen, Kaarina (2002): Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Kuopio: Kuopion yliopiston julkaisuja. E, Yhteiskuntatieteet, no 94.

Mönkkönen, Kaarina (2007): Vuorovaikutus – dialoginen sosiaalityö. Helsinki: Edita.

Naapila, Kaisu (1992): Verkot esille. Johdatus verkostoterapiaan. Helsinki: Suomen Mielenterveysseuran koulutus- ja perheterapiakeskus.

Nissinen, Heidi (2009): Lapsen avustajien kokemuksia läheisneuvonpidosta. Pro gradu –tutkielma, Valtieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.

Nyman, Helena & Maahi, Katri (2008): Läheisneuvonpito sosiaalityöntekijän työvälineenä. Vuorio, Juha-Pekka & Saurama, Erja & Hänninen, Salla (toim.) (2008): Verkostojen voimaa vai seittien satimia. Kokemuksia läheisneuvonpidosta. Helsinki: Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja nro 18, 76–95.

Näslund, Ewa (2008): Vilket är viktigast – lagstiftning eller ideologi? Puheenvuoro ja keskustelu Pohjoismaisessa läheisneuvonpitokonferenssissa 12.9.2008. Botkyrka, Ruotsi.

Olin-Payne, Niina (2003): Läheisneuvonpito sosiaalityöntekijöiden puheessa. Pro gradu –tutkielma, Sosiaalipolitiikan laitos, Helsingin yliopisto.

Reinikainen, Sarianna (2007): Läheisneuvonpito lapsinäkökulmasta. Raportteja 7/2007. Helsinki: Stakes.

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75367/R7-2007-VERKKO.pdf?sequence=1> [Viitattu 12.5.2015]

Rimpelä, Matti (2008). Lasten ja nuorten hyvinvointi. Teoksessa Suomalaisten hyvinvointi 2008. Moisio, Pasi, Karvonen, Sakari, Simpura, Jussi & Heikkilä, Matti (toim.) (2008). Helsinki: Stakes, 62–73.

Rosenthal, Gabriele (2003): The healing effects of storytelling: on conditions on curative storytelling in the context of research and counselling. *Qualitative Inquire* 9:6, 915–933.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2005): Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) (2005): Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 22–56.

Räty, Tapio (2007): Uusi lastensuojelulaki. Helsinki: Edita.

Satka, Mirja, Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne (2005): Mitä sosiaalityön käytäntötutkimus on? Teoksessa Satka, Mirja, Karvinen-Niinikoski, Synnöve, Nylund Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.): Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus, 9–19.

Seikkula, Jaakko (1995): From monologue to dialogue in consultation with larger systems. *Human systems*, 6, 21–42.

Seikkula, Jaakko & Arnkil, Tom Erik (2005): Dialoginen verkostotyö. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Shotter, John (1993): *Cultural Politics of Everyday life: Social constructionism, Rethoric, and Knowing of the Third kind*. Buckingham: Open University Press.

Sipiläinen, Milla & Kasurinen, Nelli (2008): Koollekutsujien kokemuksia läheisneuvonpidon suunnitelmien toteutumisesta. Pääkaupunkiseudun läheisneuvopitoprojekti. Opinnäytetyö. Metropolia ammattikorkeakoulu.

Taskinen, Sirpa (2007): Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. Oppaita 65. Helsinki: Stakes.

Tienari, Janne, Vaara, Eero & Meriläinen, Susan (2005): Yhteisyyden rakentuminen haastattelussa. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) (2005): Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 103–124.

Tilannearvioihin perustuvien asiakassuunnitelmien tekeminen (2007): Pysyväisohje 3.0.5. 4.6.2007. Lapsiperheiden palvelut. Sosiaalivirasto. Helsingin kaupunki.

Tulensalo, Hanna (2016): Lapsen tiedollinen toimijuus lastensuojelun sosiaalityössä. Julkaisematon.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009): Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009): Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi. <http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf> [Viitattu 30.12.2015]

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012): Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf [Viitattu 30.12.2015]

Volosinov, Valentin (1990): Kielen dialogisuus. Jyväskylä: Vastapaino.

Vuorio, Juha-Pekka (2008): Läheisneuvonpito ja lastensuojelu. Teoksessa Vuorio, Juha-Pekka, Saarama, Erja & Hänninen, Salla (toim.) (2008): Verkostojen voimaa vai seittien satimia. Kokemuksia läheisneuvonpidosta. Helsinki: Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja nro 18, 9–36.

Wihersaari, Jari (2011): Kohtaaminen – opettajuuden ydin. Acta Electronica Universitatis Tamperensis: 1030. <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66693/978-951-44-8310-3.pdf?sequence=1> [Viitattu 16.1.2016]

Liite 1.

Tutkimusinfo

Hei sinä läheisneuvonpidon vanhempi,

Olet varmastikin jo kuullut lastensuojelun sosiaalityöntekijältä tai koollekutsujalta toiveestani saada haastatella sinua läheisneuvonpidosta tutkielmaani varten. Opiskelen Helsingin yliopistossa sosiaalityötä ja teen pro gradu -tutkielmaani läheisneuvonpidosta. Selvitän tutkimuksessani, millainen merkitys läheisneuvonpitoprosessin aikana käydyillä keskusteluilla on ollut ajatuksiisi tilanteestanne ja oman toimintaasi. Tavoitteenani on saada kokemustenne kautta tietoa siitä, millaisilla edellytyksillä nämä keskustelut voivat auttaa vanhempia hahmottamaan tilannettaan paremmin. Toivon, että tutkimuksen avulla voidaan kehittää läheisneuvonpitoprosessia palvelemaan perheitä paremmin.

Tarkoitukseni on haastatella kahdeksaa henkilöä, joiden lasten asioissa on järjestetty läheisneuvonpito. Nauhoitan haastattelut muistamiseni tueksi. Haastattelun kestoksi arvioisin noin tunnin. Haastattelut on tarkoitus tehdä loppuvuodesta 2014 ja kevään 2015 aikana. Haastattelupaikasta ja kellonajasta voidaan sopia aikataulusi ja tilanteesi mukaan.

Henkilöllisyytesi ei tule esiin missään tutkimuksen vaiheessa. Sinun sekä muiden läheisneuvonpidossa mukana olevien henkilöiden henkilöllisyydet pysyvät vaitiolovelvollisuuden piirissä. Valmiista tutkimuksesta ei myöskään tunnisteta ketään. Voit milloin tahansa perua osallistumisesi tutkimukseen. Osallistumisellasi tai kieltäytymiselläsi ei ole vaikutusta itse lastensuojelun asiakkuuteen tai mahdollisesti vielä käynnissä olevaan läheisneuvonpitoon.

Kokemuksesi ovat minulle tärkein tiedonlähde ja toivon että osallistut tutkimukseeni. Vastaan mielelläni mahdollisiin kysymyksiin tai salassapitoon liittyviin asioihin. Voit soittaa minulle numeroon xxx-xxx xx xxx tai lähettää sähköpostia osoitteeseen xxx. Tutkielmaani ohjaa yliopistonlehtori Riitta-Liisa Kokko Helsingin yliopiston sosiaalityöiden laitokselta. Hänet tavoittaa puhelinnumerosta xxx-xxx xx xxx.

Jo etukäteen avustasi suuresti kiittäen,

Juha-Pekka Vuorio

Liite 2.

SUOSTUMUS HAASTATTELUTIETOJEN KÄYTTÖÖN

Annan suostumukseni Juha-Pekka Vuorion läheisneuvonpitoa koskevaan haastatteluun ja nauhoitet-
tujen haastattelutietojen käyttöön. Kertomaani voidaan käyttää osana Helsingin yliopistossa tehtävää
pro gradu -tutkielmaa. Tutkielman alustava nimi on *Läheisneuvonpitoprosessin dialogin merkitys
osallisuuden ja voimaantumisen kokemuksiin*.

Haastatteluaineisto on luottamuksellista eikä sitä luovuteta ulkopuolisten käyttöön. Osallistumiseni
tutkimukseen on vapaaehtoista. Halutessani voin peruuttaa tutkimukseen osallistumiseni milloin ta-
hansa.

Aika ja paikka: _____

Allekirjoitus: _____

Liite 3.

HAASTATTELURUNKO

1. Taustakysymykset perheestä ja lastensuojelusta

- Keitä perheeseesi kuuluu?
- Kerro millaiseksi koet omasi ja perheesi tilanteen?
- Kerro miksi sinun mielestäsi olette lastensuojelun asiakkaina?
- Miten lastensuojelu on mielestäsi auttanut sinua ja perhettäsi?
- Mitä odotat lastensuojelulta perheesi tilanteessa?

2. Taustatiedot läheisneuvonpidosta

- Millaisessa tilanteessa ja miksi sinun mielestäsi läheisneuvonpito aloitettiin?
- Muistatko mitä ajattelit asioittenne käsittelystä yhdessä läheisten ja lastensuojelun kanssa?
- Mitä odotit asioiden käsittelystä läheisneuvonpidossa?
- Kuinka kauan läheisneuvonpitoprosessinne suurin piirtein kesti (tai on kestänyt)? Kuinka monta neuvonpitoa teillä on suurin piirtein ollut?
- Millaisista asioista läheisneuvonpidoissa keskusteltiin ja mitä neuvonpidoissa suunniteltiin?
- Oliko läheisneuvonpidon toimintatavassa jotain erilaista verrattuna muihin lastensuojelun neuvotteluihin? Millä tavoin?
- Millaista tukea sinä tai perheesi saitte läheisneuvonpitoprosessin aikana?
 - Asioiden miettimiseen ja suunnitelmien laatimiseen
 - Konkreettista apua arkeen
 - Emotionaalista tukea vuorovaikutuksessa (keskusteluissa ja kuuntelemisessa)
- Keiltä sinä tai perheesi saitte tukea em. asioihin läheisneuvonpitoprosessin aikana?
- Muuttuiko sinun ja perheesi tilanne jollain lailla alkutilanteeseen nähden? Mitä tapahtui? Mikä muuttui?
- Millainen kokemus läheisneuvonpitoprosessi mielestäsi oli? Oliko siitä hyötyä? Millaista, kenelle? Oliko siitä haittaa? Millaista, kenelle?

3. Läheisneuvonpitoprosessin aikana käytyjen dialogien merkitys

- Millaisena koit läheisneuvonpidoissa käytyjen keskustelun merkityksen?
- Millaisista näkökulmista keskustelua sinun mielestäsi läheisneuvonpidoissa käytiin?
 - Omasta näkökulmastasi?
 - Lasten näkökulmasta?
 - Läheisten näkökulmasta?
 - Työntekijöiden näkökulmasta?
 - Miten erilaiset näkökulmat otettiin huomioon keskusteluissa?
- Vaikuttivatko keskustelut jollain lailla siihen, kuinka näet itsesi ja perheesi tilanteen?
- Millainen merkitys läheisneuvonpidoissa käydyillä keskusteluilla on ollut siihen, kuinka puhut läheisten ja työntekijöiden kanssa ja toimit arjessa?
- Mitkä asiat vaikuttivat mielestäsi kokemukseesi käytyjen keskustelujen merkityksestä? Millä tavoin?
- Ketkä ihmiset vaikuttivat kokemukseesi käytyjen keskustelujen merkityksestä? Millä tavoin?

4. Onko vielä jotain muuta mitä haluaisit sanoa ja tuoda esille?